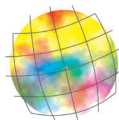

ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS
ET NATURAE UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS

PRÍRODNÉ VEDY

FOLIA GEOGRAPHICA

VOLUME 58, 2016, No. 1

Vedecký časopis pre teóriu, výskum a prax geografie a príbuzných disciplín /
Scientific journal for theory, research and practice of geography and related disciplines

**ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS
ET NATURAE UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS,
PRÍRODNÉ VEDY, FOLIA GEOGRAPHICA**

VOLUME 58, 2016, No. 1

Výkonný redaktor / Executive editor:

doc. RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD. (*University of Prešov, Slovakia*)

Hlavný redaktor / Editor-in-Chief:

prof. RNDr. René Matlovič, PhD. (*University of Prešov, Slovakia*)

Medzinárodná redakčná rada / International editorial board:

Vladimír Baar (*University of Ostrava, Czechia*), Jerzy Bański (*Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland*), Stan D. Brunn (*University of Kentucky, Lexington, USA*), Frédéric Dumont (*University of Science and Technology, Lille, France*), Zoltán Gál (*Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Hungary*), Chia-Ming Chang (*Soochow University in Taipei, Taiwan*), Pavel Chromý (*Charles University in Prague, Czechia*), Alexandru Ilieș (*University of Oradea, Romania*), Vladimír Ira (*Slovak Academy of Sciences, Bratislava, Slovakia*), Robert Ištók (*University of Prešov, Slovakia*), Antoni Jackowski (*Jagiellonian University in Cracow, Poland*), Peter Jordan (*Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria*), Milan Konečný (*Masaryk University in Brno, Czechia*), Pavol Korec (*Comenius University in Bratislava, Slovakia*), Gábor Kozma (*University of Debrecen, Hungary*), Kazimierz Krzemień (*Jagiellonian University in Cracow, Poland*), Lučka Lorber (*University of Maribor, Slovenia*), Piotr Migoń (*University of Wrocław, Poland*), Eva Michaeli (*University of Prešov, Slovakia*), Rahman Nurković (*University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina*), Ján Oľahel' (*University of Prešov, Slovakia*), Neil Reid (*University of Toledo, USA*), Adrian Smith (*Queen Mary, University of London, United Kingdom*), Martin Sokol (*Trinity College, Dublin, Ireland*), Zoran Stiperski (*University of Zagreb, Croatia*), Zdeněk Szczyrba (*Palacky University in Olomouc, Czechia*), Massimiliano Tabusi (*University for Foreigners of Siena, Italy*), Ladislav Tolmáči (*Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovakia*), Christian Vandermotten (*Free University of Brussels, Belgium*), Jozef Vilček (*University of Prešov, Slovakia*), Florin Zigrá (*Vienna, Austria*)

Tvorba a správa internetovej stránky časopisu / Creating and maintaining of journal website:

doc. RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD. (*University of Prešov, Slovakia*)

Vydavateľ / Publisher:

Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Ulica 17. novembra 15, 080 01 Prešov,
Slovensko / *Publishing University of Prešov, Ulica 17. novembra 15, 080 01 Prešov, Slovakia*

EV 4949/14

ISSN 1336-6149 (Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis
Prešoviensis, Prírodné vedy)

ISSN 1336-6157 (Folia Geographica)

OBSAH / CONTENT

Florin ŽIGRAJ

SPOMIENKA NA PROF. DR. WALTERA SPERLINGA VÝZNAMNÉHO
NEMECKÉHO GEOGRAFA, AKO AJ VEĽKÉHO ZNALCA
A PRIATEĽA SLOVENSKA

ANDENKEN AN PROF. DR. WALTER SPERLING, DEN BEDEUTENDEN
DEUTSCHEN GEOGRAPHEN, SOWIE GROSSEN KENNER
UND FREUND DER SLOWAKEI 5

Štefan KOCO – Rastislav SKALSKÝ – Gabriela BARANČÍKOVÁ Zuzana TARASOVIČOVÁ – Jarmila MAKOVNÍKOVÁ Monika GUTTEKOVÁ – Peter KOLEDA

EFFECT OF SOIL MANAGEMENT IN AGRICULTURAL LAND
FOR THE DEVELOPMENT OF SOIL ORGANIC CARBON STOCKS 22

Ľuboš KRIŽAN – Vladimír BAAR

INDIA – ÁZIJSKÝ SUD S PUŠNÝM PRACHOM?
INDIA – ASIAN POWDER KEG? 34

Alena ROCHOVSKÁ – Jozef ANTOŠ – Ivana MAŽGÚTOVÁ

DETSKÁ CHUDOBA NA SLOVENSKU V KONTEXTE
KRAJÍN EURÓPSKEJ ÚNIE
CHILDREN POVERTY IN SLOVAKIA IN THE CONTEXT
OF EUROPEAN UNION MEMBER STATES 56

**SPOMIENKA NA
PROF. DR. WALTERA SPERLINGA
VÝZNAMNÉHO NEMECKÉHO GEOGRAFA,
AKO AJ VEĽKÉHO ZNALCA
A PRIATEĽA SLOVENSKA**

**ANDENKEN AN PROF. DR. WALTER SPERLING,
DEN BEDEUTENDEN DEUTSCHEN
GEOGRAPHEN, SOWIE GROSSEN KENNER
UND FREUND DER SLOWAKEI**

Florin ŽIGRAI¹

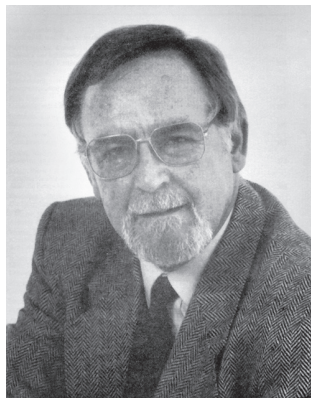
Abstract: *The main aim of the paper is an overview of Prof. Dr. Walter Sperling life work, famous German geographer and a great expert and friend of Slovak Geography. His unexpected death in full working effort is not only a great loss to the geographic community. In this paper, we will point out the major contribution of Prof. Dr. Walter Sperling work for Slovak Geography. We will focus primarily on those areas that significantly contributed to new important knowledge from which next generations of Slovak geographers can draw on.*

Key words: *Sperling, geography, regional geography, theoretical-methodological contribution*

ÚVOD

Vážená slovenská geografická obec, dovoľte mi aby som na tomto mieste pri príležitosti nedožitých 84 rokov prof. Dr. Waltera Sperlinga, významného nemeckého geografa a veľkého znalca a priateľa Slovenska, vyzdvihol jeho prínos pre slovenskú regionálnu, sídelnú, historickú a bibliografickú geografiu, kartografiu a etnografiu, ako aj pre teoreticko-metodickú, didaktickú a metavedeckú geografiu. Rozsiahle geografické dielo obsahujúce vyše 300 vedeckých prác, ktoré za sebou zanechal prof. Sperling, bolo viac ráz vysoko ohodnotené vo viacerých laudáciách k jeho životným jubileám zverejnených v Nemecku a Rakúsku (Brogiato, Cloß 1992, Hänsen, Schmid, 1992, Meynen, 1992, Brogiato, Schultz, 1997, Frühauf, 1997 a Brogiato, 2012), ako aj v nekrológoch (Jäckel, Udelhoven, 2016, Kremer, 2016).

1 **Dr.h.c. prof. RNDr. Florin Žigrai, DrSc.** - externý spolupracovník Katedry geografie a aplikovanej geoinformatiky, Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. Novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: florin.zigrai@al.net

Walter Sperling

*prof. Dr. phil. Walter Sperling
(1932-2016)*

Prof. Sperling absolvoval v rokoch 1953-1959 široko koncipovaný štúdiálny odbor kultúrne vedy (geografia, sociálne a politické vedy, história a pedagogika) s učiteľským smerom na W. Goethe-Universität vo Frankfurte nad Mohanom. Hlbší záujem o geografiu vznikol už počas jeho štúdia, keď v roku 1955 vo funkcii vedeckej pomocnej sily sa venoval na Geografickom ústave Frankfurtskej univerzity pod vedením profesorky Annelise Krenzlin genetickému výskumu sídiel a kultúrnej krajiny ako takej. Štúdium skončil obhájením dizertačnej práce zaoberajúcej sa genetickým výskumom hessenskej poľnohospodárskej kultúrnej krajiny „Der nördliche vordere Odenwald“ so zameraním na vývoj jej oráčiny a antropogénneho reliéfu.

Po skončení vysokoškolského štúdia vyučoval v rokoch 1961-1963 na Pedagogickom ústave v Darmstadte a vo Frankfurte n. M. vyššie uvedené pedagogické odbory. Odtiaľ prešiel na Geografický ústav Frankfurtskej univerzity, kde pôsobil v rokoch 1963-1964 vo funkcii vedeckého asistenta. Tu mohol v plnom rozsahu využiť nadobudnuté vedecké poznatky a pedagogické skúsenosti pre jeho ďalší rýchly vedecko-didaktický rast a kariéru prejavujúcej sa v postavení docenta pre geografiu a jej didaktiku na Pedagogickej vysokej škole v Neuwiede (1964-1969), mimoriadneho profesora na Vzdelávaco-vedeckej vysokej škole v Koblenzi (1969-1970), ako aj vo funkcii riadneho profesora pre geografiu a jej didaktiku na Univerzite v Trieri od roku 1970 až po jeho emeritovanie v roku 1997. V nasledujúcich rokoch sa intenzívne venoval výskumnej činnosti v oblasti sídelnej geografie, regionálnej geografie, politickej geografie, didaktiky geografie, histórie geografie, geografického názvoslovía a geografickej bibliografie dokumentovanej početnými publikáciami.

Náhle úmrtie mu žiaľ zabránilo dokončiť jeho najnovšie rozsiahlejšie dielo pojednávajúce o vývoji vnútronemeckých politických hraníc znázornených v školských atlasoch Nemecka od roku 1945 do súčasnosti.

Snahou tohto príspevku je z rozsiahleho spektra geografických vedeckých prác prof. Sperlinga aspoň stručne vyzdvihnúť tie štúdie, ktoré sú prínosom pre Slovensko z regionálneho, bibliografického, didaktického, teoreticko-metodického a metavedeckého aspektu.

PRÍNOS PROF. SPERLINGA PRE REGIONÁLNU GEOGRAFIU NA SLOVENSKU

Prínos získaný na základe terénneho výskumu

Prvé kontakty so slovenským územím prof. Sperlinga sa uskutočnili v roku 1964 počas jeho privátnej cesty, keď stredobodom záujmu bolo predpokladané intaktné salašníctvo v oblasti Nízkych Tatier, ktoré nebolo dovtedy z geografického a historického

kého hľadiska dostatočne preskúmané. Na základe pozvania Geografickým ústavom SAV v Bratislave v roku 1965 nadviazal prof. Sperling užšiu spoluprácu s jeho spolupracovníkmi najmä počas terénneho výskumu horských pasienkov v Nízkych Tatrách. Výsledky terénneho výskumu pomocou podrobného terénneho zápisu a podporené hlbokou analýzou starých literárnych prameňov a kartografických podkladov boli publikované v práci (*Sperling, 1967, 1976*). Prínos týchto štúdií spočíva predovšetkým:

- v zistení opačného pohybu zakladania salašov z pôvodného smerovania nad hornú hranicu lesa, smerom do údolí bližšie k vidieckym sídlam, čo bolo okrem iného spôsobené zintenzívnením a koncentráciou poľnohospodárstva, čím sa uvoľnili nové plochy na pasienky;
- v typizácii časovo-priestorového pohybu salašov, ako aj vyčlenenia druhov pasienkov, ako aj
- v zistení, že pre zostrojenie mapy priestorového rozšírenia salašov v rôznych časových obdobiach je potrebné použitie leteckých snímok.

Profesora Sperlinga okrem vývoja a organizácie salašníctva v Nízkych Tatrách veľmi upútala aj horská obec Liptovská Teplička, v ktorej sa pre jej odľahlosť, uzatvorenosť a terén s vysokou energiou reliéfu napriek čiastočnej kolektivizácii poľnohospodárskej výroby uchoval ako relikť starý trojpoľný systém obhospodarovania ornej pôdy. Okolnosť, že aj autor tohto príspevku sa zaoberal vývojom využívania krajiny v Liptove, nás osudovo spojila nielen pri výskume Liptovskej Tepličky, ale takmer na ďalších 50 rokov spoločných konzultácií a poskytovania podkladových materiálov a publikovania o Slovensku, ktorá vyústila do hlbokého osobného priateľstva.

Cieľom výskumu Liptovskej Tepličky bola v prvom rade textovo-kartografická a fotografická dokumentácia zachovaného vzácneho trojpoľného systému a jeho variantov, analýza foriem oráčiny, zachytenie recentných a fosilných antropogénnych poľnohospodárskych malých foriem, ktoré boli zverejnené v štúdiách (*Sperling, W., Žigrai, F. 1970 a, b*).

Prínos týchto prác spočíva predovšetkým:

- v dokumentovaní zachovalého, ale neskoršie už postupne rozpadajúceho sa trojpoľného systému obrábania poľnohospodárskej pôdy s jednotlivými obvodmi osevných postupov v detailnej kartografickej mierke 1:10 000;
- v sídelno-geografickej a agrárno-geografickej analýze vývoja Liptovskej Tepličky;
- vo formálno-typologickom vyčlenení systému oráčiny;
- v podrobnej analýze antropogénnych malých foriem oráčiny a trvalých trávnych porastov, ktorá umožňuje rekonštrukciu historickej kultúrnej krajiny poľnohospodárskeho typu, ako aj
- v zostavení zoznamu najdôležitejších nemecko-slovenských geografických odborných termínov, ako príspevok pre medzinárodný slovník sídelnej geografie.

To, že aj vedeckom živote môže platiť porekadlo, že stará láska nehrzdavie, sa potvrdilo o 30 rokov neskoršie, keď sme sa venovali zmenám vo využívaní krajiny, systému obrábania poľnohospodárskej pôdy a antropogénnych malých foriem oráčiny a trvalých trávnych porastov Liptovskej Tepličky na základe terénneho výsku-

mu a porovnávania kartografickej a fotografickej dokumentácie toho istého územia z roku 1969 a 1999 zverejnených v práci (*Sperling, Žigrai, 1999 b*). Prínos tejto z časovo-terénneho hľadiska ojedinelej porovnávajúcej štúdie spočíva predovšetkým:

- vo vyčlenení troch do seba prelínajúcich transformačných etáp vývoja kultúrnej krajiny Liptovskej Tepličky, ktorých rozborom sa zistilo,
- že sa jedná o postupnú premenu horskej kultúrnej krajiny spojenej na lokálnej úrovni s cieľavedomou postupnou zmenou pôvodného feudálno-paternalistického spoločenského zriadenia (od osídlenia v 17. storočí po kolektivizáciu poľnohospodárskej výroby v r. 1975), vystriedaného na určitú dobu plánovaným socialistickým hospodárstvom (1975-1989) a postupne premieňaného na tržové hospodárstvo (1989 – až doteraz), ako aj,
- že výsledkom postupnej transformačnej etapy došlo k postupnému zániku pôvodného trojpoľného osevného postupu a vzniku sociálnych úhorov a celkovej extenzifikácie poľnohospodárskej výroby na jednej strane a rozvoju agroturistiky na strane druhej.

Prínos získaný na základe interpretácie starých topografických máp, leteckých a satelitných snímok

Bohaté poznatky prof. Sperlinga získané terénnym výskumom na Slovensku pretransformované do už vyššie uvedeného prínosu pre slovenskú regionálnu geografiu a podporené intenzívnym štúdiom starých topografických máp z Jozefínskeho a Františkovo vojenského mapovania v mierke 1:28 800 v rokoch 1769 až 1858 uložených vo Vojenskom archíve vo Viedni, umožnili okrem iného aj ich interpretáciu pre výskum sídelných foriem a typov, kultúrnej krajiny, antropogénnych agrárnych a baníckych foriem reliéfu, ako aj toponomastických, to jest miestnych názvov na Slovensku. Výsledky tejto interpretácie boli postupne zverejnené vo viacerých prácach ako napr. (*Sperling, 1968a, 1978a, 1980 b 1988 b, 1989a, 1990a, 1991, 1998*) a ich prínos pre regionálnu geografiu na Slovensku možno približne nasledovne zhrnúť:

- určenie geografickej polohy sídiel a ich pôdorysného typu, zistenie počtu domov a hospodárskych budov, počtu obyvateľov, foriem využívania intravilánu, charakteru priestorového usporiadania oráčiny a spôsobu obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy obcí, štruktúry domácich hospodárskych zvierat, spolu s vyznačením hlavnej cestnej siete u obcí, ako aj toponomastických názvov ako napr. v prípade Polomky, Štrby, Nemeckej Ľupče, Moče, Kráľovičove-Kračan, Topoľníkov, Pustých Úľan, Tekovských Lužian, Čiernej nad Tisou, Strážneho, Pavloviec nad Uhom, Partizánskeho, Oravskej Lesnej, Martina, Liptovského Mikuláša, Levoče, Starej Ľubovne, Zvolena, Kremnice, Brezna, Rožňavy, Nitry, Trnavy, Košíc, Rimavskej Soboty, Nového Mesta nad Váhom, Leopoldova, Komárna, Dunajskej Stredy, a Serede;
- určenie antropogénnych geomorfologických foriem, predovšetkým pôdnej erózie a úvozov u obcí Dolné Plachtince, Jakubany a Štiavnica hoľa v katastri obce Liptovský Ján;

- konštatovanie, že jestvuje úzky vzťah medzi druhom georeliéfu a typom pôdorysu sídla;
- konštatovanie, že vývoj kultúrnej krajiny, ako jeden z hlavných výsledkov interpretácie historických topografických máp, bol na Slovensku od roku 1950 ovplyvnený intenzívnou industrializáciou, urbanizáciou a kolektivizáciou poľnohospodárskej výroby;
- zistenie, že súčasné jazykové hranice kultúrnej krajiny nie sú viac identické s jazykovými hranicami v minulosti, čo sa prejavilo v prípade nemeckých sídiel spôsobené migráciou obyvateľstva, resp. ich poslovenčovaním;
- zistenie rozdielnosti medzi sídelnou štruktúrou nemeckého osídlenia vyznačujúcej sa poschodovými kamennými domami, čo bolo podmienené prevažne remeselníckou funkciou na rozdiel od slovenských obcí;
- odporúčanie, aby sa na Slovensku najprv uskutočnilo mapovanie druhu oráčin, na ktoré by mala nasledovať ich agrárno-historická a agrárno-etnografická interpretácia;
- konštatovanie, že zánik pôvodnej štruktúry oráčiny a jej antropogénnych malých foriem oráčiny bolo väčšinou spôsobené kolektivizáciou poľnohospodárskej pôdy, ako aj intenzívnou industrializáciou, čím dochádzalo k postupnej premene poľnohospodárskej kultúrnej krajiny;
- nadviazanie na tradíciu predvojnového sídelno- a agrárnogeografického výskumu dokumentovaného analýzou bohatej odbornej literatúry;
- zistenie, že banícka aktivita Kremnice a Novej Bane ovplyvnila vývoj ich pôdorysu, ako aj
- vyčlenenie hlavných geomorfologických jednotiek Slovenského rudohoria, Fatransko-Tatranskej oblasti, Lučensko-Košickej znížiny a Podhŕno-Magurskej oblasti v zmysle štúdie (*Mazúr, Lukniš 1980*) prvou interpretáciou LANDSAT-satelitného snímku na Slovensku z roku 1986.

Prínos získaný na základe vypracovania regionálno-bibliografických prác

Prof. Sperling sa okrem iného intenzívne venoval tiež vypracovaniu regionálno-geografických orientovaných bibliografií, vlastivedných lexikónov, ako aj literatúry zaoberajúcej sa výskumom vývoja sídiel, ktoré nepredstavovali len súpis regionálnych údajov o sídlach a príslušných územných jednotkách, ale znamenali súčasne aj podrobný komentár, ktoré osadil do časovo-priestorového a sociálno-kultúrneho kontextu. Tým sa získali veľmi cenné údaje, ktoré poslúžili pre ďalší regionálno-geografický výskum, čo platilo aj o území bývalého Československa, zverejnených v prácach (*Sperling, 1969a, 1981a, 1981f, 1988a, 1995a, 1997a*). Prof. Sperling sa tiež zaslúžil o priblíženie a objektívne komentovanie významného československého sídelno-geografického a administratívneho diela „Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970“ nemeckej geografickej verejnosti. (*Sperling, 1981 b*).

Vyvrcholením a syntézou získaných regionálno-bibliografických poznatkov o Slovensku prof. Sperlingom bolo vypracovanie rozsiahlej knižnej publikácie o Československu, ktorého súčasťou bolo Slovensko (*Sperling, 1981e*).

Prínosom tejto monografie je predovšetkým:

- vytvorenie objektívneho obrazu vývoja Slovenska v časovo-priestorovom prírodnom, historicko-sociálnom, hospodárskom a kultúrnom kontexte, komplexnosti a integrite;
- vyzdvihnutie osobitného postavenia Slovenska v rámci Československa;
- zostavenie bohatej bibliografie českých, slovenských a nemeckých autorov zaoberajúcich sa územím Československa z vyššie uvedených aspektov, ako aj
- zostavenie podrobného registra názvov sídiel a prírodných území v českom slovenskom a nemeckom jazyku, čo uľahčí napr. slovenským geografovi rýchlejšie sa zorientovať v nemecky písaných prácach o Slovensku.

Prínosom prof. Sperlinga bolo tiež priblíženie a zviditeľnenie Slovenska ako súčasť Československa v európskom a stredoeurópskom regionálnogeografickom kontexte zverejneného vo viacerých štúdiách ako napr. (*Sperling, 1966a, 1992 b, Sperling, Karger, (Hrsg). 1978 b, 1989 b*).

Prínosom prof. Sperlinga pre propagáciu slovenskej geografie bolo tiež referovanie v nemeckých geografických periodikách o dokončených, alebo pripravovaných významných slovenských geografických dielach, ako napr. kolektívna regionálno-geografická štúdia výskumu Východoslovenských železiarní (*Sperling, 1966 b*), a členenie Atlasu SR (*Sperling, 1980a*), ako aj textovo-obrazové priblíženie Slovenska v rámci sérií prednášok spojených diapozitívmi v rámci geografických podujatí v Nemecku (*Sperling, 1975*).

Prínos získaný na základe analýzy významných historických osobností zaoberajúcich geograficko- kartografickým výskumom

Prof. Sperling sa zaoberal nielen objektom regionálno-historického geografického výskumu, t.j. samotným územím Slovenska a Moravy, ale aj významnými vedeckými subjektmi pôsobiacimi v danom vedeckom odbore v dávnej minulosti. Svoju pozornosť sústredil predovšetkým na polyhistorov Mateja Bela a Jána Amosa Komenského. Geograficko-kartografický výskum Slovenska a Moravy spájajú tieto dve osobnosti rôzneho profesijného zamerania pôsobiacich v rôznom časovom období.

Z rozsiahlych zverejnených a nezverejnených teologických, pedagogicko-, didaktických, geografických, kultúrno-historických a prírodovedných vedeckých prác Mateja Bela sa prof. Sperling sústredil na jeho hlavné geografické štúdie „Prodomus“, „Adparatus“ a „Notitia“ a „Tractatus“ v ktorých bol predstavený ako vynikajúci geograf (*Sperling, 1971, 1981c*). Z týchto vedeckých prác podľa analýzy prof. Sperlinga vyplýva vybraný nasledovný prínos pre slovenskú geografiu a kartografiu:

- priblíženie vedeckej osobnosti Mateja Bela ako geografa slovenskej geografickej verejnosti;
- vypracovanie bohatej bibliografie Belových prác, ktoré umožnia záujemcom hlbšie preniknúť do jeho štúdií;
- naznačenie schémy hlavného fyzikogeografického členenia strednej Európy na nížiny, kotliny a pohoria, ktorá sa uplatnila aj na území Slovenska, ako aj

- zistenie že Matej Bel vypracoval prvú modernú typológiu oráčiny podľa jej tvaru a terénu na Slovensku.

Prof. Sperling ako renomovaný didaktik geografie, patrila tiež medzi významných znalcov vedeckého života Jána Amosa Komenského, čo dokumentoval vo svojich štúdiách (*Sperling, 1992a, 1994a, 1999a, 2011, Sperling, Schulze, 1968 b*). Z nich okrem iného vyplýva jeho nasledovný prínos pre slovenskú didaktiku geografie a kartografiu:

- vyzdvihnutie Komenského mapy Moravy z roku 1627, ktorá zachycuje aj časť západného Slovenska, ako historický míľnik vo vývoji kartografie vo východnej časti Strednej Európy;
- vypracovanie zoznamu miestnych názvov miest s ich českými, slovenskými, poľskými a nemeckými mutáciami, ako aj ich administratívneho priradenia v Komenského mape Moravy z roku 1627;
- upozornenie, že Ján Amos Komenský bol nielen vynikajúcim pedagógom, filozofom a teológom, ale aj významným geograфом a kartograфом, čo sa okrem iného prejavilo v jeho trojdimenzionálnom priestorovom chápaní sveta od geosférickej dimenzie (planéta Zem), cez chorografickú dimenziu (krajina) až po topografickú dimenziu (mesto) naznačených v práci „*Orbis pictus*“, ako aj
- upozornenie na dôležitosť princípu vyučovania vlastivedy a princípu prepojenia obrazu, resp. mapy a textu uvedených v diele „*Didactica Magna*“.

PRÍNOS PROF. SPERLINGA PRE DIDAKTICKÚ A TEORETICKO-METODICKÚ GEOGRAFIU NA SLOVENSKU

Prínos získaný na základe analýzy didaktického procesu v bývalom Československu

Medzi kľúčové výskumné odvetvia prof. Sperlinga patrila tiež didaktika geografie. Jeho prínos pre slovenskú didaktickú geografiu možno vyzdvihnúť jednak na rovine regionálnej vzťahujúcej sa na bývalé územie Československa, ktorého výsledky sa dajú aplikovať aj pre Slovensko ako jeho súčasť s prihliadnutím na spoločný systém vyučovania, ako aj na všeobecne platnej teoreticko-metodickej rovine.

Prínos získaný na základe analýzy didaktického procesu vzťahujúceho sa na bývalé Československo zverejnených v prácach (*Sperling, 1969 b, 1974, 1980e, 1981d, 1982a, 1987*) je možné nasledovne označiť:

- vyzdvihnutie okolností, že J. A. Komenský zaviedol prvý učebný plán geografie v Strednej Európe v r. 1650;
- vyzdvihnutie úrovne školstva Československa, ktoré patrilo vtedy k najlepšie vybudovaným školským systémom na svete, ako aj
- konštatovanie, že výsledky geografického výskumu sa v Československu relatívne rýchlo implementovali do didaktického procesu na všeobecne vzdelávacích školách.

Prínos získaný na základe analýzy teoreticko-metavedeckých prác zaoberajúcich sa didaktikou geografie

Prínos získaný na základe analýzy teoreticko-metavedeckých prác zaoberajúcich sa didaktikou geografie zverejnených v prácach (*Sperling, 1969d, 1974, 1980e, 1985, 2004a*) je možné nasledovne označiť:

- tvrdenie, že didaktiku geografie treba chápať ako teóriu geografického vzdelávania;
- zistenie, že je potrebné zachovať jednotu medzi geografiou ako vedeckou disciplínou a geografiou ako vyučovacím predmetom, pretože majú rovnaký výskumný objekt chápaný z aspektu vedeckého a pedagogicko-didaktického, ako aj
- upozornenie, že existujú rôzne prístupy výskumu didaktiky geografie v závislosti od teórie geografie a teoretického chápania vedy o výchove, vzdelávaní a organizácii školstva.

Prínos získaný na základe analýzy teoreticko-metavedeckých prác zaoberajúcich sa historickou geografiou

Prof. Sperling venoval svoju pozornosť tiež k pozícii historickej geografie vo výuke geografie, ako aj k jej celkovému stavu v rámci socialistických krajín v Strednej Európe (*Sperling, 1963, 1982 b, 1988c, 1994c*), ako aj ku vzťahu medzi vlastivedou (Heimatkunde) a náukou o Zemi (Erdkunde), ako aj o náuke o kraji, území a krajine (Landeskunde) (*Sperling, 1963, 1983, 1990 b*). Prínos týchto štúdií spočíva predovšetkým:

- v zistení, že vtedajšia ekonomická geografia svojim charakterom len v nepatrnej časti nahrádzala historickú geografiu;
- v konštatovaní, že v slovenskej historickej geografii na Slovensku v porovnaní s českou geografiou, sa venovalo málo pozornosti výskumu opustených sídiel;
- v konštatovaní, že pojem vlastiveda ako vyučovací predmet sa používa v zmysle geografie predovšetkým v ľudovej škole, zatiaľ čo náuka o zemi resp. zemepis na strednej škole, ako aj
- v chápaní vlastivedy ako priestorovej jednotky, organizmu, duchovného útvaru a procesu, pričom zemepis, resp. geografia môže najlepšie skúmať vlastivedné súvislosti, ako aj
- v ponímaní náuky o kraji, území, resp. krajine v jej prírodno-spoločenskej komplexnosti, ktorú skúma predovšetkým pomocou geografického a historického výskumného prístupu v časovo-priestorovom kontexte.

Prínos získaný na základe analýzy teoreticko-metavedeckých prác zaoberajúcich sa celkovým stavom geografie

Prof. Sperling sa zaoberal tiež celkovým stavom geografie ako aj vzťahom medzi kultúrnou geografiou a geografickou kultúrou z metavedeckého aspektu, zverejnených v prácach (*Sperling, 1965, 1978d, 1979a, 1992c, 1999c*).

Výsledky ich analýzy sú aktuálne aj v súčasnosti s nasledovným prínosom aj pre slovenskú geografiu:

- úvaha, že každá veda, geografiu nevynímajúc, sa nachádza v stálej zmene a obnove;
- tvrdenie, že je potrebné zachovať rovnováhu medzi idiografickou (regionálnou) a nomotetickou (teoretickou) časťou geografie;
- konštatovanie, že so zmenou kartografickej mierky v procese generalizácie vs konkretizácie sa mení nielen kvantitatívne informačné množstvo, ale aj obsahovo-kvalitatívna stránka skúmaného geografického javu;
- úvaha, že teóriu kartografickej mierky je potrebné chápať ako určitú filozofiu geografie;
- tvrdenie, že priestorové usporiadanie geografických javov v krajine podlieha kvalitatívne rozdielnym zákonitostiam v závislosti od kartografickej mierky, v ktorej sa tieto skúmajú;
- konštatovanie, že celok nie je generalizovanou sumou jeho častí a že čiastkový priestor nie je zmenšeným obrazom celku;
- v porovnávacích výskumoch krajiny musia byť chápané jej dimenzie a vrstvy v ich príslušných zákonitostiach a kartografických mierkach;
- chápanie geografickej kultúry, ako myšlienково-percepčný systém narábania s geografickými pojmami a realitou, pričom charakter geografickej kultúry určuje profesijne ako geograf, tak aj laicky celá ľudská spoločnosť;
- úvaha, že geografická kultúra predstavuje dôležitú súčasť celkovej kultúry, ako aj
- konštatovanie, že hlavným výskumným objektom kultúrnej geografie je kultúrna krajina.

Prínos získaný na základe analýzy teoreticko-metavedeckých prác zaoberajúcich sa toponomastickými názvami

Medzi najdôležitejšie výskumné geografické smery prof. Sperlinga patrilo tiež štúdium názvov sídiel a fyzicko-geografických a administratívnych celkov, ako aj stromov a lesov zverejnených vo viacerých prácach (*Sperling, 1980d, 1999 b, 2004 b, 2008*), z ktorých je potrebné aspoň vyzdvihnúť štúdiu „Die internationale Standardisierung von Landschaftsnamen“ (*Sperling, 1980c*), ktorá zhodou okolností odznela ako referát na medzinárodnom sympóziu „Súčasná geografia a integrovaný výskum krajiny“ organizovanom Geografickým ústavom SAV v Smoleniciach v roku 1979. Prínos tejto rozsiahlejšej štúdie spočíva:

- v poukázaní na úzky vzťah medzi toponomastikou, t.j. náukou o miestnych názvoch a geotopológiou, zaoberajúcej výskumom prírodných jednotiek, ktoré spája spoločná topologická rozlišovacia úroveň;
- toponomastické názvy sú dôležitým svedkom komplikovaného vývoja a dejín príslušnej kultúrnej krajiny;
- vytvorenie fonetických a ortografických skupín a typov príbuznosti, resp. rozdielnosti názvov krajín používaných v lexikónoch, odbornej tlači a atlasoch publikovaných v rôznych jazykoch, ako aj

- navrhnutie systému opatrení na odstránenie jazykových diskrepancií príslušných názvov krajín, predovšetkým ležiacich na rozhraní dvoch štátov.

Prínos získaný na základe analýzy teoreticko-metavedeckých prác zaoberajúcich sa percepčnou geografiou v pedagogickom procese

Prof. Sperling bol priekopníkom v málo preskúmanej problematike percepčnej geografie a síce v oblasti vnímania a interpretácie topografických máp a leteckých snímok deťmi v rámci ich pedagogického procesu zverejnených v prácach (*Sperling, 1965, 1969c, 1978c, 1994 b*). Ich prínos aj pre slovenskú percepčno-didaktickú geografiu spočíva:

- v konštatovaní, že interpretácia leteckých snímok a topografických máp je u detí odlišná od dospelých, čo je spôsobené rozdielnymi psychologickými predpokladmi a skúsenosťami u detí vidieť a pochopiť celistvosť krajiny a jej čiastkové priestory, ak aj
- v zistení, že pedagogická psychológia vyučovania a učenia upozorňuje na určitý druh motivácie prijímania, uskladňovania a reprodukcie geografických poznatkov a pracovných foriem u žiakov

ZÁVER

Prof. Sperling bol za svoju dlhoročnú neobyčajnej plodnú vedecko-pedagogickú činnosť odražajúcej sa v rozsiahlej publikačnej práci, ako aj veľkom počte prednášok, referátov ako aj funkcií vo viacerých redakčných radách a vedeckých spoločnostiach, z ktorých treba v prvom rade spomenúť Collegium Carolinum, ktorého súčasťou je Výskumný ústav pre históriu Čiech a Slovenska, vyznamenaný viacerými vedeckými cenami a medailami, ako napr.

- Cenou Erwina Kreuzera za vedeckú rozpravu na tému: „Narábanie s leteckými snímkami deťmi“ Pedagogickou vysokou školou. Bonn október 1970, (Verleihung des Erwin Kreuzer-Preises 1970 für die Abhandlung unter dem Thema: Kindliche Luftbildnerei an der Pädagogischen Hochschule Bonn im Oktober 1970);
- Medailou Mateja Bela Slovenskou akadémiou vied 24. 9. 1990, (Verleihung der M. Bel-Medaille der Slowakischen Akademie der Wissenschaften am 24. 9. 1990);
- Zlatou medailou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici 19. 11. 1998, (Verleihung der Goldenen Universitätsmedaille der Matej Bel Universität in Banská Bystrica am 19. 11. 1998);
- „Zlatým doktorským titulom“ Univerzitou v Trieri 5. 2. 2010 (Verleihung des „Goldenen Doktordiploms“ der Universität Trier am 5. 2. 2010);
- „Čestným členom Stáleho výboru pre geografické názvy StAGN) Görlitz 03. 03. 2014, (Ernennung zum Ehrenmitglied im Ständigen Ausschuss für geographische Namen (StAGN) am 03. 03. 2014 in Görlitz);
- „Rádom 2. stupňa Ministerstva pre výchovu, mládež a šport Českej republiky 28. 03. 2014 v Prahe, (Verleihung des Verdienstordens des Ministeriums

für Erziehung, Jugend und Sport der Tschechischen Republik 2. Grades am 28. 03. 2014 in Prag) a

- „Čestným členom vedeckého Výboru Univerzity v Trieri“ v roku 2014. (Zwei Auszeichnungen für Professor Sperling Emeritus ist Ehrenmitglied im Ausschuss und erhält Verdienstmedaille. In: UNIJOURNAL Zeitschrift der Universität Trier Jahrgang 40/2014 Heft Nr. 2. S. 55).

V tomto príspevku bol stručne vyzdvihnutý hlavný prínos prof. Dr. Waltera Sperlinga pre slovenskú geografiu, čím výrazne prispel k novým dôležitým poznatkom, z ktorých môžu čerpať ďalšie generácie slovenských geografov. Jeho nečakané úmrtie v plnom pracovnom nasadení znamená nielen veľkú stratu pre nemeckú, ale aj pre slovenskú geografiu. Slovenskí geografi takto strácajú v prof. Sperlingovi nielen významného znalca slovenskej geografie, ale aj blízkeho priateľa, s čím sa v plnej miere stotožňuje tiež autor tohto príspevku.

LITERATÚRA

Výber regionálnogeografických prác prof. Dr. W. Sperlinga, vzťahujúcich sa na Slovensko (Auswahl der von Herrn prof. Dr. W. Sperling verfassten regionalgeographischen Veröffentlichungen im Bezug auf die Slowakei)

- SPERLING, W., 1966a. Tschechoslowakei; Ungarn. In: Brockhaus Enzyklopädie in zwanzig Bänden, 17., völlig neu bearb. Aufl., Wiesbaden: Brockhaus 1966ff. <und Nachfolgebände; zgl. in: Der Große Brockhaus und Der Neue Brockhaus. Wiesbaden, 1977 ff. Bzw. 1973 ff.
- SPERLING, W., 1966b. Das Gebiet der ostslowakischen Eisenwerke. Bericht über ein Sammelwerk slowakischer Geographen. Erdkunde 20, 1966, s. 60-63.
- SPERLING, W., 1967. Geografické štúdie o horských pastvinách v Nízkych Tatrách. Geografický časopis 18, H. 2, s. 146-155
- SPERLING, W., 1968a. Über die Siedlungsformen in der Slowakei. In: Beiträge zur Genese der Siedlungs- und Agrarlandschaft in Europa. Rundgespräch vom 4.-6. Juli 1966 in Würzburg. Veranstaltet von der Deutschen Forschungsgemeinschaft unter Leitung von Helmut Jäger, Anneliese Krenzlin und Harald Uhlig (Erdkundliches Wissen, 18, Wiesbaden: Steiner, s. 166-173
- SPERLING, W., SCHULZE, W. 1968 b. Textbeiträge: Didaktik [der Geographie und Methodik des geographischen Unterrichts] Komenský, Ján Amos (Bd. II, S. 841-842); In: Westermann Lexikon der Geographie. Hrsg. von Wolf Tietze. Braunschweig: Westermann 1968-1970
- SPERLING, W., 1969a. Bibliographische Hilfsmittel zur Landeskunde der Tschechoslowakei (Bibliographien und größere Literaturverzeichnisse). Erdkunde 23, s. 51-59.
- SPERLING, W., 1969 b. Der geographische Unterricht und das Studium der Geographielehrer in der Tschechoslowakei. Geographische Rundschau 21, H. 12, s. 476 - 479

- SPERLING, W., ŽIGRAI, F. 1970a. Siedlungs- und agrargeographische Studien in der Gemarkung der Gemeinde Liptovská Teplička. I: Die zelgengebundene Felderwirtschaft; II: Die anthropogenen Kleinformen. Geografický časopis 22, H. 1, s. 3-18; H. 2, s. 97-131 (Sídlnogeografická a agrogeografická štúdia v katastri obce Liptovská Teplička).
- SPERLING, W., ŽIGRAI, F. 1970b. Siedlungs- und agrargeographische Studien in der Gemarkung der Gemeinde Liptovská Teplička. II: Die anthropogenen Kleinformen. Geografický časopis 22, H. 2, S. 97-131. (Sídlnogeografická a agrogeografická štúdia v katastri obce Liptovská Teplička).
- SPERLING, W., 1971. Geographische Aspekte im Tractatus de re rustica Hungarorum des M. Bél. In: Problémy geografického výskumu. (Ed. Jozef Kvitkovič). GÚ SAV Bratislava, s. 57-64.
- SPERLING, W., 1975. Tschechoslowakei: Slowakei. (Beiheft zur Diareihe, 10 2132), Grünwald: Institut für Film und Bild in Wissenschaft und Unterricht 1975, 24 S.
- SPERLING, W., 1976. Almgeographische Studien in der Niederen Tatra. - In: 40. Deutscher Geographentag Innsbruck. 19. bis 25. Mai 1975. Tagungsbericht und wissenschaftliche Abhandlungen. Hrsg. von Eckart Ehlers und Harald Uhlig (=Verhandlungen des Deutschen Geographentages, 40), Wiesbaden: Steiner 1976, s. 831-837.
- SPERLING, W., 1978a. Anthropogene Oberflächenformung. Bilanz und Perspektiven in Mitteleuropa. Verhandlungen des Deutschen Geographentages, 41, Wiesbaden: Steiner, s. 363-370.
- SPERLING, W., KARGER, A. (HRSG). 1978 b. gemeinsam mit Adolf Karger:) als Hrsg. Die Europa. Darin: Tschechoslowakei und Ungarn, S. 406-432. Fischer Länderkunde, 8; Fischer Taschenbuch, 6127), Frankfurt/Main: Fischer, 512 S.
- SPERLING, W., 1980a. Atlas der Slowakei. Ein Vorbericht. Internationales Jahrbuch für Kartographie 20, s. 164-169.
- SPERLING, W., 1980b. Deutschland und die Tschechoslowakei im geographischen Schulbuchwerk. Präliminarien für die Schulbuchrevision. Studien zur Internationalen Schulbuchforschung, 28, Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung. s. 209-213.
- SPERLING, W., 1980c. Internationales Symposium zur integrierten Landschaftsforschung in Smolenice / ČSSR. Berichte zur deutschen Landeskunde 54, 1980, s. 99-101.
- SPERLING, W., 1981a. Tschechoslowakei. In: Der große Knauer. Bd. 1-20, München: Lexikographisches Institut, ff. 146.
- SPERLING, W., 1981b. Ein historisches Gemeindelexikon der Tschechoslowakei. Berichte zur deutschen Landeskunde 55, H. 2, s. 299-305.
- SPERLING, W., 1981c. Matthias Bel (1684-1749). Geografický časopis 33, 1981, H. 1, s. 3-17.
- SPERLING, W., 1981d. Probleme und gegenwärtige Entwicklung im Geographieunterricht der ČSSR. In: Wirtschafts- und sozialwissenschaftliche Ostmitteleuropa-Studien, 2, Marburg: Johann-Gottfried-Herder-Institut, s. 9-39.

- SPERLING, W.,1981e. Tschechoslowakei. Beiträge zur Landeskunde Ostmitteleuropas. (=UTB, 1107), Stuttgart: Ulmer, 343 s.
- SPERLING, W.,1981f: Der Wandel der Territorialstruktur in der Slowakei. Geographie im Unterricht 6, H. 11, S. 460-464.
- SPERLING, W.,1982. Geographieunterricht in der ČSSR, S. 67-77. In: Studien zur Internationalen Schulbuchforschung, 32, Braunschweig: Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung, 251 s.
- SPERLING, W.,1987. Neue Geographie am tschechoslowakischen Gymnasium. Ein Beitrag zur fachdidaktischen Komparatistik. Geographie und ihre Didaktik 15,H. 4, s. 199-212.
- SPERLING, W.,1988a. Ergänzende Literatur zur genetischen Siedlungsforschung in der Tschechoslowakei, S. 721-730. In: Genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa und seinen Nachbarräumen. Teilband 2. Hrsg. von Klaus Fehn u.a. Bonn: Verlag Siedlungsforschung, 875s.
- SPERLING, W.,1988b. Tatra. Gebirgslandschaft im Osten derTschechoslowakei, s.168-169. In: Das neue Bild der alten Welt. Ein Satellitenbild-Atlas. Hrsg. von Lothar Beckel und Franz Zwittkovits. Berlin: RV Reise- und Verkehrsverlag, 256 S.
- SPERLING, W.,1989a. Anthropogene Geomorphologie in Altkarten. Beispiele aus der Tschechoslowakei. Tübinger Geographische Studien, 102: Sonderband 18, s. 151-170.
- SPERLING, W., KARGER, A. (HRSG) 1989b. Die Tschechoslowakei und Ungarn, S. 474- 501. In: Europa. Fischer Länderkunde, 8; Fischer Taschenbuch, 6294), Frankfurt/ Main: 617 s.
- SPERLING, W.,1990a. Bergbau in den böhmischen Ländern und der Slowakei – interpretiert aus topographischen Karten der Zweiten Landesaufnahme (um 1850). Berliner Geographische Abhandlungen, 53, s. 109-123.
- SPERLING, W.,1991. Die östliche Slowakei im Satellitenbild. Geographische Rundschau 43, H. 12, s. 731-735.
- SPERLING, W.,1992a. Er lebte vor 400 Jahren: Johann Amos Comenius. In: Praxis Geographie 22, H. 5, s. 49-51.
- SPERLING, W.,1992b. Tschechoslowakei. In: Staatslexikon. Hrsg. von der Görres-Gesellschaft. 7. Aufl., Band 6, Freiburg, Basel, Wien, Herder, S. 344-349.
- SPERLING, W.,1994A: Comenius‘ Karte von Mähren 1627. Karlsruher geowissenschaftliche Schriften. Reihe C: Alte Karten, 4, Fachhochschule Karlsruhe, Fachbereich Geoinformationswesen, 47 s.
- SPERLING, W.,1995a. Reflections on a regional bibliography of Slovakia. – Geografický časopis 47, 1995, H. 1, S. 45-51.
- SPERLING, W.,1997a. Geleitwort. (S. 11-12). In: Heinz Peter Brogiato: Tschechoslowakei – Tschechien – Slowakei. Literatur in westlichen Sprachen 1975-1995. Wiener Osteuropa – Studien. Bd 6), Paul Lang Verlag, 511 S.
- SPERLING, W.,1998. Kulturlandschaften in der Slowakei im Bilde der Zweiten Militärischen Landesaufnahme (1819-1858). Manuskript 23 S. Universität Matej Bél, Banská Bystrica.

- SPERLING, W.,1999a. Comenius als Geograph. Sachstandsbericht und Quellenhinweise (Kurzfassung). In: Beziehungen zwischen Religion (Geisteshaltung) und wissenschaftlicher Umwelt (Theologie, Naturwissenschaft und Musikwissenschaft). Geographie im Kontext. Bd 5, Frankfurt a. M.
- SPERLING, W., ŽIGRAJ, F.,1999b. Liptovská Teplička (spoločenské transformácie a premena kultúrnej krajiny). Liptovská Teplička (Gesellschaftliche Transformationen und Kulturlandschaftswandel). In: Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis
- SPERLING, W., 2008. Bäume und Wald in den geographischen Namen Mitteleuropas: Die böhmischen Länder. Leipziger Universitätsverlag, 427, s. 20
- SPERLING, W.,2011. „Das Weltbild des J.A.Comenius“. In: „Atlas der Weltbilder“, herausgegeben von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, Akademie-Verlag GmbH, Berlin, s. 242 – 259.

Výber prác prof. Dr. W. Sperlinga vzťahujúcich sa na teoreticko-metodickú, didaktickú a metavedeckú geografickú problematiku (Auswahl der von Herrn prof. Dr. W. Sperling verfassten Veröffentlichungen im Bezug auf die theoretisch-methodische, didaktische und metawissenschaftliche Problematik):

- SPERLING, W.,1963. Heimatkunde im Verhältnis zur Erdkunde. Einige Diskussions-bemerkungen zu einem Aufsatz von W. Grotelüschen. Geographische Rundschau 15, H. 10, s. 410-417.
- SPERLING, W.,1965. Kind und Landschaft. Das geographische Raumbild des Kindes. Der Erdkundeunterricht, 5, Stuttgart: Klett, 79 s.
- SPERLING, W.,1969c. Ein Beitrag zu psychologischen Fragen der Arbeit mit dem Luftbild im Schulunterricht. - In: Ernst, Eugen u.a.: Das Luftbild im Erdkundeunterricht (Der Erdkundeunterricht, 10, Stuttgart: Klett, s. 36-52
- SPERLING, W.,1969d. Stellung und Aufgaben der Didaktik der Geographie im System der geographischen Wissenschaft und im Verhältnis zur Angewandten Geographie. - Geographische Rundschau 21, H. 3, s. 81-88
- SPERLING, W.,1974. Fachwissenschaft und Fachdidaktik. In: Didaktik der Geographie in der Universität. Hrsg. von Gustav Kreuzer, Ludwig Bauer und Wolfram Hausmann (Fachdidaktische Studien, 6, München: Strumberger, S. 69-88
- SPERLING, W.,1978c. Kindliche Phantasiegloben. In: Der Globusfreund 25/27, s. 291-296
- SPERLING, W.,1978d. Randbemerkungen zur Geschichte der Physischen Geographie in Forschung und Lehre - ihre Bedeutung für die Curriculumsdiskussion der Gegenwart. Hefte zur Fachdidaktik der Geographie 2, H. 1, s. 3-32
- SPERLING, W.,1979a. Das Problem: Geographie in der Krise? In: Harms Pädagogische Reihe, 88: Schriften für die Schulpraxis, München: List 1980, s. 5-40
- SPERLING, W.,1980d. Die internationale Standardisierung von Landschaftsnamen. Ein Beitrag zur Geotopologie. In: Berichte zur deutschen Landeskunde 54, 1980, s. 103-123.

- SPERLING, W.,1980e. Geographische Fachdidaktik - Didaktik von was? Replik zu H. Knübel „Thesen zur Situation der Didaktik der Schulgeographie“. Geographische Rundschau 32, H. 8, s. 373
- SPERLING, W.,1982b. Die Stellung der Historischen Geographie in einem modernen geographischen Curriculum. Erdkunde 36, H. 2, s. 79-84
- SPERLING, W.,1983. Die Historische Geographie in einem modernen Geographie-Curriculum. In: Verhandlungen des Deutschen Geographentages, 43, Wiesbaden: Steiner, s. 258-260
- SPERLING, W.,1985. Geographiedidaktik (S. 383-384); Schulgeographie (S. 1009). In: International Geographical Glossary/Glossaire géographique international/Internationales Geographisches Glossarium. Deutsche Ausgabe. Hrsg. von Emil Meynen. Stuttgart: Steiner
- SPERLING, W.,1988c. Bemerkungen zum Stand der Historischen Geographie in der Tschechoslowakei, Ungarn, Polen und der Deutschen Demokratischen Republik, S. 795-803. In: Genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa und seinen Nachbarräumen. Band 2. Hrsg. von Klaus Fehn u.a. Bonn: Verlag Siedlungsforschung, 875 s.
- SPERLING, W.,1990b. Grundbegriffe landeskundlichen Denkens. In: Praxis Geographie 20, H. 4, s. 46
- SPERLING, W.,1992c. Nähe und Ferne - eine Frage des Maßstabs. Regionalgeographie und Maßstabstheorie. Geographie heute 13, H. 100, s. 63-69
- SPERLING, W.,1994b. Kindliche Phantasielandschaften. Ein Beitrag zur Geographie der Wahrnehmung. Trierer Beiträge: Sonderheft 7, Universität Trier, s. 45-60
- SPERLING, W.,1994c: Theorie, Methodik und Aufgaben der Landeskunde heute. In: Sächsisch-thüringische Landeskunde. Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig: Mathematisch-naturwissenschaftliche Klasse; Bd. 124, H. 6, Berlin: Akademie Verlag, s. 19-29
- SPERLING, W.,1997b. Paradigmenwechsel im Geographieunterricht Deutschlands. Historische und aktuelle Aspekte. In: Geographies of Germany and Canada. Paradigms, Concepts, Studien zur Internationalen Schulbuchforschung 92, Hannover: Hahn, s. 101-115
- SPERLING, W.,1999 b. Geographische Namen als interdisziplinäres Forschungsfeld. Disziplinhistorische und methodologische Aspekte. In: Geographische Namen in ihrer Bedeutung für die landeskundliche Forschung und Darstellung. DL-Berichte und Dokumentationen. Heft 2. Trier: Dokumentationszentrum für deutsche Landeskunde, s. 17-41
- SPERLING, W.,1999c. Kulturgeographie-geographische Kultur: Über den Umgang mit geographischen Dingen. Petermanns Geographische Mitteilungen. Ergänzungsheft 294, Gotha, Stuttgart: Klett-Perthes, s. 45-63
- SPERLING, W.,2004a. Weltbeschreibung-Weltbild-Weltanschauung. Annäherung an einige Begriffe. In: Geographie und ihre Didaktik 32, H.3, s. 127-152
- SPERLING, W.,2004 b. Geographische Namen – ein Thema für Geographen? In: Namenkundliche Informationen 87/88, Leipziger Universitätsverlag, 31 s.

Zoznam doplňujúcej literatúry o prof. Dr. W. Sperlingovi (Liste der ergänzenden Literatur über prof. Dr. W. Sperling)

- BROGIATO, H. P. / CLOß, H. M., 1992. Walter Sperling zur Vollendung des 60. Lebensjahres. In: Geographie und ihre Didaktik. Festschrift für Walter Sperling. Materialien zur Didaktik der Geographie. H. 15. Teil 1, s. 1-5
- BROGIATO, H. P. / SCHULTZ, H. D., 1997. Walter Sperling 65 Jahre. In: Geographie und ihre Didaktik 25, H. 3, s. 171-173
- BROGIATO, H. P., 2012. Walter Sperling und sein Beitrag zur Geographie und Landeskunde des östlichen Mitteleuropas. Eine Würdigung zum 80. Geburtstag. In: Mitteilungen der Österr. Geogr. Gesellschaft, 154. Jg. (Jahresband), Wien, s. 353-358
- FRÜHAUF, HELMUT, 1997. Walter Sperling zum 65. Geburtstag. In: Berichte zur deutschen Landeskunde, Bd 71, H. 2, s. 176-196
- HÄNSGEN, D., SCHMID, U., 1992. Die Veröffentlichungen von Walter Sperling. In: Geographie und ihre Didaktik. Festschrift für Walter Sperling. Materialien zur Didaktik der Geographie. H. 15. Teil 1, s. 7-39
- JÄCKEL, M., UDELHOVEN, T., 2016. Nachruf: Die Universität Trier trauert um Universitäts- professor Dr. Walter Sperling. In: Campusnews online-magazin Uni Trier.
- KREMER, D., 2016. Walter Sperling (1932-2016) Würdigung. In: Deutsche Gesellschaft für Namenforschung. Trier/Leipzig
- MEYNEN, E., 1992. prof. Dr. Walter Sperling. In: Geographie und ihre Didaktik. Festschrift für Walter Sperling. Materialien zur Didaktik der Geographie. H. 15. Teil 1, s. 40-43
- REDAKTION UNIJOURNAL ZEITSCHRIFT DER UNIVERSITÄT TRIER, 1999. Goldene Matthias (Matej)-Bel-Medaille für prof. Sperling. Slowakische Universität in Neusohl verlieh Auszeichnung an den Geowissenschaftler. Jhrg. 25, Heft Nr. 1, s. 23

ZUSAMMENFASSUNG

ANDENKEN AN PROF. DR. WALTER SPERLING, DEN BEDEUTENDEN DEUTSCHEN GEOGRAPHEN, SOWIE GROSSEN KENNER UND FREUND DER SLOWAKEI

In diesem Aufsatz wurde die beachtliche Leistung und der große Beitrag für die slowakische Geographie von Herrn prof. Dr. Walter Sperling, dem bedeutenden deutschen Geographen, sowie profunden Kenner und Freund der Slowakei, detailliert vorgestellt. Sein Beitrag ist sehr vielschichtig und spannt den Bogen von der empirischen Geländeforschung in der Slowakei über die Erfassung von Büchern, Aufsätzen und regionalen Bibliographien der Slowakei, der Interpretation von mehreren historischen topographischen Karten, Luft- und Satellitenbildern, der Beschäftigung mit den wissenschaftlichen Werken der wichtigen historischen Persön-

lichkeiten auf dem Gebiet der Geographie, Kartographie und Pädagogik, der Analyse der slowakischen geographischen Namen und der Schulgeographie in der Slowakei bis zu theoretisch-metawissenschaftlichen Studien auf dem Gebiet der historischen Geographie, Kulturgeographie, Regionalgeographie, Wahrnehmungsgeographie und Didaktik der Geographie, die als Anstöße und Impulse für die slowakische Geographie wichtig sind.

Die tiefe Analyse und zugleich breite Synthese der einzelnen Beiträge zur Slowakei ist vor allem im Buch „Tschechoslowakei“ (Sperling, 1981e) eindrucksvoll dargestellt. Das Gesamtwerk von Herrn prof. Dr. Walter Sperling wurde schon in mehreren deutschen Laudationen und Nachrufen gewürdigt (Brogiato, Cloß 1992, Hänsgen, Schmid, 1992, Meynen, 1992, Brogiato, Schultz, 1997, Frühauf, 1997 a Brogiato, 2012), Jäckel, Udelhoven, 2016, Kremer, 2016).

Prof. Dr. Walter Sperling hat mit seinem wissenschaftlichen Werk vielseitige und tiefe Spuren in der slowakischen Geographie hinterlassen, und nach seinem unerwarteten Ableben bleibt er den slowakischen Geographen als ein hervorragender Geograph und naher Freund in Erinnerung.

EFFECT OF SOIL MANAGEMENT IN AGRICULTURAL LAND FOR THE DEVELOPMENT OF SOIL ORGANIC CARBON STOCKS

Štefan KOCO^{1,2} – **Rastislav SKALSKÝ**² – **Gabriela BARANČÍKOVÁ**²
Zuzana TARASOVIČOVÁ² – **Jarmila MAKOVNÍKOVÁ**²
Monika GUTTEKOVÁ² – **Peter KOLEDA**²

Abstract: Soil organic carbon (SOC) is important component of the soil which is influencing many soil properties. SOC stock in the topsoil of agricultural soils is largely affected by soil management. SOC and soil management interactions can be simulated by process-based models such as e.g. RothC which has already been successfully applied in conditions of Slovakia. Here we present an approach to modelling of the SOC stock changes with RothC model in the study area (Ondavská vrchovina highland region) in 1970 – 2020 periods. We simulated SOC stock dynamics for topsoil (0 – 30 cm) of agricultural soils using 1 x 1 km spatial resolution grid of simulation units providing all necessary input data for the model. Analyzing the historical and recently observed land cover datasets we observed significant changes in agricultural land extent and cropland/grassland ratio between 1970 and 2004. Since appropriate information on historical land cover changes was not available we designed set of theoretical scenarios to represent cropland to grassland (or vice versa) conversions occurring in the study area in respective years 1971, 1980, 1990 or 2000. The SOC stock in the study area we simulated for different scenarios increased by 15 – 28% between 1970 and 2020. We also observed good agreement between organic carbon inputs variability and the changes in SOC stock for all theoretical land cover change scenarios. We think that accurate modelling of SOC stocks in the study area would require detailed information on where land cover changes occurred both in the space and time. We have also found that another important parameter affecting the SOC stock simulation results is stone content in the topsoil.

Key words: RothC model, cropland/grassland conversions, land cover change, Ondavská vrchovina highland

- 1 **RNDr. Štefan Koco, PhD.,** Department of Geography and Applied Geoinformatics, University of Prešov in Prešov, Ul. 17. Novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: stefan.koco@unipo.sk
- 2 **RNDr. Štefan Koco, PhD., Mgr. Rastislav Skalský, PhD., RNDr. Gabriela Barančíková, CSc., Ing. Zuzana Tarasovičová, PhD., RNDr. Jarmila Makovníková, CSc., Ing. Monika Gutteková, Mgr. Peter Koleda,** National Agricultural and Food Centre, Soil Science and Conservation Research Institute, Gagarinova 10, 827 13 Bratislava, e-mail: s.koco@vupop.sk, g.barancikova@vupop.sk, r.skalsky@vupop.sk, z.tarasovicova@vupop.sk, j.makovnikova@vupop.sk, m.guttekova@vupop.sk, p.koleda@vupop.sk

INTRODUCTION

Soil organic matter (SOM) is one of the basic soil parameters. It participates in a variety of biological, chemical and physical processes that take place in the soil and affect the production and non-production soil functions. Soil organic carbon (SOC) is included within all minimum set of indicators for any comprehensive evaluation of soil quality based on soil functions (Andrews et al., 2004, Ogle and Paustian, 2005). Most of soil organic carbon is in a continuous dynamic state of accumulation and decomposition (Schrumpf et al., 2008). This state is greatly influenced by soil microbial activity, conditional especially by soil temperature, moisture, nutrient supply, soil texture and climatic factors.

Human activity largely affects the carbon cycle by means of soil management. Soil cultivation, especially the conversion of pasture to cropland leads to significant losses of carbon (Janzen, 2006). Also low supply of organic residues or increasing air temperature disturbs the balance towards mineralization processes in soils. From the other hand, good agricultural practices such as quality organic fertilizers application, optimal crop rotation, and revitalization of degraded soils or good water management generate suitable conditions for sequestration of soil carbon.

The key issue in the present is to determine the dynamic and relatively subtle changes in SOC stock in time. Modelling of SOC stock changes is one of the methods how to detect human effects on SOC dynamics and interactions. RothC model (Coleman and Jenkinson, 2014) well predicts changes in SOC for different soil management methods (Ludwig et al., 2007, Leifeld et al., 2009) and has been already used in Slovakia for modelling SOC stock in agricultural soils. RothC model has been successfully tested on selected key monitoring localities (Barančíková, 2007), agriculture farms (Barančíková and Halás, 2008), in regional conditions of the Eastern Slovak Lowland (Barančíková et al., 2010a) and on agricultural soils of Slovakia (Barančíková et al., 2010 b, Barančíková et al., 2011). Modelling of SOC stock changes in agricultural soils of Slovakia (Barančíková et al., 2012) showed significant differences in SOC stock evolution in various agroclimatic regions of Slovakia (Barančíková et al., 2013 b). For this reason we think that it is necessary to focus on more detailed SOC stock modelling at the regional level.

In this study we present approach to SOC stock modelling in agricultural soils of *Ondavská vrchovina* highland region in 1970 – 2020 periods. During this period study area was subject to many changes in the land cover and soil management (cropland/grassland conversion) which we cannot identify exactly in the time based on the data available. We think, however, that most changes in land cover in the study area occurred during the 1990-ies. To overcome this problem, we designed several theoretical land cover conversion scenarios and this way made SOC stock modelling possible. The aim of the paper is to show respective SOC stock changes trajectories in *Ondavská vrchovina* highland under the different theoretical scenarios.

MATERIALS AND METHODS

Study area

Ondavská vrchovina highland is located in the northeast part of Slovakia (Fig. 1). It is situated in the administrative regions (NUTS4) Prešov, Bardejov, Svidník, Stropkov, Medzilaborce, Vranov nad Topľou, and Humenné. Study area is located within *Ondavská vrchovina* highland (most of the area), Busov, Ľubovňa Highlands, Čergov, Laborec Highlands, Beskidian Piedmont geomorphological regions. Area extent of the study area is 3129 km².

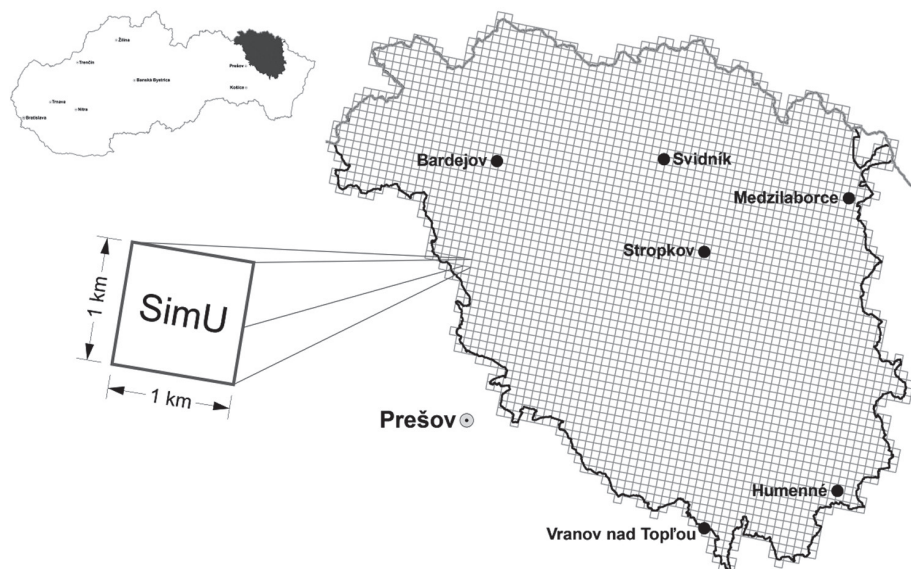

Fig. 1 Location of *Ondavská vrchovina* highland region

RothC model

RothC 26.3 model (Coleman and Jenkinson, 2014) was used for SOC stock changes modelling in *Ondavská vrchovina* highland region. RothC 26.3 is a model of the turnover of organic carbon in non-waterlogged soils that allows for the effects of soil type, temperature, moisture content and plant cover on the turnover process. It uses a monthly time step to calculate total organic carbon (t.ha⁻¹), microbial biomass carbon (t.ha⁻¹) and $\Delta^{14}\text{C}$ (from which the radiocarbon age of the soil can be calculated) on a years to centuries timescale. Modelling of the SOC stock with RothC 26.3 model requires three types of data:

- Climatic data – monthly rainfall [mm], monthly evapotranspiration [mm], average monthly mean air temperature [°C];

- b) Soil data – clay content [%], inert organic matter (IOM), initial soil organic carbon (SOC) stock [t C.ha⁻¹], depth of the soil layer considered [cm];
- c) Land use and land management data – soil cover, monthly input of plant residues [t C.ha⁻¹], monthly input of farmyard manure (FYM) [t C.ha⁻¹].

Input data for RothC 26.3 model

The agricultural land of *Ondavská vrchovina* highland was divided into regular square simulation units (SimU) with the size 1 x 1 km. The regular network of SimU was created and indexed in accordance with the basic spatial framework for environmental information in the EU (ANNONI, 2005). *Ondavská vrchovina* highland region is covered by 3341 SimUs (Fig. 1).

Climate data were obtained from three meteorological stations. These stations have sufficient time series of data and are located either directly in the region (Stropkov – Tisinec and Medzilaborce) or at its periphery (Kamenica nad Cirochou). All SimUs of *Ondavská vrchovina* highland region were assigned to one of the meteorological stations. For Stropkov – Tisinec station climate data projection covering 2014–2020 period has been done using CCCM climate scenario (Lapin and Melo, 2004, Lapin et al, 2006). Climate data projection for this meteorological station was then used for all SimUs.

Data from the national soil profile database (AISOP, Linkeš et al., 1988), digital soil map of Complex Soil Survey and spatial models of sand and clay distribution in the topsoils of agricultural soils of Slovakia (Balkovič et al., 2010) were used for calculating initial SOC concentration [%] and clay content [%] in the 0 – 30 cm topsoil layer for year 1970. Regional pedotransfer function (Makovníková and Širáň, 2011) was used to calculate the bulk density of the soil. Subsequently, the initial SOC stock was calculated:

$$SOC_{ij} = BD_{ij} \times COX_{ij} \times h \quad (1)$$

where i is SimU identification, j is land cover type (cropland, grassland), SOC is initial SOC stock in the layer 0 – 30 cm [t.ha⁻¹], BD is soil bulk density [g.cm⁻³], COX is SOC concentration [%] and h is depth of soil layer [cm].

Stone content in the soil has a significant impact on the SOC stock in the soil. We suppose the stones being an inert material considering SOC accumulation. Therefore we proportionally also calculated reduced values of initial SOC stock (t.ha⁻¹) for each SimU according to the equation:

$$SOCr_{ij} = SOC_{ij} * (1 - \frac{SC_{ij}}{100}) \quad (2)$$

where $SOCr$ is reduced SOC stock in the depth 0 – 30 cm, SOC is not reduced SOC stock in the depth 0 – 30 cm and SC is stone content (%) in the depth 0 – 30 cm.

We interpreted basic input data on inputs of organic carbon into the soil (crop residua and manure application) separately for 1970 - 1999 and 2000 – 2020 periods and this way reflected the changes in management which occurred in the study area.

LPIS database with land cover data and Veterinary GIS with geo-referenced data on animal production served the basic source of management data. District statistics on crop yields and production areas for 1970 - 1981 and the same statistical data for 1997 - 2009 period (NUTS4 regions) provided basic information on crop areas, crop yields, farmyard manure application rates and number of animals per area unit. For 1970 - 1999 years, values were adopted from existing national-wide 10 x 10 km spatial resolution model (Tarasovičová et al., 2009, Tarasovičová et al., 2011). Inputs for cropland in 2000 - 2020 periods were estimated from spatial model of crop distribution (Tarasovičová et al., 2009), spatial model of land cover, spatial model of intensification inputs (Tarasovičová et al., 2011) and spatial model of crop biomass distribution for 1997 - 2009 period. Inputs for grasslands in 2000 - 2020 periods were estimated from district level (NUTS4) agricultural statistics on grassland harvested areas and spatial model of intensification inputs (Tarasovičová et al., 2011). The values of monthly input of plant residues [$\text{t C}\cdot\text{ha}^{-1}$] and monthly input of farmyard manure (FYM) [$\text{t C}\cdot\text{ha}^{-1}$] required by RothC model were calculated from the data using published carbon conversion coefficients (Bielek and Jurčová, 2010).

Land cover data

National agricultural soils inventory maps in 1:10.000 scale were used together with 1:10.000 scale military topography maps to identify land cover types (cropland, grassland) distribution in the study area for the year 1970 (Fig. 2a). Other available database with information about land cover after 1970 is the first version Land Parcel Identification System (LPIS) from 2004 (Fig. 2 b). LPIS identifies and quantifies agricultural land by land cover type. LPIS data was digitized on the background of digital orthophotomaps. Standard GIS methods were used to analyse and quantify the land cover changes in agricultural land of the study area between the 1970 and 2004 years.

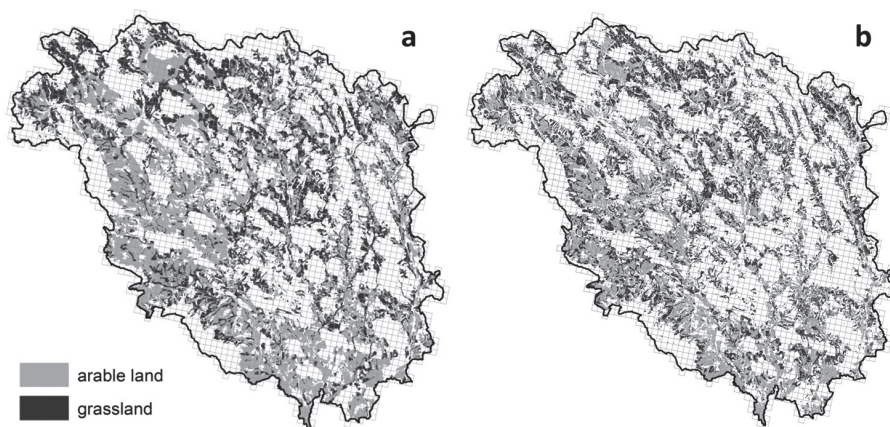

Fig. 2 Agriculture land of Ondavská vrchovina highland in a) 1970 and b) 2004

SOC stock modelling scenarios

We set the land cover, initial SOC stock, and corresponding management of the year 1970 for all SimUs as the base-line for all cropland/grassland conversion scenarios. We set land cover change scenarios subsequently so that various combinations of cropland to grassland (or vice-versa) conversions occurred in respective years of 1971, 1980, 1990 and 2000. Two scenarios were set with no change in land cover during the simulated period (Fig. 3). Management options (organic carbon inputs into soil) were assigned to the scenarios accordingly.

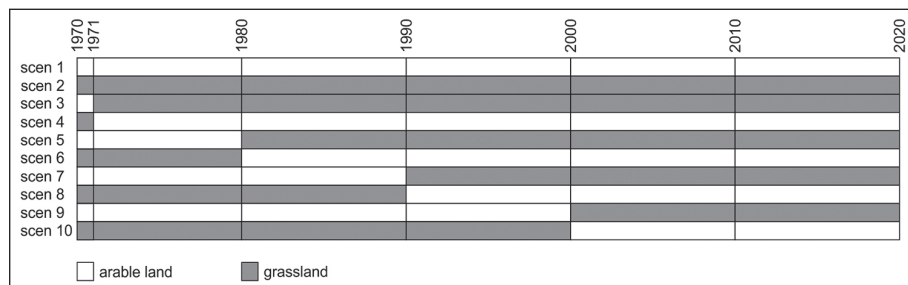

Fig. 3 Land use changes in various scenarios

RESULTS AND DISCUSSION

Land cover change

Ondavská vrchovina highland territory has heterogeneous spatial pattern of cropland and grassland (Fig. 2). We think that that this heterogeneity together with social changes between 1970 and 2004 were major drivers of the land cover change observed in the study area. As it is shown in table 1 there was significant loss of agricultural land (more than 23 % decrease) between the 1970 and 2004 years. We assume it was mainly due to abandonment of grassland and cropland areas with less favourable conditions for agricultural production.

Tab. 1 Area (ha) of cropland and grassland in 1970 and 2004 years and its change

Year	Cropland	Grassland	SUM
1970	84137.20	66690.29	150827.49
2004	47432.91	67891.24	115324.15
2004 - 1970	-36704.29	1200.95	-35503.34
% increase (+) / decrease (-)	-43.62	-11.51	-23.54

Significant cropland to grassland conversions also occurred in the study area between 1970 and 2004. Even though abandonment of significant part of grassland occurred (more than 42 %, table 2), at the end grassland area decreased only by 11,5 %

(table 1) in 2004 compared to 1970 due to the cropland to grassland conversion. Cropland area dropped down of 43.5% in 2004 compared to the original cropland area in 1970 table 1).

Tab. 2 Detailed view on cropland/grassland conversions between 1970 and 2004

Change		Area	
1970	2004	ha	%
Cropland	X	16068.26	19.10
Grassland	X	28222.45	42.32
X	Cropland	1582.99	-
X	Grassland	7204.86	-
Cropland	Cropland	37956.40	45.11
Cropland	Grassland	30112.55	35.79
Grassland	Grassland	27431.44	41.13
Grassland	Cropland	11036.41	16.55

Natural conditions of the *Ondavská vrchovina* highland region such as altitude or soil quality are more suitable for grasslands. However, during the modelled period also social and economic situation influenced trends in agriculture and e.g. less suitable areas were used as cropland or generally as agricultural land before and then converted (Bielek and Jurčová, 2010; Kobza, 2013, Bielek, 2014).

Topsoil SOC stock dynamics

The average initial SOC stock in the study area is 45 t.ha⁻¹ in grasslands and 42 t.ha⁻¹ in cropland or 39 t.ha⁻¹ in grasslands and 39 t.ha⁻¹ in cropland if SOC stock when reduced by topsoil stone content (Fig. 4). For grassland scenario with no land cover change the SOC stock sharply increased in the first half of modelling period (Fig.4a) and then after 1990 it decreased and stayed balanced. In contrast, SOC stock for cropland with no land cover change initially stagnated and began to grow only after 2000. The SOC stock changes simulated for grassland and cropland during modelling period are mainly related to the inputs of organic carbon. Between 1970 and 1990 (Fig. 5) carbon inputs from plant residues and farmyard manure were higher in the grasslands. After 2000, these inputs began to decrease significantly while those to cropland began to rise (Fig. 5). Increased carbon inputs to cropland could be related to the change of crop rotations and implemented soil conservation measures. Observed drop-down of organic carbon inputs to grassland could also be related to the significant decrease of the animals. This trend is visible mostly in the 90-ies and as such it is a result of rapid social and economic changes in the Slovak agriculture production after 1990 (Kováč et al., 2010, Vilček and Kováč, 2011).

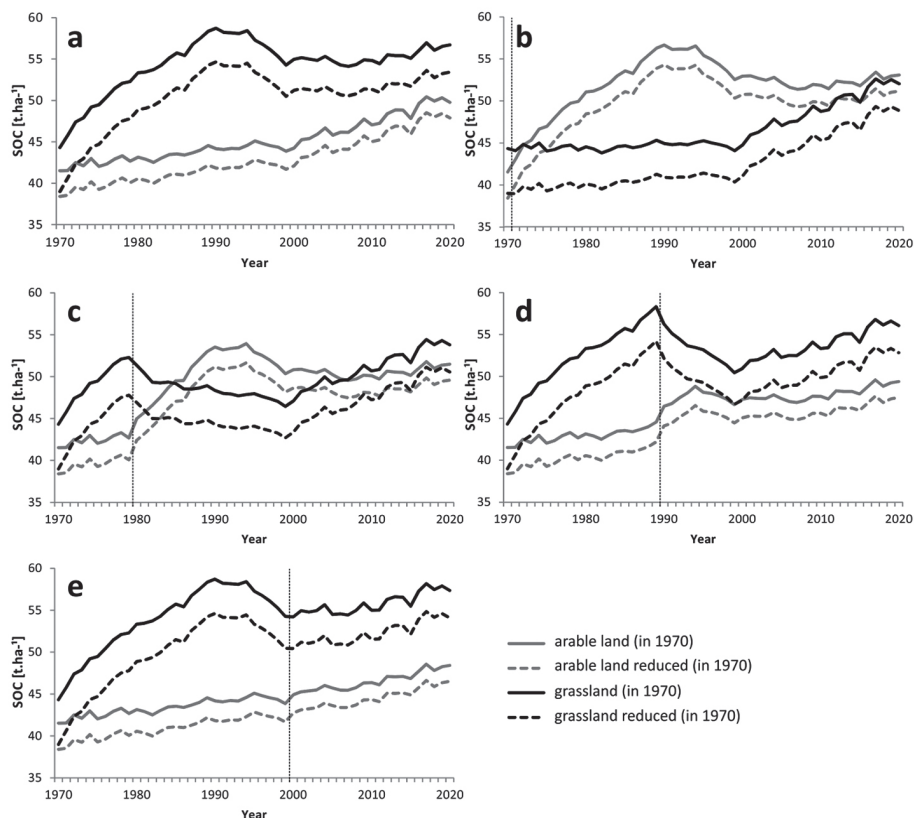

Fig. 4 Development of SOC stock within different scenarios of land cover changes:
a) without change, b) change in 1971, c) change in 1980,
d) change in 1990, e) change in 2000.

These effects of plant residues and farmyard manure inputs in the soil on the SOC sequestration we have observed are consistent with the findings of other authors (Schulp and Verburg, 2009; van Wesemael et al., 2010; and Wang et al., 2013). Results of no-conversion scenarios are supported also by the results we got for the cropland/grassland conversion scenarios. Comparison of simulated SOC stock development for different cropland/grassland conversion scenarios (Fig. 4 b, c, d, e) with the respective carbon inputs from plant residues and farmyard manure (Fig. 5) clearly shows this dependence. The same trajectory of the SOC stock development was also observed with stone content reduced initial SOC stock simulations. Development of SOC stock observed with the stones-reduced initial SOC stocks is the same as with the non-reduced initial SOC stock with only that difference that stone content reduced SOC stock values are shifted towards lower values. On average, this represents a decrease of 5% SOC stock for cropland and 8% SOC stock for grassland compared to non-reduced simulations.

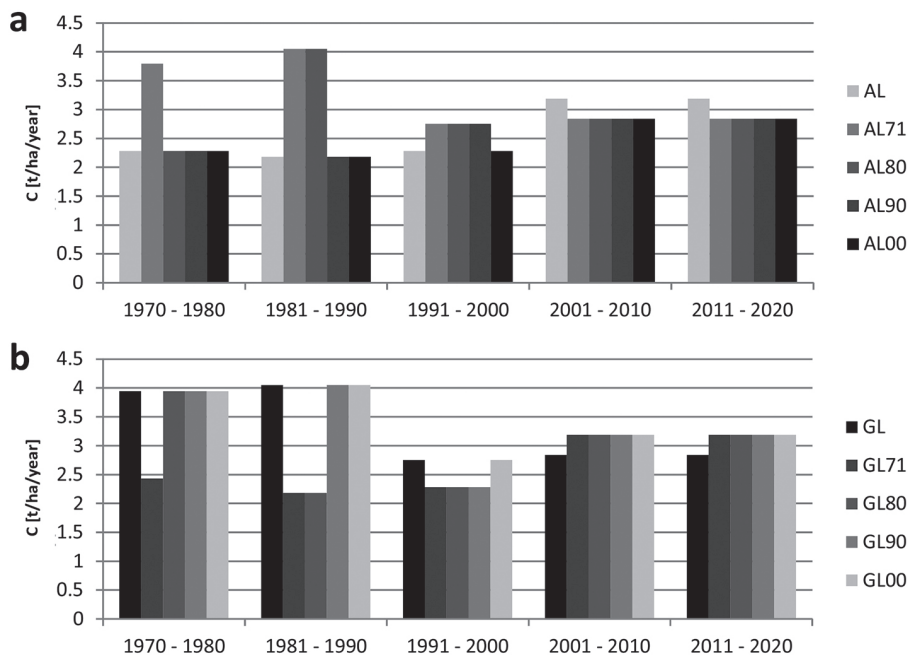

Fig. 5 Average values of organic carbon inputs from plant residues and farmyard manure for:

- cropland without change (AL), cropland to grassland conversion in 1971 (AL71), cropland to grassland conversion in 1980 (AL80), cropland to grassland conversion in 1990 (AL90), cropland to grassland conversion in 2000 (AL00) and
- grassland without change (GL), grassland to cropland conversion in 1971 (GL71), grassland to cropland conversion in 1980 (GL80), grassland to cropland conversion in 1990 (GL90), grassland to cropland conversion in 2000 (GL00).

CONCLUSION

We analyzed the effect of the agricultural land management on development of soil organic carbon stocks with RothC model. We simulated the topsoil (0 – 30 cm) SOC stock dynamics in the agricultural soils of the *Ondavská vrchovina* highland region. We have set several theoretical scenarios of cropland/grassland conversion in the study area in order to capture changes in land cover which occurred in the study area between 1970 and 2004 years and which cannot be traced accordingly from the data available.

Changes in SOC stock development simulated for land cover conversion and non-conversion scenarios show significant effect of land management. Depending on the scenario the SOC stock in the study area increased by 15 to 28% during the simulated period of 1970 – 2020. We observed good agreement between variations in

average values of organic carbon input from plant residues and farmyard manure and changes in SOC stock with all theoretical scenarios. We think, however, that accurate modelling of SOC stocks would require detailed identification of spatial-temporal changes in land cover for a given modelling period. We have also found that topsoil stone content is another important parameter which could significantly affect simulated SOC stock values. Even though we think that we have well described the SOC stock behaviour in the study area with theoretical scenarios we have set, we are sure that accurate SOC stock dynamics modelling in the study area would require precise reconstruction of cropland/grassland conversions both in space and time prior to RothC model application.

Acknowledgement

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under contract No. APVV-14-0087, APVV-15-0406, APVV-131-11, APVV-0243-11 and the Scientific Grant Agency of the Ministry of Education of the Slovak Republic and the Slovak Academy of Sciences under contract No. VEGA 1/0116/16.

REFERENCES

- ANDREWS S.S., KARLEN D.L., CAMBARDELLA C.A. (2004). The soil management assessment framework, In: *Soil Science Society of America Journal*, Vol. 68, 2004, No. 6, pp 1945 - 1962
- ANNONI A. (2005). *European Reference Grids*. Proceedings & Recommendations. 189 p. [online] available on: <<http://www.ec-gis.org/sdi/publist/pdfs/annoni2005eurgrids.pdf>> cit.: 4. 8. 2014
- BALKOVIČ J., SKALSKÝ R., NOVÁKOVÁ M. (2010). Priestorový model distribúcie piesku a ílu v ornici poľnohospodárskych pôd Slovenska [Spatial model of sand and clay distribution in the topsoil of agricultural land of Slovakia], In: *Vedecké práce VÚPOP*, Vol. 32, 2010, pp. 5 – 13
- BARANČÍKOVÁ G. (2007). Validácia modelu RothC na vybraných monitorovacích lokalitách [Validation of RothC model on selected key monitoring localities], In: *Vedecké práce VÚPOP*, Vol. 29, 2007, pp. 9 – 22
- BARANČÍKOVÁ G., HALÁS J. (2008). Climate changes and its potential impact on soil organic carbon stock of selected Slovak agriculture farms, In: *Eurosoil, 2008. Book of Abstract*, eds. Blum, W.H., Geryabek, M.H. Vienna, pp. 324
- BARANČÍKOVÁ G., HALÁS J., GUTTEKOVÁ M., MAKOVNÍKOVÁ J., NOVÁKOVÁ M., SKALSKÝ R., TARASOVIČOVÁ Z. (2010a). Application of RothC model to predict soil organic carbon stock on agricultural soils of Slovakia, In: *Soil & Water Research*, Vol. 5 (1), 2008, pp. 1-9
- BARANČÍKOVÁ G., ŠOLTÝSOVÁ B., KOCO Š. (2010 b). Prediction of soil organic carbon stock in conditions of Eastern Slovak Lowland, In: *Agriculture*, Vol. 56 (2), 2010, pp. 35-45
- BARANČÍKOVÁ G., GUTTEKOVÁ M., HALÁS J., KOCO Š., MAKOVNÍKOVÁ J., NOVÁKOVÁ M., SKALSKÝ R., TARASOVIČOVÁ Z., VILČEK, J. (2011).

- Pôdny organický uhlík v poľnohospodárskej krajine– modelovanie zmien v priestore a čase* [Soil Organic Carbon in agricultural landscape – spatial and temporal changes modeling]. VÚPOP, Bratislava, 85 pp.
- BARANČÍKOVÁ G., MAKOVNÍKOVÁ J., SKALSKÝ R., TARASOVIČOVÁ Z., NOVÁKOVÁ M., HALAS J., GUTTEKOVÁ M., KOCO Š. (2012): Simulation of Soil Organic Carbon Changes in Slovak Arable Land and their Environmental Aspects, In: *Soil & Water Research*, Vol. 7 (2), 2012, pp. 45-51.
- BARANČÍKOVÁ G., MAKOVNÍKOVÁ J., SKALSKÝ R., TARASOVIČOVÁ Z., NOVÁKOVÁ M., HALAS J., KOCO Š., GUTTEKOVÁ M. (2013): Changes in organic carbon pool in agricultural soils and its different development in individual agro-climatic regions of Slovakia, In: *Agriculture*, Vol. 59 (1), 2013, pp. 1-9
- BIELEK, P., JURČOVÁ, O. (2010). *Metodika bilancie pôdnej organickej hmoty a stanovenia potreby organického hnojenia poľnohospodárskych pôd* [Methodology of soil organic matter balance and determination the need for organic fertilization of agricultural soils]. VÚPOP, Bratislava, 145 pp.
- BIELEK, P. (2014). *Kompendium praktického pôdoznamectva* [Compendium to practically oriented soil science]. Slovak University of Agriculture in Nitra, 246 pp.
- COLEMAN K., JENKINSON D.S. (2014). *ROTHC-26.3 A model for the turnover of carbon in soil*. Model description and windows users guide, November 1999 issue (modified June, 2014). 44 p. [online] available on: <http://www.rothamsted.ac.uk/sites/default/files/users/kcoleman/RothC_guide_WIN.pdf> cit.: 4. 8. 2014
- JANZEN H. H. (2006). The soil carbon dilemma: shall we hoard it or use it, In: *Soil Biology and Biochemistry*, Vol. 38, 2006, pp. 419-424
- KOBZA, J. (2013). *Pedológia (vo svetle novších poznatkov)* [Soil Science (in the light of newer knowledge)]. Matej Bel University and Soil Science and Conservation Research Institute, Banská Bystrica, 172 pp.
- KOVÁČ, K., NOZDROVICKÝ, L., MACÁK, M., ANTAL, J., LEHOCKÁ, Z., HORÁK, J., ŠPÁNIK, F., VILČEK, J., ŽÁK, Š. (2010). *Minimalizačné a pôdoochranné technológie*. [Minimalizing and soil-conservation technologies]. Agroinštitút, Nitra, 142 pp
- LAPIN M., MELO M. (2004). Methods of climate change scenarios projection in Slovakia and selected results, In: *Journal of Hydrology and Hydromechanics*, Vol. 52, 2004, pp. 224-438
- LAPIN M., DAMBORSKÁ I., MELO M., VOJTEK M., MARTINI M. (2006). Physically and statistically plausible downscaling of daily GCMs outputs and selected results, In: *Acta Meteorologica Universitatis Comenianae*, Vol: XXXIV, 2006, pp. 35-57.
- LEIFELD J., REISER R., OBERHOLZER H.R. (2009). Consequences of conventional versus organic farming on soil carbon: results from a 27 Year field experiment, In: *Agronomy Journal*, Vol. 101, 2009, No. 5, pp 1204-1218
- LINKÉŠ, V., GROMOVÁ, A., LUPTÁK, D., PESTÚN, V., POLIAK, P., 1988. *Informačný systém o pôde* [Information system of soils]. Bratislava : Príroda, 198 pp
- LUDWIG B., SCHULTZ E., RETHEMEYER J., MERBACH I., FLESSA H. (2007). Predictive modeling of C dynamics in the long-term fertilization experiment at

- Bad Lauchstadt with the Rothamsted carbon model, In: *European Journal of Soil Science*, Vol. 58, 2007, No. 5, 1155-1163
- MAKOVNÍKOVÁ, J., ŠIRÁŇ, M. (2011). *Modelovanie rovnovážnej objemovej hmotnosti pôdy* [Modeling the equilibrium of soil bulk density]. VÚPOP, Bratislava, 88 pp. VÚPOP, Bratislava, 36 pp
- OGLE M.S., PAUSTIAN K. (2005). Soil organic carbon as an indicator of environmental quality at the national scale: Inventory monitoring methods and policy relevance, In: *Canadian Journal of Soil Science*, Vol. 85, 2005, (Special Issue), pp 531 – 540
- SCHRUMPF M., SCHUMACHER J., SCHONING I., SCHULZE E. D. (2008). Monitoring carbon stock changes in European soils: process understanding and sampling strategies, In: *The Continental-scale Greenhouse Gas Balance of Europe*, eds. Dolman, A.J., Freibauer, A., Valentini, R., Ecological Studies, Springer, Vol. 203, pp. 153 – 189
- SCHULP C.J.E., VERBUNG P. H. (2009). Effect of land use history and site factors on spatial variation of soil organic carbon across a physiographic region, In: *Agriculture, Ecosystems and Environment*, Vol. 133, 2009, pp. 86-97.
- TARASOVIČOVÁ Z., NOVÁKOVÁ M., SKALSKÝ R., BALKOVIČ J. (2009). Geografická databáza vstupov o počasí, pôde, využívaní krajiny pre model RothC [Geographical database of RothC model inputs on weather, soil and land use], In: *Vedecké práce VÚPOP*, Vol. 31, 2009, pp. 201 - 210
- TARASOVIČOVÁ Z., SKALSKÝ R., NOVÁKOVÁ M. (2011). Priestorový model organického hnojenia na poľnohospodárskych pôdach Slovenska [Spatial model of organic fertilization at agricultural soils of Slovakia], In: *Vedecké práce VÚPOP*, Vol. 33, 2011, pp. 184 – 193
- van WESEMAEL B., PAUSTIAN K., MEERSMANS J., GOIDTS E., BARANČÍKOVÁ G., EASTER M. (2010). Agricultural management explains historic changes in regional soil carbon stocks, In: *Proceedings of the National Academy of Science of the United States of America*, Vol. 107, 2010, pp.14926-14930
- WANG J., LU S., XU M., ZHU P., HUANG S., ZHANG W., PENG C., CHEN X., WU L. (2013). Soil organic carbon sequestration under different fertilizer regimes in north and northeast China: RothC simulation, In: *Soil Use and Management*, Vol. 29, 2013, pp. 182-190
- VILČEK J., KOVÁČ K. (2011). Sites availability for minimalizing and soil-conservation tillage of soils in Slovakia, In: *Agriculture*, Vol. 57 (2), 2011, pp. 68-75

INDIA – ÁZIJSKÝ SUD S PUŠNÝM PRACHOM?

INDIA – ASIAN POWDER KEG?

Euboš KRÍŽAN¹ – Vladimír BAAR²

Abstract: *On the present India belongs to the countries with high growth potential. In the recent years India reached high economic development, development of creative sector and became more powerfull in international relations. Indian political elites try to increase indian geopolitical power in Asia and attach the dominance in the geopolitical space of Indian ocean. On the other side, India has many inner conflicts, which subvert inner stability of country and geopolitical position in the regional and in global affairs. Except conflict in Kashmir, which is in fact conflict between India and Pakistan and which is the most well-known conflict in South Asia to the general public, in India are taking place many other conflicts, which have ideological (Naxalites), religious (sikh separatism in Punjab, inter-religious and intercaste violence between muslims and hinduists in Rajasthan and Gujarat.), ethnical (conflict in Seven Sisters, dravidian separatism...) and social basis (Dalit Movement). The main aim of this article is analyse spatial factors of conflicts in India and identifying the main conflict regions in India and its characterization and then earmarking of the main conflict lines in India.*

Key words: *India, inner conflicts, conflict regions, conflict lines, terrorism*

ÚVOD

Posledné desaťročia na globálnej scéne môžeme nazvať aj desaťročiami prudkého rozvoja, pokroku a ekonomického rastu, ktoré prinášajú stabilitu a prosperitu do spoločnosti. Na strane druhej však dochádza k nerovnomernému prerozdeleniu bohatstva v rámci spoločnosti, čo v societe spôsobuje marginalizáciu a štiepenie. To sa prejavuje rozličnými spôsobmi. Od konca druhej svetovej vojny je spoločnosť konfrontovaná s rozličnými vojenskými konfliktmi, ktoré majú lokálny i regionálny charakter a častokrát narušajú globálnu bezpečnosť. Ďalším novodobým prejavom, ktorý naruša stabilitu, je terorizmus, ktorý môže ísť ruka v ruke s jednotlivými konfliktmi a ktorý sa začal na konci 19. storočia presadzovať ako nátlakový prostriedok na globálnej scéne. Cieľom je ochromiť, zastrašiť a šokovať verejnú mienku, vládne a mimovládne inštitúcie, resp. vynútiť si pozornosť alebo politický rešpekt. Teroriz-

1 **Mgr. Euboš Krížan** – Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Fakulta prírodných vied, Ostravská univerzita, Chittussiho 9, Ostrava, Česká republika, e-mail: lkrizan430@gmail.com

2 **prof., RNDr. Vladimír Baar, CSc.** – Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Fakulta prírodných vied, Ostravská univerzita, Chittussiho 9, Ostrava, Česká republika, e-mail: vladimir.baar@osu.cz

mus môže mať rozličné formy - od vyhrážok a únosov, cez vraždy až po útoky na vojenské ciele. V súčasnosti aj prostredníctvom kybernetických útokov ako aj postupného zaberania a kontroly jednotlivých území (Islamský štát, naxaliti).

Veľké množstvo týchto hrozieb sa v súčasnosti týka najčastejšie ázijského geopolitického priestoru. Nie je to len hrozba islamských militantných skupín (Al-Kaidá, Islamský štát, hnutie Hutí v Jemene, An-Nusrá v Sýrii) na Blízkom východe a v niektorých iných ázijských štátoch, ale aj separatistické hnutia v iránskom Azerbajdžane, Balučistane (región na iránsko-pakistanskom pohraničí) vo východnom Turkestane v Číne, paštúnskych oblastiach (afgansko-pakistanské pohraničie), na Mindanau na Filipínach a inde. Špecifické postavenie má predovšetkým južná Ázia a v rámci nej India, kde dochádza k pomerne častým konfliktom, ktoré sa viac-menej nedostávajú do povedomia širokej verejnosti.

India v súčasnosti patrí medzi rýchlo sa rozvíjajúce krajiny a najrýchlejšie rastúce ekonomiky sveta. Dynamický kreatívny sektor, vesmírny program, pokrok vo vede a výskume svedčia o prudkom rozvoji, ktorý táto krajina už vyše dve desaťročia prežíva. India je krajina extrémov, na jednej strane ekonomický pokrok, druhý najvyšší počet obyvateľov na svete a obrovský geopolitický potenciál, na strane druhej obrovský počet chudobného obyvateľstva, korupcia a rozličné vnútorné nepokoje, ktoré výrazne podkopávajú nielen stabilitu krajiny, ale aj celého regiónu.

V dôsledku etnickej, náboženskej a sociálnej rôznorodosti v Indii sa dostávajú do popredia rozličné militantné skupiny, ktoré sa usilujú o zmenu pomerov. Tieto konflikty výrazne ovplyvňujú fungovanie krajiny a častokrát výrazne zaťažujú aj štátnu pokladnicu, v dôsledku čoho sa nemôže indická vláda sústrediť na financovanie viacerých rozvojových projektov.

Prudký rozmach jednotlivých separatistických, teroristických alebo iných extrémistických skupín nastal po vyhlásení nezávislosti v roku 1947. Predstavitelia mnohých etnických a náboženských skupín (napr. drávidské etniká v južnej časti krajiny) dúfali, že aj im sa dostane práva na sebaurčenie alebo aspoň väčšej autonómie. Postupom času sa však začali pridávať aj ekonomické a sociálne dôvody (nerovnomerné prerozdeľovanie výnosov z prírodných zdrojov, obrovské sociálne rozdiely), ktoré postupne len radikalizovali jednotlivé skupiny a vyostrovali napätie.

Konflikty v Indii majú etnické, religiózne, sociálne alebo zmiešané pozadie. Medzi konflikty s etnickým pozadím patria napr. konflikty v siedmych sesterských štátoch – „Siedmych sestrách“ (Ásam, Tripura, Nágsko, Arunáčal Prádeš, Manípur, Meghaláj a Mizorám), konflikty s náboženským podtónom sa týkajú viac menej celej Indie (Gudžarát, Radžastan, ako aj teroristické útoky islamistov), sociálne pozadie zase využívajú extrémistické ľavicové skupiny (naxaliti) a zmiešané pozadie majú napr. konflikty v Džammú a Kašmíre alebo v Pandžábe.

Cieľmi práce je identifikovať jednotlivé konflikty prebiehajúce na území Indie, uviesť ich charakteristiku a faktory, ktoré na ne vplývajú, vyčleniť nestabilné oblasti v rámci krajiny ako aj uviesť možnú prognózu budúceho vývoja.

TEORETICKO-METODICKÉ VÝCHODISKÁ PROBLEMATIKY

Téma indických vnútorných konfliktov je dobre spracovaná v prácach indických ako aj zahraničných autorov, ktorí sa však väčšinou venujú len vybraným konfliktom. Jednotlivými faktormi ovplyvňujúcimi konfliktnú situáciu v krajine sa zaoberajú Deshpande (2010), ktorý vo svojom článku analyzuje historické pozadie kastovníckeho systému (jeden z faktorov, ktorý tiež ovplyvňuje potenciál konfliktov v krajine zo sociálneho hľadiska) a aj jeho súčasné dopady na indickú spoločnosť. Girardova (2014) analyzuje dopady nerovností vyplývajúcich aj z kastovníckeho systému na konflikty v krajine. Kastovníctvu sa venuje vo svojej práci aj Kancha (2002), ktorý rozoberá postavenie nízkych kást a riešenia ich situácie, napr. konverziou na iné náboženstvá. Kultúrnou podstatou indickej spoločnosti sa zaoberá Deák (2015), Rácová (2015) informuje o nových zmenách v indickej jazykovej politike a reakciách na ňu v južných drávidských regiónoch krajiny. Zbavitel, Marková a Krása (1997) skúmajú vývoj indickej kultúry. Ekonomickými faktormi konfliktov alebo ekonomickými rozdielmi, ktoré tiež vplyvávajú na konfliktnú situáciu v Indii, sa zaoberajú Cherodian a Thirlwall (2013) a pred nimi Khan, Shamshad a Hassan (2012). Jednotlivé konflikty v južnej Ázii rozoberá vo svojej práci Iyer (2009), Marwah (2003) analyzuje najvýznamnejšie výzvy indickej vnútornej bezpečnosti. Strnad a kol. (2003) predstavujú rozsiahle konflikty (napr. v Džammú a Kašmíre) v monografii *Dějiny Indie*. Marwah (2009) vo svojej publikácii analyzuje tri najvýznamnejšie konflikty v Indii a to konflikt v Džammú a Kašmíre, naxalitskú hrozbu a konflikty v siedmych sesterských štátoch. Bhabani (2014) sa zaoberá konfliktmi v Západnom Bengálsku, analyzuje ich podstatu a dôsledky. Brabec (1989) zasa skúmal podstatu, pôvod a dopady sikhského separatizmu v oblasti indického Pandžábu. Suykens (2010) analyzuje naxalitskú hrozbu a jej dopady na krajinu, Singh (2010) skúma podstatu a príčiny konfliktu na severovýchode krajiny na prípadovej štúdii venovanej Ásamu. Riešením konfliktov v Indii a ich postkonfliktnou transformáciou sa zaoberá Správa expertnej skupiny Plánovacej komisie (2008). Geopolitickou a geografickou polohou Indie, ktorá tiež ovplyvňuje rozmiestnenie konfliktov, sa zaoberá vo svojej publikácii Friedman (2008).

Súčasťou našej práce sa nevyhnutne stali aj štatistické údaje, ktoré nám pomohli pochopiť podstatu konfliktov v Indii. Jednotlivé údaje sú čerpané z databáz Indického štatistického úradu (Cenzus 2011) a South Asian Terrorism Portal (SATP). Portál SATP sa komplexne zaoberá terorizmom v krajinách Južnej Ázie (Bangladéš, Srí Lanka, Bhután, Nepál, Pakistan a vybrané štáty Indie), analyzuje jednotlivé prejavy a dopady terorizmu. Jednotlivé dáta SATP čerpá z vlastného výskumu a dokumentovaných policajných správ. Portál sa zaoberá hodnotením politického prostredia v krajine (regióne) ako aj jej vplyvom na terorizmus a jednotlivé konflikty, zdrojmi jednotlivých konfliktov, kvantitatívnym porovnaním jednotlivých ukazovateľov (počet mŕtvych, počet incidentov, počet unesených a pod.), každý rok aktualizuje zoznamy militantných a teroristických skupín v každom regióne resp. krajine. Portál je založený Inštitútom pre manažment konfliktov (Institute for Conflict Management) v Naí Dillí, ktorý vznikol ako nezisková organizácia pre hodnotenie a analýzu problémov vnútornej bezpečnosti v južnej Ázii.

Údaje o dalitoch a ďalších znevýhodnených kmeňoch (Kammara, Gadabas a i.) sú čerpané zo stránok Indického štatistického úradu, rovnako tak aj ostatné dáta ekonomického charakteru. Cenzus dalitov a znevýhodnených kmeňov sa uskutočňuje prostredníctvom dotazníka. Daliti aj príslušníci znevýhodnených kmeňov tak získavajú špeciálny preukaz a na základe príslušnosti k svojej skupine určité výhody. Jednotlivé údaje boli neskôr spracované kartograficky predovšetkým metódami kartodiagramu a kartogramu (pri tvorbe máp analyzujúcich lokalizačné predpoklady konfliktov a zároveň ich vplyv na počet incidentov). Na základe komparatívnej metódy boli vyčlenené jednotlivé oblasti nestability, pri ktorých charakteristike bola použitá aj historicko-geografická metóda. Metódou vysvetľujúceho opisu sme charakterizovali jednotlivé vyčlenené oblasti nestability ako aj postavenie jednotlivých skupín obyvateľstva (pri charakteristike ich oficiálneho postavenia podľa Indickej ústavy). Potrebne je však upozorniť na to, že niektoré výsledky práce môžu byť skreslené alebo nepresné vzhľadom na ťažkú dostupnosť, resp. až nedostupnosť jednotlivých údajov pre niektoré regióny Indie.

PRÍČINY A PREDPOKLADY KONFLIKTOV V INDIÍ

Od vyhlásenia nezávislosti India viedla niekoľko vojen s Pakistanom a vojnou s Čínou. Zároveň však v Indii prebieha niekoľko konfliktov, ktoré výrazne podkopávajú vnútornú stabilitu krajiny. Girardova (2014) upozorňuje na dve línie, ktoré rozdeľujú indickú spoločnosť a sú zároveň aj hlavným katalyzátorom väčšiny konfliktov na území Indie, ide o kastové prerozdelenie indickej spoločnosti a náboženský faktor.

Kastový systém v Indii je zakorenený približne 3000 rokov, odkedy došlo k invázii árijských kmeňov do Indie. V období po vpáde Árijcov sa spoločnosť v Indii rozdelila na štyri kasty (brahmani, kšatrijovia, vajšovia, šudrovia), pričom mimo nich ostala početná skupina takmer bezprávných ľudí bežne nazývaných „nedotknuteľní“ (daliti). Každá z kást má stanovené svoje úlohy a povinnosti. Pojem kasta pochádza z portugalského slova čistá rasa, ale v indickom jazyku je cudzí. V Indii sa kasty označujú pojmom „varna“ (zo sanskrtu), čo znamená farba. Každý Hind je potom zaradený do jednej z tisícich podkást, ktoré sa nazývajú aj „jati“ (tiež zo sanskrtu), čo znamená rasa, národ alebo skupina. Hoci kastovníctvo bolo v roku 1947 oficiálne zrušené (Deshpande, 2010), v spoločnosti stále pretrvávajú rozdiely, čo sa dá najvýraznejšie pozorovať práve v rurálnych a izolovaných oblastiach. Indický štatistický úrad (Cenzus 2011) typizuje rozdelenie spoločnosti na:

- znevýhodnené kasty (*scheduled castes*),
- znevýhodnené kmene (*scheduled tribes*),
- ostatné znevýhodnené kasty (*other backward castes*),
- ostatné kasty (*other castes*).

Nerovnosti spôsobené kastovníctvom alebo rozdielom vo vierovyznaní zapríčiňujú konflikty takmer po celej Indii. Iyer (2009) uvádza, že aj naxaliti (maoistickí povstalci vo východnej Indii) neustále prehlasujú, že bojujú proti sociálnej nerovnosti a za práva ľudí z najnižších kást. Zároveň však pripúšťa autor pri jednotlivých konfliktoch aj etnický podtón. Medzi etnické konflikty patria predovšetkým konflikty

v siedmich sesterských štátoch a na juhu krajiny v oblasti Drávidnádu, kde však nie sú až také intenzívne.

Podiel dalitov na konfliktoch

Daliti (pod týmto pojmom rozumieme „nedotknuteľných“) sú príslušníci spoločnosti, ktorí stoja mimo kastového systému a ich práva boli v minulosti (ale aj v súčasnosti najmä na vidieku) výrazne obmedzované. Aj napriek tomu, že sú neustále zatláčani a obmedzovaní na pracovnom trhu alebo vyššími kastami (Kancha, 2002), majú silné kolektívne povedomie.

Podľa hinduistickej tradície a práva je postavenie dalitov trestom za hriechy a skutky v ich minulom živote a preto jedinou možnosťou, ako sa z toho vymaniť, bolo prijať svoje postavenie a dúfať v reinkarnáciu do inej kasty. Preto v minulosti k častým dalitským vzburám nedochádzalo. Nedotknuteľní sa začali aktivizovať až počas obdobia nadvlády Britského impéria v Indii. Ako uvádzajú Zbavitel, Marková a Krása (1997) väčšina dalitov svoje postavenie riešila konverziou na iné náboženstvo, čo podporoval aj B. R. Ambedkar (indický politik a bojovník za práva nedotknuteľných), ktorý sa snažil zrušiť kastový systém. Ako autori ďalej uvádzajú, daliti začali zakladať vlastné organizácie, ktoré nadväzovali spoluprácu s moslimami aj z toho dôvodu, že mnoho indických moslimov patrilo pôvodne medzi nedotknuteľných. Faktom však je, že mnoho z nich v minulosti konvertovalo nielen na islam, ale aj na iné viery ako budhizmus alebo kresťanstvo.

Ďalším významným dôvodom aktivizácie dalitského povedomia môže byť narušenie hinduistických tradícií. Podľa Deáka (2015) indickí učitelia a brahmani vypracovali xenologickú teóriu, ktorá všetko správne stotožňuje s védsko-árjovským a ostatných (mimo Indie) vníma ako nekultúrnych barbarov (mléčcha). Po presadení sa Britov na Indickom subkontinente, ktoré so sebou nieslo nielen výrazné politické a hospodárske dôsledky, ale aj významné kultúrne podnety, idey osvietenstva a racionalizmu sa stali výzvou pre domácu inteligenciu a zároveň impulzom pre prehodnocovanie postavenia a sily domácej kultúry v konfrontácii s úspešnými Európanmi.

Došlo teda k oslabeniu pozície tradičnej hinduistickej kultúry a k potrebe jej reformy, v rámci ktorej existovali aj snahy o zrušenie kastového systému a zrovnoprávnenie obyvateľstva. V období koloniálnej nadvlády sa začínajú aktivizovať daliti, ktorých nároky boli podporené aj britskou správou v Indii a umožnili im zakladať politické strany. Neskôr ústava nezávislej Indie zrušila kastovníctvo, avšak rozdiely stále, predovšetkým vo vidieckych a excentricky lokalizovaných oblastiach, pretrvávajú.

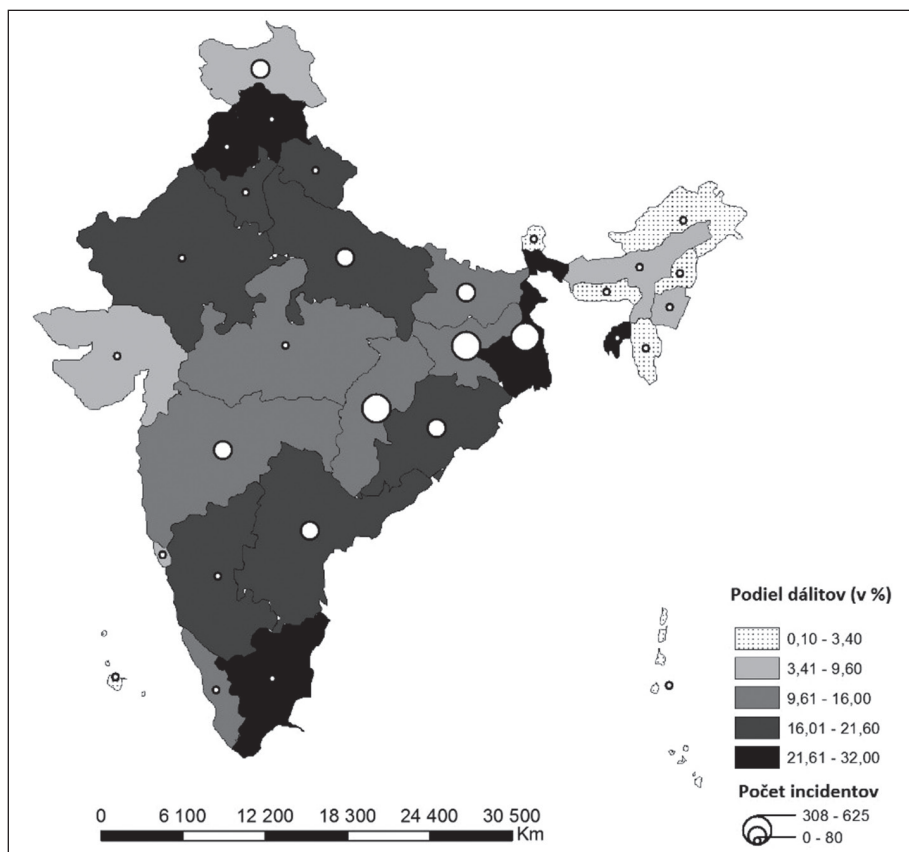
Posledným impulzom bol ekonomický rozvoj a globalizácia, snaha zabezpečiť si tiež podiel z ekonomického rastu. Avšak väčšina nedotknuteľných stále žije v chudobe, čo spôsobuje, že sa pridávajú k rozličným militantným skupinám, ktoré im ponúkajú lepšie postavenie (či už sú to Naxaliti alebo rozličné nacionalistické hnutia). Podľa obr. 1 najvyšší počet dalitov žije v Pandžábe (32,00%), v Západom Bengálsku (27,43%), Himačalprádeši (24,80%) a v štáte Tamilnádu (21,68%). Relatívne vysoký podiel majú aj štáty Urísa (18,96%), Karnátaka (18,89%), Ándhraprádeš (21,34%), Harijána (21,33%), Radžastan (18,23%) a iné. Najmenší podiel majú štáty Gudžarát

(6%), Džammú a Kašmír (4,35%), Goa (4,33), Sikkim (2,36%), Meghaláj (0,78%), a ostrovoch Andamany a Nikobary (0,12%) a Lakadivy (0,10%).

Z hľadiska incidentov v rámci jednotlivých konfliktov prebiehajúcich v Indii možno skonštatovať, že vysoký podiel dalitov sa predovšetkým prejavuje na situácii v Západnom Bengálsku, kde bolo v roku 2014 zaznamenaných najviac incidentov v celej Indii. V tomto regióne majú vzbury, na ktorých sa podieľali aj nedotknuteľní, dlhodobú tradíciu. Už v minulosti tu dochádzalo k viacerým vzburám, napr. v roku 1966, ktorá bola potlačená, práve tu sa začalo v roku 1967 naxalitské povstanie, ktoré využilo aj nespokojnosť nedotknuteľných.

Takisto to možno skonštatovať o Pandžábe, kde je síce najvyšší počet nedotknuteľných v Indii, avšak počet incidentov je v súčasnosti už oveľa menší ako bol v minulosti. V budúcnosti môže vysoké percento dalitov ovplyvniť stabilitu v regióne Tamilnádu, kde je zaznamenaný nízky počet incidentov, avšak treba vziať do úvahy snahu Tamilov o samostatný štát, ktoré sa prejavili predovšetkým občianskou vojnou na Srí Lanke.

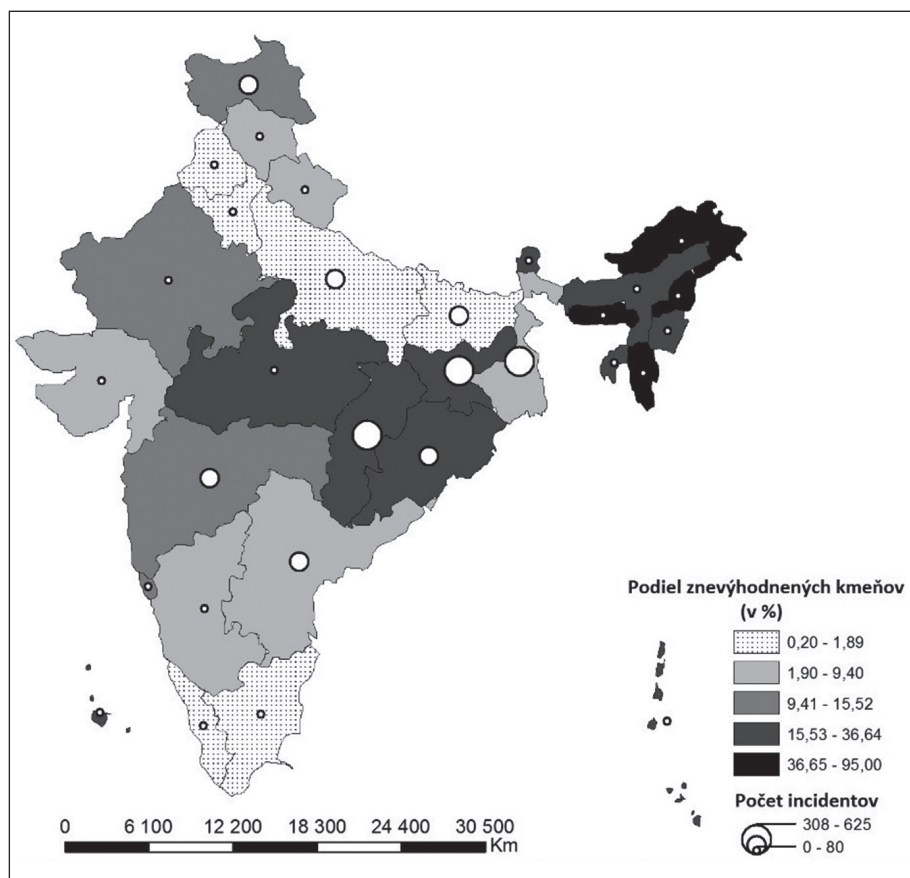
Obr. 1 Dáliti v štátoch Indie a počet incidentov v roku 2014

Zdroj: Indický štatistický úrad (Cenzus 2011) a SATP (2014), vlastné spracovanie

Podiel znevýhodnených kmeňov na konfliktoch

Ďalšou marginálnou skupinou v Indii, ktorá ma tiež veľký vplyv na intenzitu konfliktov, sú znevýhodnené kmene (scheduled tribes). Článok 366 Indickej ústavy definuje znevýhodnené kmene ako kmene alebo kmeňové komunity alebo skupiny bez kmeňa alebo kmeňovej komunity, ktoré podľa článku 342 môže vláda označiť alebo vylúčiť ako znevýhodnené. Tieto kmene, podobne ako aj najnižšie kasty, sú často diskriminované a postavené na okraj spoločnosti. Ako uvádza Správa expertnej skupiny Plánovacej komisie (2008), až 92 % obyvateľov znevýhodnených kmeňov žije na vidieku a viac ako 50% z nich sa živí drobným roľníctvom, ktoré má prevažne samozásobiteľský charakter. Ako ďalej uvádza správa, v regiónoch Bihár, Urísa, Madhjaaprádeš, Uttarprádeš, Západné Bengálsko a v ďalších, ktoré sú charakteristické vysokou chudobou vidieckeho obyvateľstva, sa často príslušníci znevýhodne-

Obr. 2 Znevýhodnené kmene štátoch Indie a počet incidentov v roku 2014

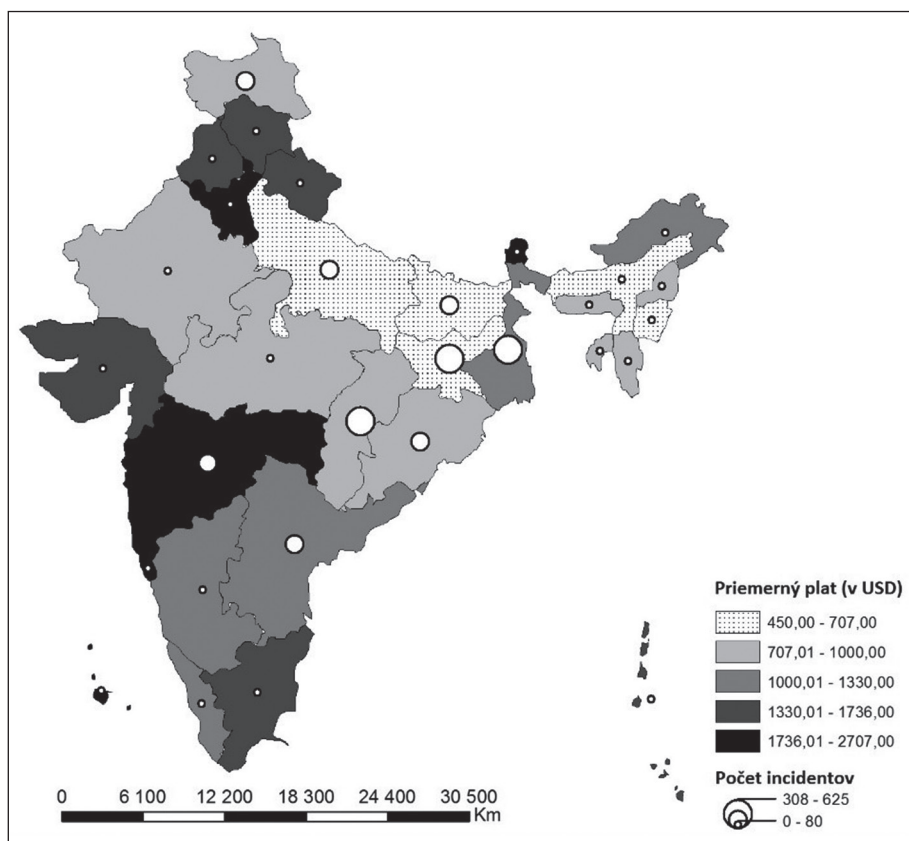
Zdroj: Indický štatistický úrad (Cenzus 2011) a SATP (2014), vlastné spracovanie

ných kmeňov spolu s dalitmi vo väčšom počte pridávajú k rozličným extrémistickým a militantným skupinám. Vyšší podiel znevýhodnených kmeňov je aj v štátoch ako Gudžarát, Harijána alebo Radžastan, avšak ich participácia v extrémistických hnutiach je nižšia (obr. 2).

Ekonomické predpoklady krajiny a ich vplyv na konflikty

Vplyv jednotlivých ekonomických ukazovateľov patria medzi hlavné faktory, ktoré ovplyvňujú stabilitu v krajine. Pre štát ako India, a to aj napriek vysokému hospodárskemu rastu, sú príznačné nielen obrovské rozdiely medzi jednotlivými regiónmi, ale aj medzi mestskými oblasťami a rurálnym priestorom. Khan, Shamshad a Hassan (2012) uvádzajú, že väčšina chudobných obyvateľov krajiny žije na vidieku, kde majorita z nich patrí k bezzemkom, malým farmárom, sezónnym pracovníkom a vidieckym remeselníkom.

Obr. 3 Priemerný plat štátoch Indie a počet incidentov v roku 2014
Zdroj: Indický štatistický úrad (Cenzus 2011) a SATP (2014), vlastné spracovanie

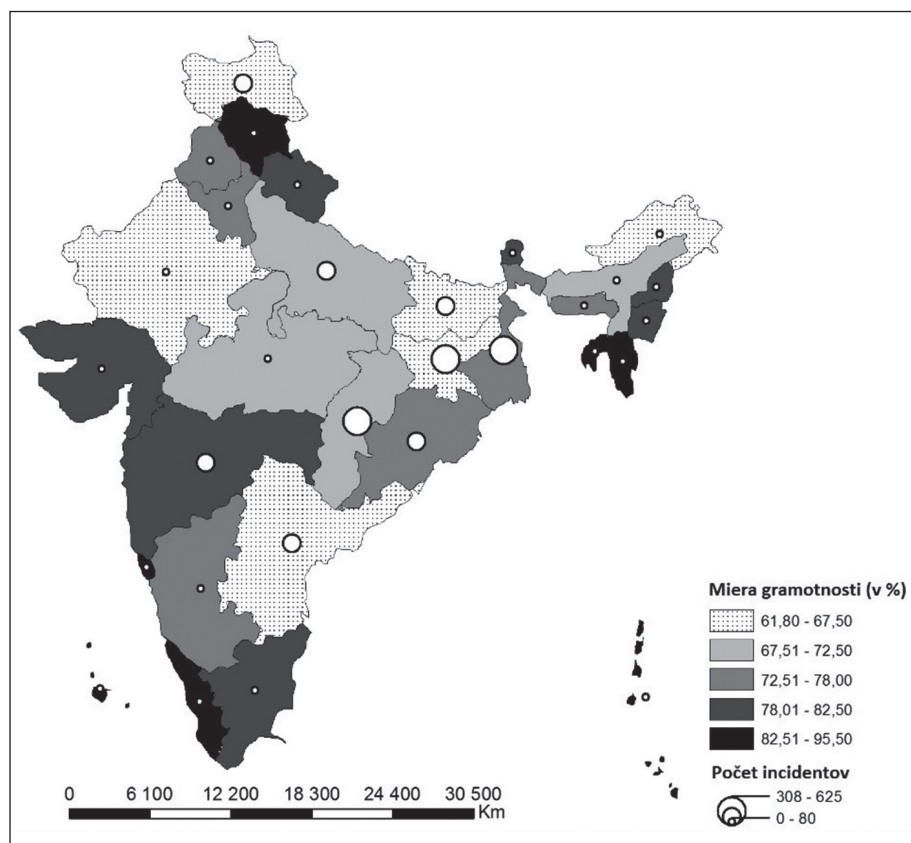

Ďalším významným problémom (Cherodian, Thirlwall, 2013) sú obrovské regionálne disparity, ktoré rozdeľujú Indiu už od roku 1947 a majú výrazný vplyv na podkopávanie autority centrálnej vlády a národnej jednoty. Ako uvádzajú autori, vláda sa snaží zabrániť regionálnym disparitám aj prostredníctvom daňových transferov, rozvojových grantov a rozvojom štátnych investícií.

Avšak aj napriek všetkým snahám centrálnej vlády v zaostalých regiónoch nedochádza k výraznému ekonomickému pokroku, tieto napredujú len minimálne. Zúfalá ekonomická situácia tvorí základňu pre rôzne militantné a extrémistické skupiny.

Na základe údajov z Indického štatistického úradu (2014) možno skonštatovať obrovské rozdiely v HDP, priemernom plate, vzdelanosti ako aj miere chudoby. Príkladom môžu byť Harijána, Sikkim, Goa na jednej strane a Bihár, Manipur, Uttarprádeš na strane druhej (obr. 3, 4, 5).

Ako si možno všimnúť, najvyšší počet incidentov je aj v oblastiach, ktoré majú nízku mieru gramotnosti, z čoho vyplýva, že tieto regióny majú nízku úroveň vzde-

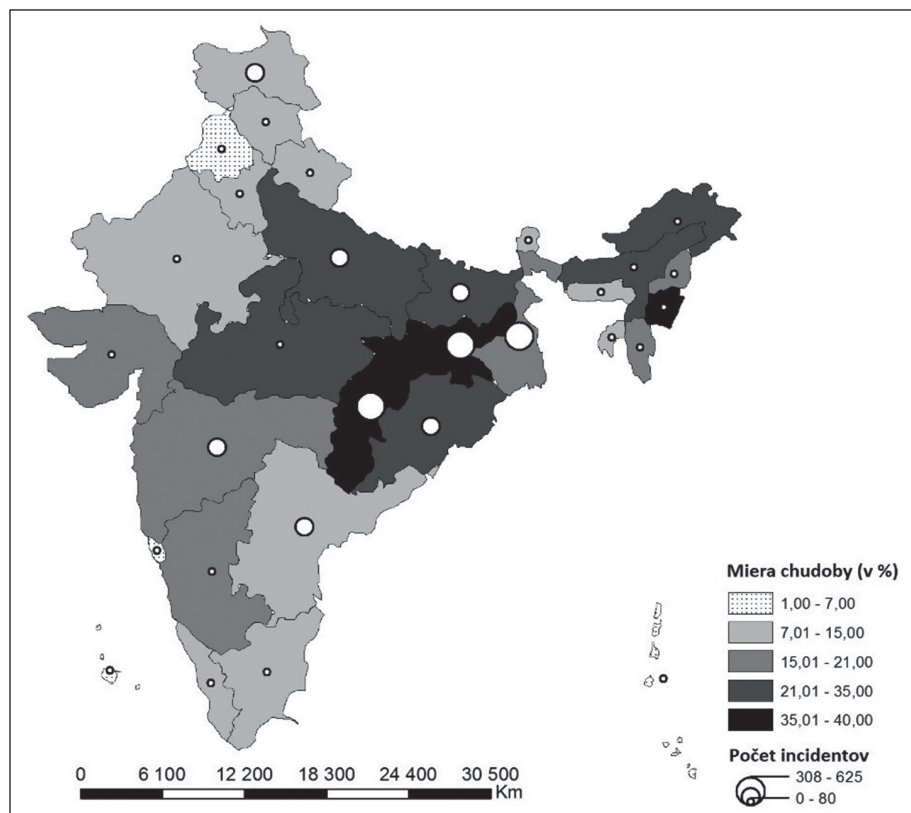

Obr. 4 Miera gramotnosti štátoch Indie a počet incidentov v roku 2014
Zdroj: Indický štatistický úrad (Cenzus 2011) a SATP (2014), vlastné spracovanie

lanosti. Obyvateľstvo z nižším vzdelaním má problém uplatniť sa, vykonáva často-krát slabo platené práce a trpí chudobou. Takéto obyvateľstvo je ľahko ovplyvniteľné rozličnými separatistickými skupinami, ktoré mu sľubujú lepšie postavenie v spoločnosti. Na ukazovatele ako sú priemerný plat, HDP alebo ukazovatele merajúce vzdelanosť sa viaže aj miera chudoby, ktorá viac-menej kopíruje oblasti s nedostatočnou vzdelanosťou a ekonomickou úrovňou (obr. 5). Medzi najchudobnejšie a najzaostalejšie oblasti krajiny patrí severná časť centrálnej Indie, oblasť severovýchodu a východná časť. Ako si môžeme všimnúť, vysoký počet incidentov, ale aj niektoré významné konflikty (konflikty v siedmych sesterských štátoch), sa taktiež viažu na ekonomickú (ne)vyspelosť regiónov.

Významnými faktormi, ktoré relatívne ovplyvňujú konfliktnú situáciu v Indii, môžu byť etnická a náboženská štruktúra, avšak podrobnejšie ich analyzovať je možné iba na regionálnej úrovni a v matici s ďalšími faktormi, ako sú napr. ekonomická situácia v regióne, kultúrne alebo sociálne faktory, vzdelanosťná štruktúra alebo lokalizácia regiónu.

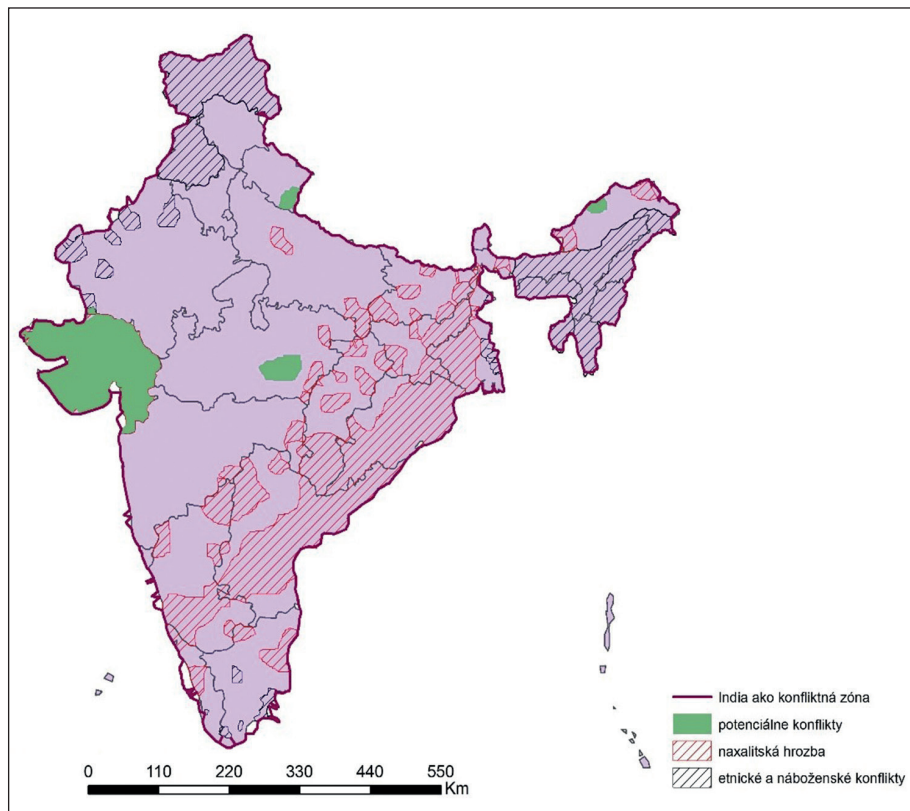
Obr. 5 Miera chudoby štátoch Indie a počet incidentov v roku 2014
Zdroj: Indický štatistický úrad (Cenzus 2011) a SATP (2014), vlastné spracovanie

IDENTIFIKÁCIA OBLASTÍ NESTABILITY V INDIÍ

Jednotlivé spory, ktoré prebiehajú v Indii, výrazne ovplyvňujú aj zahraničnú politiku krajiny viac ako v ktorýchkoľvek iných štátoch sveta. Po celej krajine prebiehajú viaceré konflikty (obr. 6), ktoré majú rozličný podtón - v niektorých oblastiach sa prejavujú len ako potenciálne riziko vo forme zrážok s políciou, štrajkov a výtržností, zrážok medzi obyvateľstvom (Gudžarát), v niektorých regiónoch sa prejavujú formou teroristických útokov, únosov a sporadických útokov na infraštruktúru (čiastočne Džammú a Kašmír), niekde majú podobu občianskej vojny, kde jednotlivé ozbrojené skupiny (napr. naxaliti), kontrolujú rozsiahlejšie územia a otvorene bojujú proti centrálnej vláde.

Dôležité je tiež pochopiť, že niektoré konflikty majú len lokálny charakter (konflikty v severovýchodnej Indii – „Sedem sestier“) a niektoré majú nadregionálny charakter (naxaliti), ale aj to, že jednotlivé konflikty sú v rámci regiónov podmienené rozličnými faktormi a väčšina z nich na seba nenadväzuje a prebieha izolovane

Obr. 6 Konflikty v štátoch Indie a ich charakter v roku 2014

Zdroj: SATP (2014), vlastné spracovanie

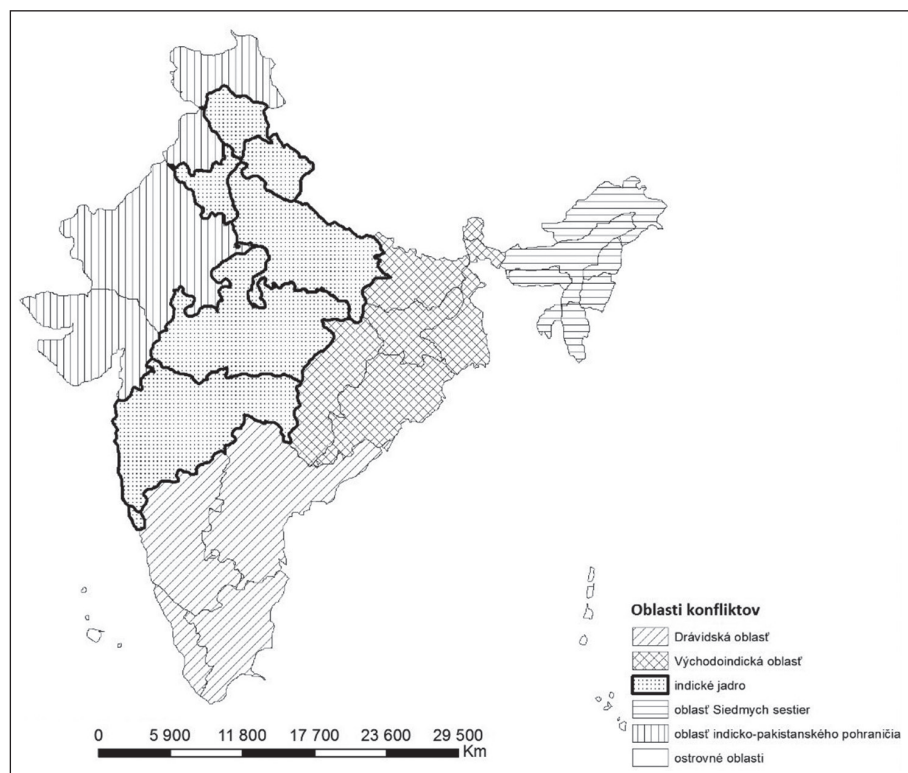
v rámci toho ktorého regiónu. Identifikácia jednotlivých konfliktov, ako aj konfliktov s nimi súvisiacich, nájdenie spoločných znakov a charakteristika ich vplyvu na vnútornú stabilitu Indie je dôležitá pre vyčlenenie oblastí nestability v krajine.

Iyer (2009) identifikuje v rámci Indie päť hlavných konfliktov, ktoré intenzívne ovplyvňujú vnútornú stabilitu krajiny:

- konflikt v Džammú a Kašmíre,
- ľavicový extrémizmus (naxaliti),
- konflikty na severovýchode krajiny (Sedem sestier),
- islamský terorizmus,
- lokálne konflikty medzi hinduistami a moslimami.

Marwah (2003) definuje ako najvýznamnejšie výzvy indickej politiky vyriešiť tri vnútorné konflikty:

- ľavicový extrémizmus,
- konflikt na severovýchode krajiny (Sedem sestier),
- konflikt v Džammú a Kašmíre.

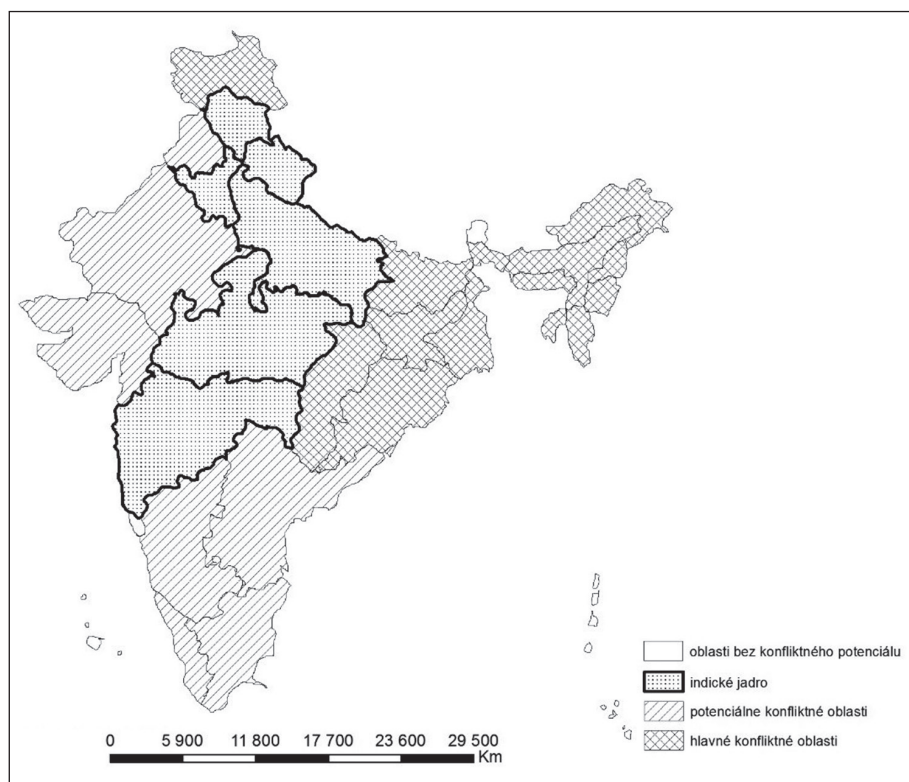
Obr. 7 Oblasti konfliktov v Indii v roku 2014
Zdroj: Vlastné spracovanie

Jednotlivé konflikty, ktoré v Indii prebiehajú, sa líšia svojou podstatou, intenzitou, prejavmi ako aj lokalizačnými predpokladmi. Preto je dôležité tieto konflikty zaradiť do jednotlivých oblastí a skúmať ich osobitne. Na základe podstaty a rozdielnosti jednotlivých konfliktov možno rozčleniť Indiu na šesť oblastí (obr. 7):

1. Oblasť indicko-pakistanského pohraničia,
2. Východoindická oblasť,
3. Indické jadro,
4. Oblasť Siedmich sestier,
5. Drávidská oblasť,
6. Ostrovné oblasti.

V rámci tohto delenia sa však vyskytujú určité odlišnosti a viaceré rozdiely, napríklad do oblasti drávidského osídlenia zasahuje aj naxalitský konflikt, ktorý je skôr typický pre východnú Indiu, ďalšie rozdiely existujú v preferenciách drávidských nacionalistov, z ktorých sa neskôr odštiepil tamilský nacionalizmus a snaha o vytvorenie Tamilského štátu. Avšak tieto snahy sa prejavujú len lokálnymi protestami

Obr. 8 Nestabilné regióny Indie z hľadiska konfliktného potenciálu
Zdroj: Vlastné spracovanie

a stretmi a nemajú viac menej ozbrojený charakter, skôr by sa dalo povedať, že ide o oblasť s možným konfliktným potenciálom. Niečo podobné sa týka aj Gudžarátu alebo Radžastanu. Preto je možné rozdeliť Indiu na nestabilné regióny podľa konfliktného potenciálu (obr. 8):

- hlavné konfliktné oblasti – ide o oblasti, v ktorých prebiehajú konflikty, ktoré narúšajú stabilitu krajiny, majú vplyv na jej ekonomický rozvoj a výrazne ovplyvňujú jej zahraničnú politiku,
- potenciálne konfliktné oblasti – oblasti, v ktorých neprebíha priamy konflikt, ale dochádza tu ku častým zrážkam, či menej násilným incidentom; môže ísť o oblasti, ktoré majú pestrú religióznu a náboženskú štruktúru, sú ekonomicky zaostalejšie s obrovskými sociálnymi rozdielmi; v tomto prípade môže byť spúšťačom konfliktu napr. nepriaznivé politické rozhodnutie,
- oblasti bez konfliktného potenciálu – ide o prevažne o ostrovné oblasti alebo malé štáty ako Goa alebo Puduččéri, v ktorých sa vysoký počet incidentov nevyskytuje,
- indické jadro – predstavuje administratívno-správnú oblasť v Indii, do ktorej sa sústreďujú väčšina ekonomických aktivít. Oblasť sa môže rozdeliť na dve časti: centrum, do ktorého je koncentrovaná väčšina ekonomických a správnych aktivít a perifériu, ktorá je síce zaostalejšia ako centrum, ale stále je ním ovplyvňovaná. Táto oblasť sa vyskytuje aj v prvej klasifikácii a je pre Indiu kľúčová. V prípade destabilizácie indického jadra by mohlo dôjsť k oslabeniu moci centrálnej vlády, čo by mohlo mať za následok destabilizáciu pomerov v krajine a posilnenie separatistických snáh v odľahlejších častiach krajiny.

NESTABILNÉ OBLASTI INDIE A ICH CHARAKTERISTIKA

Východoindická oblasť

V tejto oblasti prebieha jeden z najintenzívnejších vnútorných konfliktov v Indii (naxalitská hrozba), ktorý ovplyvňuje nielen politickú ale aj ekonomickú a sociálnu situáciu v krajine už viac ako 40 rokov. Dôležité je poznamenať, že Východoindická oblasť je prostredníctvom Siligurského koridoru v Západnom Bengálsku geograficky prepojená s oblasťou Siedmich sestier. Práve ním naxaliti prenikajú aj do oblastí siedmich sesterských štátov, kde môžu podnecovať etnicky rôznorodé obyvateľstvo (konflikt v týchto oblastiach má práve preto prevažne etnický charakter). Ako už bolo zmienené v predchádzajúcich častiach, naxaliti ponúkajú etnicky znevýhodneným skupinám obyvateľstva ako aj príslušníkom nižších kást lepšie postavenie.

Dôležité je preto stabilizovať situáciu predovšetkým v Západnom Bengálsku. Práve tu sa totiž začalo v roku 1967 v okrese Darjeeling v dedine Naxalbari ľavicové povstanie, ktoré bolo výrazne naviazané na ekonomické pomery, týkajúce sa nerovnomerného prerozdelenia pôdy a sociálneho postavenia pracovnej sily na nej (Marwah, 2009).

Po roku 1967 začala postupne sila naxalitov narastať, v sedemdesiatych rokoch minulého storočia dosiahli vplyv aj v Kalkate, neskôr sa rozšírili do celej juhovýchodnej Indie. Avšak do roku 2004 dochádzalo len k pomalému rozširovaniu ich vplyvu.

A to aj preto, že hnutie do roku 2004 (Suykens, 2010) bolo výrazne nejednotné a prevládali v ňom rozličné ideové prúdy. K zjednoteniu došlo až v roku 2004, kedy sa všetky frakcie zjednotili pod líderstvom Ganapathyho, ktorý sformoval Komunistickú stranu Indie – Maoisti (CPI-M). Od tohto obdobia naberá naxalitské hnutie výrazne na sile a stáva sa pre Indiu čoraz väčšou vnútorno-bezpečnostnou hrozbou.

Ďalšími rizikami v tejto oblasti je islamský extrémizmus ako aj bengálsky nacionalizmus, ktorého cieľom je pripojenie Západného Bengálska k Bangladéšu. Aj podľa SATP tu bolo v roku 2014 zaznamenaných najviac incidentov v celej Indii. Ako uvádza Bhabani (2014), Západné Bengálsko sa stalo novým rajom teroristov, ktorí sa sem vďaka slabej ochrane hraníc presúvajú z Bangladéša. Väčšinu teroristických útokov má na svedomí teroristická skupina Jamat al-Majedeen Bangladesh (islamistická skupina, ktorá chce nastoliť islamské zákony v Bengálsku), majúca na svedomí aj explóziu v Bhurwane. Nedostatočná zabezpečenosť hraníc takisto spôsobuje efektívne pašovanie zlata, falošnej meny, dobytku a liekov na územie regiónu, čo tiež umožňuje financovanie povstalcov.

Na základe uvedeného môžeme skonštatovať, že stabilizácia oblasti východnej Indie by mala byť pre vládu prioritou číslo jeden a to aj z nasledovných dôvodov:

- ekonomických – v dôsledku nedostatočne zabezpečenej hranice medzi Indiou a Bangladéšom dochádza okrem neustáleho prísunu militantov a zbraní aj k pašovaniu komodít a tým aj k strate príjmov; teroristické útoky zároveň poškodzujú infraštruktúru a ekonomické objekty, čo má za následok výpadky vo výrobe a zároveň ďalšie straty pre indickú ekonomiku, ktorá sa snaží rozbiehať rôzne rozvojové projekty,
- strategických a bezpečnostných - stabilizácia Východoindickej oblasti by mohla pomôcť upokojiť situáciu v Siedmych sestrách, kde sa v dôsledku prepojenia prostredníctvom Siligurského koridoru snažia získať vplyv aj naxaliti; zároveň dochádza vzhľadom na početné konflikty k vyľudňovaniu týchto území a k ich deprivácii aj v dôsledku úniku mozgov (maoisti popravujú členov miestnej inteligencie, napr. učiteľov, lekárov a pod). Ďalším dôvodom môže byť ohrozenie geopolitického postavenia Indie, ktorá aspiruje na regionálnu veľmoc ako aj narušenie regionálnej stability.

Upokojenie situácie v oblasti východnej Indie by uvoľnilo zdroje a prostriedky indickej centrálnej vláde, aby mohla riešiť situáciu aj v iných oblastiach krajiny a zastavila tak rozširovanie militantných skupín z tejto oblasti do iných regiónov Indie.

Oblasť indicko-pakistanského pohraničia

Oblasť, ako je zrejmé už z názvu, sa nachádza pozdĺž pakistanskej hranice a tvoria ju štáty Gudžarát, Radžastan, Pandžáb a Džammú a Kašmír. Najvýznamnejší konflikt, ktorý v tejto oblasti vznikol, je konflikt v Džammú a Kašmíre, prebiehajúci už od roku 1947 a stále patriaci medzi najmedializovanejšie a najznámejšie konflikty aj vo svete. V tomto konflikte sa prelína náboženské pozadie (konflikt medzi hinduistami a moslimami) a etnické pozadie (kašmírsky nacionalizmus). V tomto konflikte

sa angažuje India, Pakistan (aj prostredníctvom podpory rozličných islamistických skupín), ale čiastočne aj Čína, ktorá vo vojne s Indiou v roku 1962 obsadila územie Aksai Čin. Podstatu tohto konfliktu môžeme vystopovať až do 19. storočia, kedy vládla v Kašmíre dynastia hinduistického vierovyznania Singhovcov, kým tri štvrtiny obyvateľstva boli moslimovia. Ako uvádza Strnad (2003), na konci koloniálnej éry vládol v Kašmíre maharadža Hari Singh, ktorý podobne ako ostatní vládcovia miestnych štátov si mohol vybrať štát, ku ktorému bude jeho územie pripojené - k Indii alebo Pakistanu. Hari Singh si oneskorene pod tlakom rozličných faktorov vybral nakoniec Indiu, avšak to už do jeho krajiny prenikli pakistanskí vojaci a zároveň prebiehali zrážky medzi rozličnými islamistickými skupinami a ich opozíciou, ktoré neskôr vyústili do indo-pakistanskej vojny a tak sa stal Kašmír jablkom sváru medzi oboma krajinami. Do konfliktu vstúpila OSN, ktorej rezolúcia rozdelila územie Kašmíru tak, ako je nám známe dnes, aj napriek odlišným nárokom jednotlivých aktérov.

Samotné územie Kašmíru má kľúčovú geopolitickú polohu. Nachádza sa medzi Indiou, Pakistanom a Čínou. Okrem toho, že sa tu nachádza druhý najväčší ľadovec Ázie (Siačen), ktorý tvorí obrovskú zásobáreň vody, aj horný tok rieky Indus, čo umožňuje vládnuceму aktérovi (Indii) kontrolu nad celým povodím, resp. tadiaľto prechádza významná dopravná tepna Karakoram Highway. Ďalším dôvodom je susedstvo s Afganistanom a snaha Indie obísť Pakistan a získať priamy kontakt s Afganistanom (kde má India svoje ekonomické záujmy) a prostredníctvom neho aj s Iránom, s ktorým je naplánovaných niekoľko spoločných ekonomických projektov.

Hoci existuje niekoľko riešení kašmírskej krízy, asi najlepším aj vzhľadom na nerovnomerné rozmiestnenie etnických a náboženských skupín a preferencií obyvateľstva je súčasný status quo, ktorý zrejme vyhovuje obidvom aktérom (Indii aj Pakistanu).

Ďalším významným konfliktom v tejto oblasti je sikhský separatizmus a snaha o vytvorenie vlastného nezávislého štátu Chálistánu, ktorý má zahŕňať pakistanský a indický Pandžáb a Harijánu. Najvýznamnejšie prejavy sikhského separatizmu prebiehali v 70-tych a 80-tych rokoch, kedy vyústili do zásahu v Zlatom chráme (Brabec, 1989) a neskôr do vraždy indickej premiérky Indiri Gándhiovej a následne aj do pokusu o atentát na indického premiéra Radžíva Gándhiho. Neskôr sa postupne túto hrozbu podarilo viac menej eliminovať a v súčasnosti aj vzhľadom na ekonomický rozmach oblasti (Pandžáb patrí k najvyspelejším regiónom Indie) dochádza len k minimu incidentov, ktoré majú prevažne nenásilný charakter. Ďalšie spory prebiehajú aj v Radžastane a Gudžaráte, ktoré majú dvojaký charakter: konflikty medzi hinduistami a moslimami a medzikastové násilie. Na povahu a stabilitu tohto regiónu má vplyv pakistanská hranica a zároveň aj to, že mnohé konflikty prebiehajú aj v niektorých pohraničných oblastiach Pakistanu (región Sindh). Ďalším faktorom je aj možné zasahovanie do týchto sporov a zbytočné provokovanie násillia tzv. pakistanskými provokatérmi, ktorých cieľom je destabilizácia tejto oblasti. Udržať stabilitu v tomto regióne by malo patriť tiež medzi najvýznamnejšie výzvy indickej vnútornej politiky. Ako uvádza Friedman (2008), práve dolina rieky Indus vždy bola odrazovým mostíkom pre dobyvačné výpravy do Indie, ten, kto má pod kontrolou túto oblasť, má pod kontrolou aj vstup do krajiny.

Oblasť siedmych sesterských štátov

Tento región je tvorený siedmymi indickými štátmi, ktoré sme si už v predchádzajúcich častiach spomínali. Konflikty v týchto štátoch majú prevažne etnický charakter, ale čiastočne s religióznym a sociálnym podtónom. Oblasť má pre Indiu strategický charakter, pretože ju spája s juhovýchodnou Áziou. Najvýznamnejším sporom v tejto oblasti je konflikt v Ásame, ktorý sa snaží vytvoriť svoj vlastný samostatný štát. Na konflikty v regióne vplýva výrazne niekoľko faktorov:

- etnický faktor – ide o etnický rôznorodé oblasti a o územia s vysokým podielom znevýhodnených kmeňov, ktoré majú častokrát veľmi podradné postavenie v spoločnosti,
- ekonomický faktor – sú to oblasti bohaté na nerastné suroviny, avšak častokrát dochádza k odlievaniu zdrojov mimo región, čo má za následok sociálnu polarizáciu medzi obyvateľstvom; oblasť má bohaté ložiská uhlia, ropy a zemného plynu, vápenca, ako aj dostatok úrodnej pôdy, problémom však je, že väčšina získaných surovín sa spracováva mimo región (Singh, 2010),
- nedostatočne zabezpečená hranica s Bangladéšom - v dôsledku tohto problému dochádza k nelegálnej migrácii aj do tejto oblasti, čo len zintenzívňuje konflikt; problémom je aj to, že Bangladéš týchto imigrantov nechce prijať naspäť.

Riešením problémov v regióne by bolo zvýšenie vládnych dotácií, budovanie ekonomickej infraštruktúry, snaha o sociálny zmier, zabezpečenie hraníc. Pre Indiu je dôležité udržať stabilitu v oblasti aj preto, že Čína má nároky na niektoré časti regiónu (konkrétne Arunáčal Prádeš, ktorý Čína považuje za pokračovanie Tibetu a neuznáva dohodu zo Simly medzi Britským Impériom a Tibetom z roku 1914, ktorou toto územie pripadlo Britskej Indii).

Drávidská oblasť

V tomto prípade nejde priamo o konfliktný región, podobný tým predchádzajúcim, ale skôr o potenciálnu konfliktnú zónu. Drávidské obyvateľstvo (Telugovia, Malajalamci, Tamilovia, Kannadovia a i.) žije v južnej časti krajiny už niekoľko tisícročí a v minulosti vytvorilo aj vlastné kráľovstvá. Počas Britského impéria sa sformovali snahy o vytvorenie štátu Drávidnádu, z ktorého sa neskôr vznikla tendencia za nezávislosť regiónu Tamilnádu. Keďže do roku 2005 zúrila občianska vojna na Srí Lanke, kde Tamilovia chceli na severe vytvoriť svoj vlastný štát, centrálna indická vláda sa snažila zabezpečiť južné oblasti krajiny aj prostredníctvom ekonomickej podpory o stabilizáciu regiónu, príkladom môže byť aj vytvorenie regiónu cestovného ruchu v Tamilnádu, ako aj špeciálnych ekonomických zón v oblasti. V regióne je nízky počet incidentov, ktoré však majú viac menej na svedomí naxaliti a islamskí radikáli. Potenciálnym problémom, ktorý môže viesť k radikalizácii obyvateľstva, je obmedzovanie ich jazykových práv. Súčasný premiér Módi sa snaží presadiť hindčinu na úkor angličtiny (Rácová, 2015), čo vyvolalo na juhu krajiny veľkú nevoľu, keďže väčšina obyvateľstva hindskému jazyku nerozumie a angličtinu využíva ako univer-

zálny dorozumievací jazyk. Indický premiér nakoniec ustúpil a nariadenie o povinnom používaní hindčiny v inštitúciách platí len pre severoindické štáty.

Dalším dôvodom radikalizácie môžu byť prehlbujúce sa sociálne rozdiely v celej krajine, ekonomický úpadok regiónu alebo porušovanie práv drávidského obyvateľstva. Pre Indiu je udržanie stability v tejto oblasti kľúčové, keďže prípadný konflikt by sa mohol rozšíriť aj na Srí Lanku alebo do iných regiónov juhovýchodnej Ázie, kde žije komunita Tamilov. Efektívnym riešením by bolo aj nadviazanie kontaktov s tamilskou diasporou a jej úspešnými členmi, vytvoriť vhodné podmienky pre ich návrat do Indie, čo by mohlo pomôcť k rozvoju regiónu.

Ostrovne oblasti

Ide o indické teritória nachádzajúce sa v Indickom oceáne (súostrovia Andamany a Nikobary, Lakadivy). Pre Indiu tieto oblasti majú predovšetkým strategický význam, aby si dokázala udržať svoju geopolitickú prevahu v tomto priestore. Prípadný konflikt alebo destabilizácia týchto regiónov by mohli oslabiť vplyv Indie v priestore Indického oceánu, vstup iného suveréna alebo zníženie bezpečnosti v tomto priestore (India tiež bojuje proti pirátstvu). Dôkazom toho sú aj vojenské základne napr. na Andamanských a Nikobarských ostrovoch. Na nich sa nachádza aj vysoký počet znevýhodnených kmeňov. Vláda sa snaží tieto územia podporovať aj prostredníctvom zvýšených dotácií. Druhým prípadom sú Lakadivy, na ktorých sa nachádza 95% moslimská väčšina a neďaleko ktorého prebiehajú strety s pirátmi. Udržiavanie stability v tejto oblasti má geopolitický význam a India by mohla oslabením pozície na týchto územiach stratiť aj dominanciu v priestore Indického oceánu.

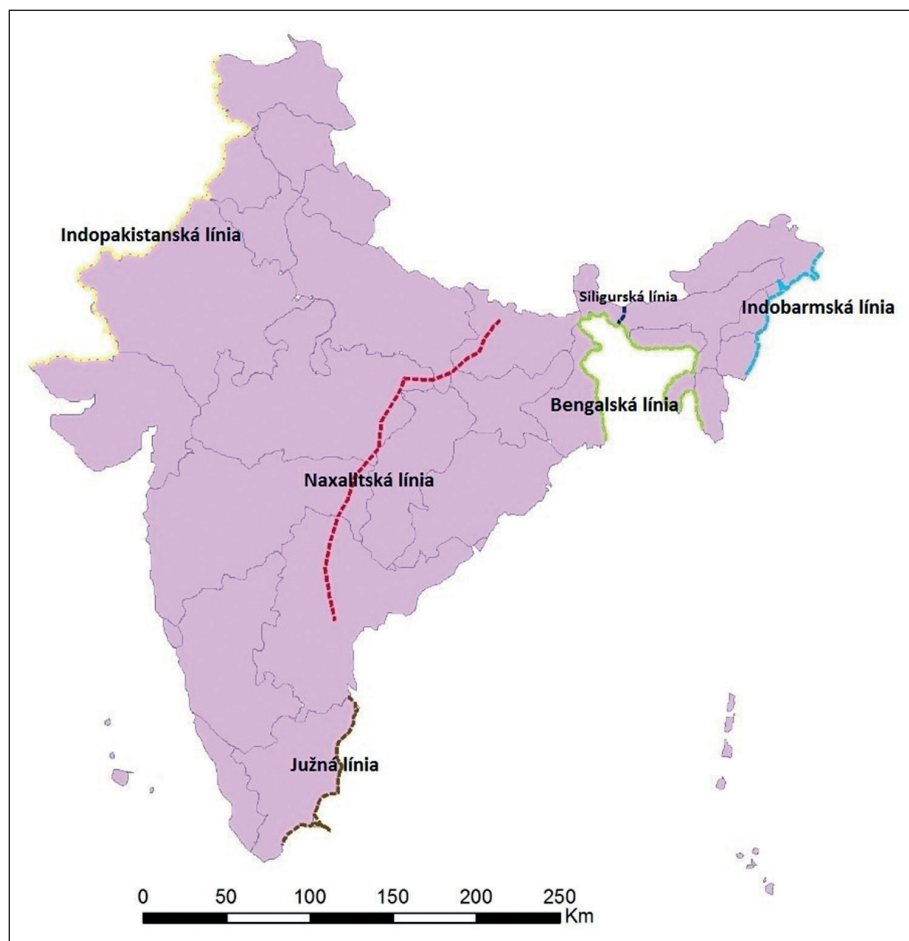
KONFLIKTNÉ LÍNIE V INDIÍ

Na základe predchádzajúcich analýz môžeme identifikovať v Indii šesť konfliktných línií, od ktorých sa konflikty sústreďujú (obr. 9):

- Bengálska línia – ovplyvňuje Východoindickú konfliktnú oblasť, ale aj oblasť siedmich sesterských štátov prostredníctvom nelegálnej migrácie, pašovania zbraní, drog, liekov, falošnej meny, čo prispieva len k zintenzívňovaniu jednotlivých konfliktov.
- Siligurská línia – prechádza hranicou Východoindickej oblasti a oblasti siedmich sesterských štátov, má výhodnú geografickú polohu. Jej kontrola by mala byť pre Indiu kľúčová, vzhľadom na prechod naxalitov aj do siedmich sestier za účelom využitia etnických a náboženských trení, nerastného bohatstva, prostredníctvom ktorého môžu rozširovať svoj vplyv. Kontrola tejto línie zároveň zabraňuje rozširovania Naxalitov ako aj iných militantných skupín do susedných štátov ako napr. Bhután.
- Indobarmská línia – nachádzajúca sa na hraniciach Indie a Mjanmarska, môže tiež potenciálne prispieť k rozšíreniu konfliktov v siedmich sestierach, potenciálne prostredníctvom nelegálnej migrácie utláčaných horských kmeňov v Mjanmarsku (napr. moslimskí Rohingjovia).

- Naxalitská línia – vymedzuje vplyv naxalitov, ktorý sa pozdĺž nej koncentrujú, jej zabezpečenie môže viesť k zabráneniu rozširovania naxalitskej hrozby a nakoniec k úspešnej eliminácii. Kontrola alebo strata naxalitskej línie by mohla ohroziť aj bezpečnosť v susednom Nepále, kde sa tiež maoisti pokúšali získať vplyv a takisto aj vládu.
- Indopakistanská línia – hranica medzi Indiou a Pakistanom ovplyvňuje prevažne hraničiace štáty.
- Južná línia – môže potenciálne v budúcnosti ovplyvniť konflikty v Drávidskej oblasti alebo na Srí Lanke, práve cez ňu by mohli prechádzať potenciálni militanti z jednej alebo druhej strany.

Obr. 9 Konfliktné línie v Indii

Zdroj: Vlastné spracovanie

ZÁVER

India napriek svojmu pokroku a vysokému hospodárskemu rastu patrí medzi krajiny, ktoré sa zmietajú vnútornými nepokojmi. Stabilitu krajiny už niekoľko desaťročí ohrozuje naxalitská hrozba, ale aj konflikt v Džammú a Kašmíre a v Siedmych sestrách. V rámci celej Indie dochádza ešte k lokálnym nepokojom, ktoré majú prevažne etnický alebo religiózny charakter, ktorý je podložený aj ekonomickými a sociálnymi faktormi. Indiu vzhľadom na povahu konfliktov, ktoré majú častokrát rozdielny charakter, možno rozdeliť na konfliktné regióny, ktorých sme identifikovali šesť:

- Indopakistanská oblasť,
- Východoindická oblasť,
- Oblasť Siedmych sesterských štátov,
- Drávidská oblasť,
- Indické jadro,
- Ostrovné oblasti.

Spory v prvých troch regiónoch majú charakter ozbrojeného konfliktu už niekoľko desaťročí a výrazne ovplyvňujú nielen vnútornú bezpečnosť krajiny, ale aj jej zahraničnú politiku (opatrné zasahovanie do záležitostí v okolitých štátoch). Mala aj vplyv na vznik Gudžarátskej doktríny, ktorú India aplikuje voči susedným štátom (princíp nezasahovania do záležitostí susedných štátov, princíp mierovej spolupráce, princíp riešenia konfliktov prostredníctvom bilaterálnych vzťahov a dohôd a pod.).

Drávidská oblasť má charakter len potenciálnej konfliktnej oblasti aj vzhľadom na etnický faktor (prevaha drávidských etník), ktorý môže byť umocnený napríklad potláčaním jazykových a kultúrnych práv taktiež ekonomickými faktormi. Vláda sa snaží zabezpečiť pokoj v tejto oblasti prostredníctvom podpory rozličných rozvojových projektov (dotácie, špeciálne ekonomické zóny, podpora cestovného ruchu, propagácia regiónu). Do regiónu prenikajú tiež naxaliti (Ándhraprádeš), ktorým by vyhovovalo otvorenie drávidskej, resp. tamilskej otázky a narušenie stability v regióne.

Indické jadro má skôr strategický charakter, v prípade jeho destabilizácie by mohlo dôjsť k úpadku centrálnej moci a k rozšíreniu separatistických tendencií. V prípade, že by získala ktorákoľvek militantná skupina kontrolu nad Indickým jadrom, by táto skupina mohla ľahko rozširovať svoj vplyv v rámci celej Indie.

Ostrovné oblasti majú prevažne strategický charakter pre kontrolu nad geopolitickým priestorom Indického oceánu.

V rámci Indie možno vyčleniť aj niekoľko konfliktných línií, pozdĺž ktorých sa jednotlivé konflikty sústreďujú a majú vplyv na ich intenzitu ako aj pretrvávanie. Na základe podstaty a priestorového rozmiestnenia jednotlivých konfliktov v krajine sme ich vyčlenili šesť: Indopakistanskú, Bengálsku, Siligurskú, Indobarmuskú, Naxalitskú a Južnú líniu. Niektoré z týchto línií ako Južná a Indobarmuská majú zatiaľ len potenciálny charakter, ale v prípade konfliktu môžu výrazne ovplyvňovať je lokalizáciu a priestorové rozšírenie,

Úspešné riešenie konfliktov v krajine by zabezpečilo efektívny rozvoj krajiny, posilnenie stability v regióne, krajine by pridalo aj na geopolitickej váhe.

Poznámka

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu SGS č. 6172 – Priority indickej geopolitiky v 21. storočí (vedúci projektu: prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc.)

LITERATÚRA

- BRABEC, J. (1989): *Sikhovia a pandžábska dráma*, Bratislava: Pravda, 1. vydanie, 183 s.
- BHABANI, S. (2014): *West Bengal is India's new terror haven: Bangladesh border creates major channel for militants and fake currency*, In: Daily Mail [8. 10. 2014], dostupné na: <http://www.dailymail.co.uk/indiahome/indianews/article-2787086/West-Bengal-India-s-new-terror-haven-Bangladesh-border-creates-major-channel-militants-fake-currency.html>
- DEÁK, D. (2015): India v priestore, čase a imaginácii, In: *Historická Revue*, 1, 26, s. 6-11, ISSN 9771335655005
- DESHPANDE, M. (2010): *History of the Indian Caste System and its Impact on India Today*, San Luis Obispo: California Polytechnic State University, 35 s.
- FRIEDMAN, G. (2008): *The Geopolitics of India: A Shifting, Self-Contained World*, dostupné na: <http://www.politicsforum.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=135197>
- GIRARDOVA, V. (2014): *Religious and Caste Conflict in India: does Inequality matter?* Paris: CES Sorbonna, 25 s.
- CHERODIAN, R., THIRLWALL, A. P. (2013): *Regional Disparities in Per Capita Income in India: Convergence or Divergence?* Kent: University of Kent, 23 s.
- India Statistics (Cenzus 2011). Dostupné na: <https://data.gov.in/community/india-statistics>
- Indická ústava, Dostupné na: <http://lawmin.nic.in/coi/coiason29july08.pdf>
- IYER, L. (2009): *The Bloody Millenium: Internal Conflicts in South Asia*, Boston: Harvard Business School, 42 s.
- KANCHI, I. (2002): *Why I am not a Hindu: a Sudra critique of Hindutva, philosophy, culture and political economy*. Calcutta: Samya, 117 s.
- KHAN, H.J., SHAMSHAD, S., HASSAN, T. (2012): Unemployment and Levels of Socio-Economic Deprivation in India: A Regional Perspective, In: *British Journal of Humanities and Social Sciences*, 3, 2, s. 126-140. ISSN 2048-1268
- MARWAH, V. (2003): India's Internal Security Challenges, In: *Strategic Analyses*, 3, 27, s. 503-515
- MARWAH, V. (2009): *India im Turmoil: Jammu and Kashmir, the Northeast and Left Extremism*, New Delhi: Rupa and Co. 352 s.
- RÁCOVÁ, A. (2015): Indické jazyky v minulosti a v súčasnosti, In: *Historická Revue*, 1, 26, s. 6-11, ISSN 9771335655005
- SINGH, M. (2010): *Conflict in Assam*. Bangalore: National institute of advanced studies, 2010. 44 s. ISBN 978-81-87663-90-4
- Správa expertnej skupiny Plánovacej komisie (2008): *Výzvy rozvoja na územiach ovplyvnených extrémizmom*, New Delhi: Government of India, 87 s.
- South Asian Terrorism Portal, 2014, Dostupné na: <http://satp.org>

- STRNAD, J. a kol. (2003): *Dějiny Indie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 826 s.
- SUYKENS, B. (2010): Maoist Martyrs: Remembering the revolution and its heroes in Naxalite propaganda, In: *Terrorism and political violence*, 22, 3, 379 s.
- ZBAVITEL, D., MARKOVÁ, D., KRÁSA, M. (1997): *Indie a Indové – Od dávnoveku k dnešku*, Praha: Vyšehrad, 456 s. ISBN 80-7021-216-0

SUMMARY

INDIA – ASIAN POWDER KEG?

India, despite the fact, that it is belonging to the fast- developing countries, is still facing a number of internal problems. Especially, come to the forefront many internal conflicts, such as world well-known conflict in Kashmir, Naxalite uprising in East India, which is lasting for 40 years or insurgencies in Gujarat, Rajasthan, ethnical conflicts in Seven Sisters (seven north-east indian states – Arunachal Pradesh, Tripura, Meghalaya, Mizoram, Assam, Manipur and Nagaland), islamic terrorism in West Bengal and other conflicts. Some conflicts have social background such as Dalit movement, which is spreaded in whole India. The main determinant, which influe insurgencies in India except religious and ethnical factor, are regional disparitites, which are between indian states very enormous. India, in regard of nature of her conflicts, can be divided to a conflict regions. We identified six different conflict regions in India: Indopakistani region, Region of the East India, Region of Seven Sisters, Dravidian region, Indian core and Region of Islands. The first three belong to the active zones, which take place armed conflict between indian army and insurgents. Dravidian region and Region of Islands have potential character, where can in future evolve conflict. Conflicts in India are assigned by six conflict lines (Indopakistani line, Naxalite line, Siliguri line, Bengali line, Indobarmian line, South line), which influing character and range of conflict. Indian core has a specific position, when its destabilization could menace not only situation in India, but also regional security. The solutions of conflicts in India are equalization of regional disparities, combination of dialog and compromise with using militar power.

DETSKÁ CHUDOBA NA SLOVENSKU V KONTEXTE KRAJÍN EURÓPSKEJ ÚNIE

CHILDREN POVERTY IN SLOVAKIA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION MEMBER STATES

**Alena ROCHOVSKÁ¹ – Jozef ANTOŠ²
Ivana MAŽGÚTOVÁ³**

Abstract: *The risk of child poverty in the European Union reaches over 20 %. More than a quarter of children suffer from poverty in some countries, but in most countries, children are at greater risk of poverty than the total population. Child poverty is related to household members participation in the labor market and the total household income, the poverty risk rate is also affected by the number of children. On the other hand, the state has the opportunity to intervene to a large extent in the issues of poverty within the state policy framework. The main objective of this paper is to analyse the extent and development of child poverty in the European Union in the period 2005-2012 through selected indicators of income poverty measurement and assess the position of the Slovak Republic within EU member states.*

Key words: *poverty, children, risk of poverty, Slovakia, EU*

ÚVOD

Z výsledkov štatistických zisťovaní je zrejmé, že dôležitým faktorom, ktorý do značnej miery ovplyvňuje riziko chudoby v populácii na Slovensku, je vek. Z hľadiska veku sú najohrozenejšou kategóriou deti, práve preto považujeme za dôležité venovať sa tejto problematike. Súhlasíme s názorom (Matthews, Limb 1999), že pozornosť geografov venovaná problematike detí ako sociálnej skupine ohrozovanej rôznymi formami sociálno-priestorovej marginalizácie a exklúzie, nie je stále dostatočná.

Chudoba detí sa logicky spája so životom domácnosti, ktorá sa nachádza pod hranicou chudoby. Situácia detí je úplne závislá od rodiny a najbližších. Deti nemajú vlastný príjem zo zamestnania, a teda ani možnosť sa z chudoby nejakým spôsobom vymaniť. Je dôležité poznamenať, že chudoba sa nespája len s nedostatočným príj-

- 1 **Mgr. Alena Rochovská, PhD.,** Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Ilkovičova 8, 842 15 Bratislava, rochovska@fms.uniba.sk
- 2 **Mgr. Jozef Antoš,** Katedra humánnej geografie a demografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Ilkovičova 8, 842 15 Bratislava, antos@fms.uniba.sk
- 3 **Mgr. Ivana Mažgútová,** FERRING Slovakia, s. r. o., ivana.mazgutova@gmail.com

mom. V chudobných domácnostiach ide aj o obmedzený prístup k rôznym zdrojom verejnej spotreby, obmedzenie participácie na živote spoločnosti, často aj o nedostatok lekárskej starostlivosti, pomôcok na vzdelávanie, nedostatočnú hygienu alebo prístup k zdanlivo bežným službám a veciam, ako napr. účasť na lyžiarskom zázazde či rôznych výletoch. Autori, ktorí sa zaoberajú problematikou chudoby rodín na Slovensku (Bodnárová, Gerbery 2006), dospeli k záveru, že medzi najohrozenejšie patria *jednorodičovské domácnosti*. Riziko chudoby stúpa ešte viac, ak osoba, či už matka alebo otec, ktorý stojí na čele domácnosti, má nízke vzdelanie, je nezamestnaný, bez pracovných skúseností alebo je zamestnaný, avšak vykonáva prácu, za ktorú získava nízke finančné ohodnotenie.

Cieľom príspevku je prostredníctvom vybraných indikátorov merania príjmovej chudoby domácností analyzovať rozsah a vývoj chudoby detskej populácie v Európskej únii v rokoch 2005 až 2012 a porovnať, akú pozíciu má z hľadiska detskej chudoby v rámci členských štátov EÚ Slovenská republika. Sledované obdobie je dané dostupnosťou dát zo Zisťovania o príjmoch a životných podmienkach EU SILC, z ktorých analýza vychádza. Rok 2005 je pre účely analýzy východiskový, nakoľko sa jedná o začiatok štatistického zisťovania o príjmoch a životných podmienkach domácností EU SILC v Slovenskej republike. Posledným sledovaným rokom je rok 2012, ide o posledný rok za ktorý bolo možné získať údaje o úrovni detskej chudoby prostredníctvom spoločných indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia v členských štátoch EÚ v čase nášho výskumu.

Hoci sme si pre potreby tohto príspevku zvolili za východiskový indikátor mieru rizika chudoby považujeme za dôležité podotknúť, že sme si vedomí viacerých obmedzení, ktoré takéto meranie so sebou prináša. Pri porovnávaní chudoby detí v rámci krajín EÚ využívaním relatívneho konceptu môžu byť výsledky do istej miery ovplyvnené faktom, že indikátor miera rizika chudoby vypovedá najmä o situácii v konkrétnej krajine, príjmový koncept ako jediný východiskový zdroj merania môže preto analýzu detskej chudoby značne zjednodušovať. Súhlasíme s názorom, že chudoba detí nemôže byť reprezentovaná iba jedným konceptom, alebo indikátorom. Blahobyt detí súvisí s mnohými doménami, Bradshaw et al (2009) uvádzajú medzi inými napr. zdravie, materiálne zdroje, vzdelanie, bývanie a iné. Napriek tomu považujeme chudobu detí za významnú tému z hľadiska jej sledovania a tiež merania.

DEFINÍCIA DETSKEJ CHUDOBY, JEJ PRÍČINY A NÁSLEDKY

Tak, ako neexistuje jedna všeobecne platná definícia pojmu chudoba (Michálek 2000, Džambazovič 2007), neexistuje ani jedna všeobecne platná definícia detskej chudoby. Ak by sme mali čo možno najjednoduchšie zadefinovať detskú chudobu, môžeme konštatovať, že detská chudoba je zažívanie stavu chudoby a sociálnej exklúzie v jednej z životných fáz, ktorou je obdobie detstva a obdobie dospievania (Minujin et al 2006). Jedna zo správ UNICEF⁴ chudobu detí opisuje o. i. takto: „...*deti*

4 UNICEF (United Nations International Children's Emergency Found) – Detský fond Organizácie spojených národov založený 11. decembra 1946.

chudobu prežívajú a vnímajú ako prostredie, ktoré je nebezpečné pre ich psychický, fyzický, emocionálny a duchovný rozvoj. Z toho dôvodu sa klasická definícia chudoby detí musí rozšíriť nad rámec takých konceptov, ako sú domácnosti s nízkymi príjmami a podobne. Napriek tomu detská chudoba mnohokrát nie je odlišovaná od chudoby všeobecne a jej zvláštnosť je len zriedka uznaná“ (Bellamy 2004).

Za oficiálnu hranicu rizika chudoby Európska únia stanovila hodnotu 60 % mediánu ekvivalentného príjmu. Detská chudoba je potom podiel detí, ktoré žijú v domácnostiach s príjmom pod spomenutou hranicou príjmu, pričom za deti sa považujú osoby mladšie ako 18 rokov.

Skúsenosť s chudobou v detstve môže mať vážny dosah na život v dospelosti. Hoci nie každé dieťa vyrastajúce v stave chudoby musí byť nevyhnutne postihnuté chudobou aj v dospelosti (Ratcliffe, McKernan 2012), intenzita tohto dosahu je podľa Bradburyho et al. (2001) závislá od času prežitého v chudobe v detstve. Čím dlhšie sa osoba v detskom veku nachádza v stave chudoby a nízkeho životného štandardu, tým silnejší vplyv majú tieto skutočnosti na kvalitu jej vývoja a na jej šance v dospelosti. Dospievanie i samotná dospelosť človeka následne viac ohrozujú negatívne faktory, akými sú napr. zhoršený zdravotný stav, deti vyrastajúce v prostredí chudoby často dosahujú v škole horšie výsledky, čo má vplyv na ich nižšie vzdelanie a následne v čase dospelosti aj na horšie pracovné uplatnenie na trhu práce, z ktorého sú takíto jedinci prípadne úplne vylúčení, čo má za následok pretrvávajúci stav pod hranicou chudoby. Následky zažitej chudoby a materiálnej deprivácie v spojení so sociálnou exklúziou u detí môžu byť dlhotrvajúce a často až cyklické. Tiež však môže dochádzať k preneseniu chudoby na ďalšie generácie, čím vzniká začarovaný kolobeh chudoby, ktorý sa nazýva medzigeneračný presun chudoby.

Ako jednoznačná príčina stavu, keď sa deti dostanú do stavu ohrozenia chudobou sa prirodzene javí nedostatočný alebo absentujúci príjem v domácnosti vzhľadom na to, že samotné deti nie sú schopné prispievať k zvýšeniu príjmu v domácnosti. Podľa Chena a Coraka (2008) majú na vznik detskej chudoby najväčší vplyv tieto tri skupiny faktorov:

- **rodinné** – skutočnosť, či dieťa alebo deti žijú v jednorodičovskej domácnosti, vzdelanostná úroveň rodičov, vek, zamestnanecký status rodičov alebo tiež počet detí žijúcich v jednej domácnosti,
- **pracovný trh** v štáte, resp. regióne alebo meste má tiež zásadný vplyv na úroveň chudoby rodín s deťmi,
- **intervencie štátu** – merané sumou transferov získaných domácnosťami od štátu.

Sociálne transfery výrazne znižujú chudobu v celej populácii, aj u detí. Pri porovnaní miery rizika chudoby pred a po sociálnych transferoch je zrejmé, že transfery majú významný redistribučný efekt, ktorý pomáha redukovat' počet obyvateľov žijúcich pod hranicou rizika chudoby (Guio 2005). Mareš (2004) hovorí o tzv. latentnej chudobe, ktorá predstavuje domácnosti, ktoré by bez sociálnych transferov boli chudobné. Preto je z hľadiska merania miery rizika chudoby dôležité, či používame indikátor zohľadňujúci sociálne transfery. Jedným z hlavných faktorov ovplyvňujúcich mieru rizika detskej chudoby je „účinnosť“ vládnych opatrení formou podpory k prij-

mu a poskytovania podporných služieb, ako napríklad starostlivosti o deti (Sociálna ochrana... 2008, 2 s.). Ak by neexistovali sociálne transfery, riziko chudoby by bolo oveľa vyššie v každej krajine.

Štruktúra domácností významne ovplyvňuje riziko chudoby. Domácnosti s dvoma dospelými sú menej ohrozené chudobou ako tzv. jednorodičovské domácnosti. Dôvodom je fakt, že kým prvý typ domácnosti má dvoch žiteľov rodiny, v druhom type jeden plnohodnotný príjem absentuje, čo takúto rodinu dostáva do stavu vyššieho ohrozenia chudobou. Tento fakt podporuje svojim tvrdením aj Lewit (1993), ktorý zároveň dodáva, že ak miesto žiteľa rodiny zastáva žena-matka, miera rizika chudoby je ešte vyššia. Toto konštatovanie sa vo všeobecnosti zdôvodňuje nižším finančným ohodnotením žien na pracovnom trhu v porovnaní s mužskou populáciou (Bodnárová, Gerbery 2006).

CHUDOBA DETÍ V EÚ A NA SLOVENSKU

V nasledujúcich analýzach využijeme indikátor relatívnej chudoby detí, ktorú sledujeme ako podiel obyvateľov do 18 rokov žijúcich v domácnostiach s nižším príjmom ako je relatívna hranica chudoby, pričom za hranicu chudoby sa považuje 60 % strednej hodnoty národného ekvivalentného príjmu krajiny. Sledované sú teda celé domácnosti a podiel detskej zložky žijúcej v týchto domácnostiach.

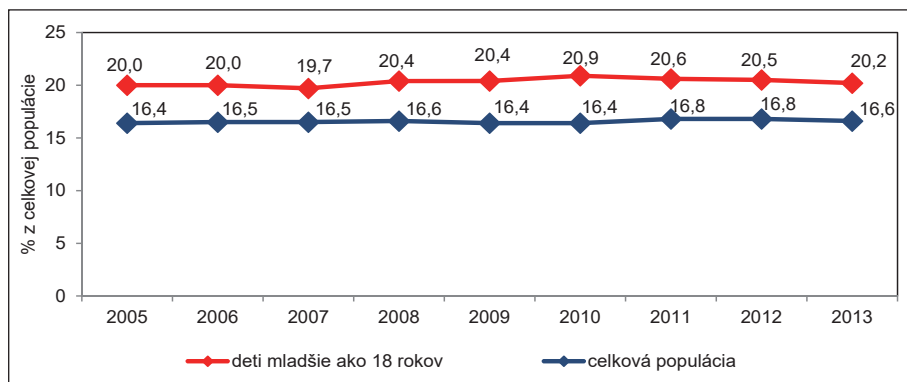
V súvislosti so spomenutým indikátorom White et al. (2002) poukazujú na niekoľko problémov vyplývajúcich z merania detskej chudoby na úrovni domácností. Podľa týchto autorov problém tkvie napríklad v tom, že takýto prístup sa nesústreďuje priamo na deti, ale pozerá sa na ne cez domácnosť označenú za chudobnú, v ktorej však nie všetky osoby musia byť nevyhnutne chudobné. Na ďalší metodologický problém poukazuje správa UNICEF (2012), podľa ktorej údaje o príjme nemusia byť vždy celkom spoľahlivé a je potrebné interpretovať ich s určitou rezervou. Podľa týchto zdrojov sú menej spoľahlivé najmä vtedy, ak je v štáte vysoký podiel osôb, ktoré pracujú ako samostatne zárobkovo činné osoby, alebo vtedy, ak je v štáte vysoký podiel obyvateľov v produktívnom veku, o ktorých sa vie, že pracujú „načierno“ t.j. ich príjem je neformálny. Nedostatočný príjem domácnosti nemusí tiež nevyhnutne znamenať, že daná domácnosť je chudobná. Pri posudzovaní domácnosti musíme nevyhnutne zobrať do úvahy aj také faktory, ako sú naštrené peniaze domácnosti, pomoc ďalšej rodiny, ktorá už nemusí bývať v tej istej domácnosti, ďalej daná domácnosť môže mať menšie výdavky na potraviny, ak si ich napr. dokáže dopestovať a pod.

Miera rizika chudoby detí V EÚ

Podľa Eurostatu predstavovala v roku 2012 miera rizika chudoby detskej zložky populácie 20 % z celkového počtu obyvateľov členských krajín EÚ (graf č. 1). V tom istom roku bola miera rizika chudoby celej populácie EÚ na úrovni 16,4 %, miera rizika chudoby detí je teda vyššia, ako miera rizika chudoby celkovej populácie EÚ. Nejde pritom o jav pozorovateľný len v jednom roku, ale o dlhodobý negatívny trend. Toto tvrdenie podporuje aj graf č. 2, z ktorého je zrejmé, že spomínaný trend sa dá pozorovať takmer vo všetkých členských štátoch Únie.

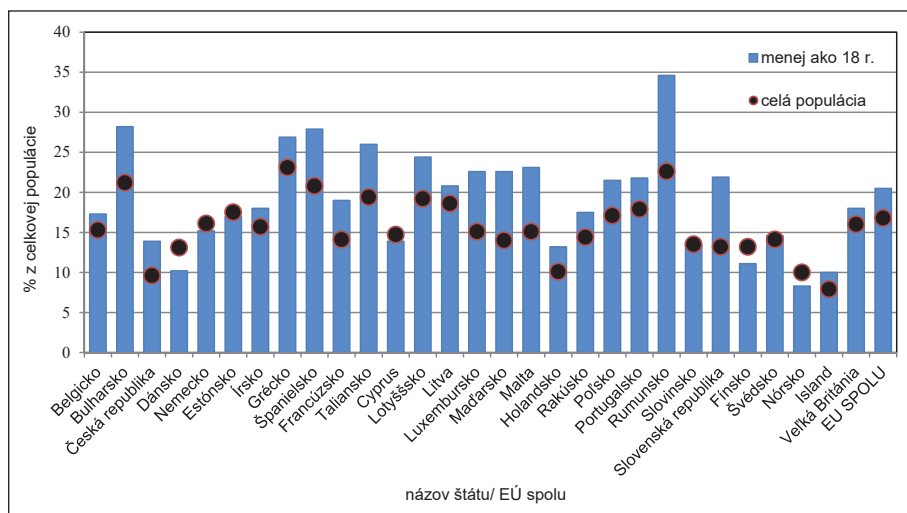

Graf č. 1: Vývoj miery rizika chudoby detskej populácie v Európskej únii v rokoch 2005 – 2013

Zdroj: Eurostat

Graf č. 2: Miera rizika chudoby detí v porovnaní s mierou rizika chudoby celej populácie, krajiny v EÚ + Nórsko a Island, 2012

Zdroj: Eurostat

Len veľmi málo krajín má nižšiu alebo rovnakú mieru chudoby detí v porovnaní s celkovou mierou chudoby. Ako dokumentuje graf č. 2, Fínsko, Dánsko, Nórsko a Švédsko sú v tejto oblasti skôr vzácnou výnimkou. Súvisí to so životnou úrovňou obyvateľov severských krajín, ktorá je dlhodobo vyššia, podobne ako miera ich ekonomickej a politickej vyspelosti. Okrem týchto krajín dosahujú pozoruhodné výsledky v eliminácii detskej chudoby aj Cyprus, Nemecko a Slovinsko. Za pozornosť stojí ďalej fakt, že krajiny, v ktorých je miera rizika chudoby detí nižšia ako miera rizika

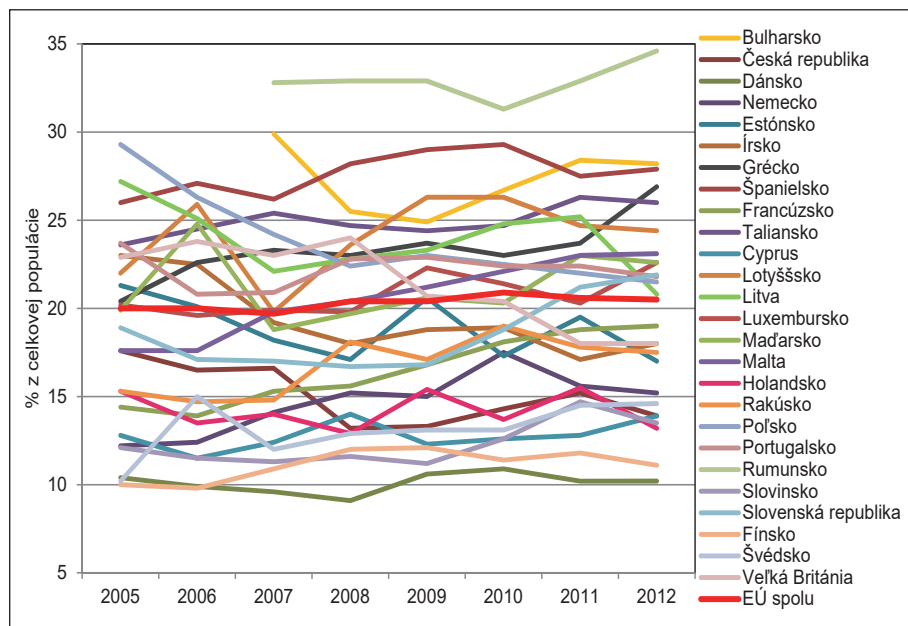
chudoby všetkých obyvateľov, patrili počas celého sledovaného obdobia medzi štáty s najnižšou mierou rizika chudoby detskej zložky tak v rámci EÚ, ako aj v porovnaní s jej jednotlivými členmi.

V celom sledovanom období balansuje miera rizika detskej chudoby na úrovni približne 20%, najvyššie hodnoty dosahovala v rokoch 2010 a 2011, čo možno pripísať svetovej finančnej a hospodárskej kríze, ktorá o. i. negatívne ovplyvnila úroveň nezamestnanosti a zhoršila situáciu na pracovnom trhu. Tieto faktory ovplyvňujú priamo dospelú populáciu, no cez ňu nepriamo aj detskú zložku. Fanjul (2014) upozorňuje, že recesia priniesla rapidné zvýšenie počtu nezamestnaných, čo malo dosah na rodinu ako takú a osobitne na deti. V celom sledovanom období nepozorujeme extrémne výrazné výkyvy daného indikátora.

Miera rizika detskej chudoby sa v súčasnosti vo väčšine členských krajín pohybuje v rozmedzí od 10 % do 25 %. V celom sledovanom období zaznamenávame najvyššiu mieru rizika detskej chudoby v Rumunsku, Španielsku a Bulharsku, kde sa v roku 2012 pohybovala na úrovni 25 až 35 %. Naopak, najnižšiu úroveň tohto indikátora dosahovalo Dánsko spolu s Fínskom, tiež Švédsko, Cyprus, ale aj Slovinsko s mierou rizika detskej chudoby nižšou ako 15 % počas obdobia 2005 – 2012.

Červenou farbou je v grafe č. 3 označená Európska únia ako celok, ktorá nám takto vizuálne rozdeľuje graf na dve skupiny krajín, z ktorých jedna sa z hľadiska podielu detí pod hranicou chudoby nachádza pod a druhá nad priemerom Európskej únie.

Graf č. 3: Vývoj miery rizika chudoby detí v EÚ v rokoch 2005 – 2012

Poznámka: Za Rumunsko a Bulharsko sú údaje dostupné až od roku 2007, keď obidva štáty vstúpili do Európskej únie. Zdroj: Eurostat

Slovenská republika dosiahla v rokoch 2005 – 2010 mieru rizika detskej chudoby na úrovni 17 – 18 %, a teda v tomto období sa nachádzala pod úrovňou priemeru EÚ, v roku 2011 už ale sledujeme nárast hodnôt indikátora na 21 % a v roku 2012 dosahuje miera rizika detskej chudoby na Slovensku 22 %, čím mierne prekračuje celoeurópsky priemer.

Príčiny príliš vysokého, alebo, naopak, nízkeho podielu detí žijúcich v domácnostiach pod hranicou chudoby v štátoch EÚ súvisia s rôznymi faktormi, ktoré môžu príčinou daného stavu, resp. ho môžu skresľovať. Podľa Stropník (2011) sa napríklad Slovinsko zaraďuje ku krajinám severnej Európy s veľmi nízkou mierou detskej chudoby hlavne vďaka vysokej participácii rodičov detí na pracovnom trhu. Autorka o. i. uvádza aj ďalšie dimenzie sociálnej politiky štátu, ktorá účinne napomáha znižovanie úrovne detskej chudoby. Ide podľa jeho názoru o pomerne dobre prepracovanú politiku starostlivosti o dieťa (v Slovinsku napr. platí ročná platená materská dovolenka, ku ktorej sa navyše zaráťva 90 doplnkových dní rodičovskej dovolenky, krajina disponuje širokou sieťou nielen súkromných, ale aj verejných denných centier a škôlok pre deti, ktoré umožňujú matkám pracovať na plný úväzok). Relatívne nízku mieru rizika chudoby detskej populácie na Cypre dáva Pashardes (2007) do súvislosti s vysokým podielom obyvateľov v poproduktívnom veku, ktorí sa nachádzajú pod hranicou chudoby, ďalej s nízkym podielom jednorodičovských domácností na čele so ženou, s vysokými hodnotami úrovne zamestnanosti rodičov a v neposlednom rade so sociálnym systémom poskytovania dávok mnohohodetným rodinám. Hoci Nórsko nie je členským štátom EÚ, rozhodli sme sa ho zahrnúť do našej analýzy, pretože táto krajina spolu s Islandom a Švajčiarskom realizuje zisťovanie EU SILC a disponuje špecifickým prístupom k detskej chudobe. V prípade Nórska mali rozhodujúci podiel pri znižovaní detskej chudoby vládne transfery zamerané na rodiny s deťmi, ktorých objem sa v priebehu rokov 1990 až 2000 zvyšoval (Chen, Corak 2005). Škandinávské krajiny sú známe svojím špecifickým modelom poskytovania sociálnych služieb, ktorý je odlišný od iných európskych krajín a začal sa budovať ešte v povojnových rokoch. Charakterizujú ho štedré investície štátu do sociálneho zabezpečenia, transfery zamerané osobitne na rodiny s deťmi a tiež pomerne vysoká zamestnanosť žien v škandinávskych krajinách v porovnaní s inými európskymi štátmi. V severských krajinách sa kladie dôraz na pomoc pri prepojení rodinného a pracovného života, a to konkrétnymi opatreniami, ako napríklad zabezpečením starostlivosti o dieťa počas dňa a v čase keď matka alebo obaja rodičia sú v práci, pričom takáto služba je finančne dostupná (poplatky za ňu nie sú vo vzťahu k príjmu vysoké) (Forssén 2000).

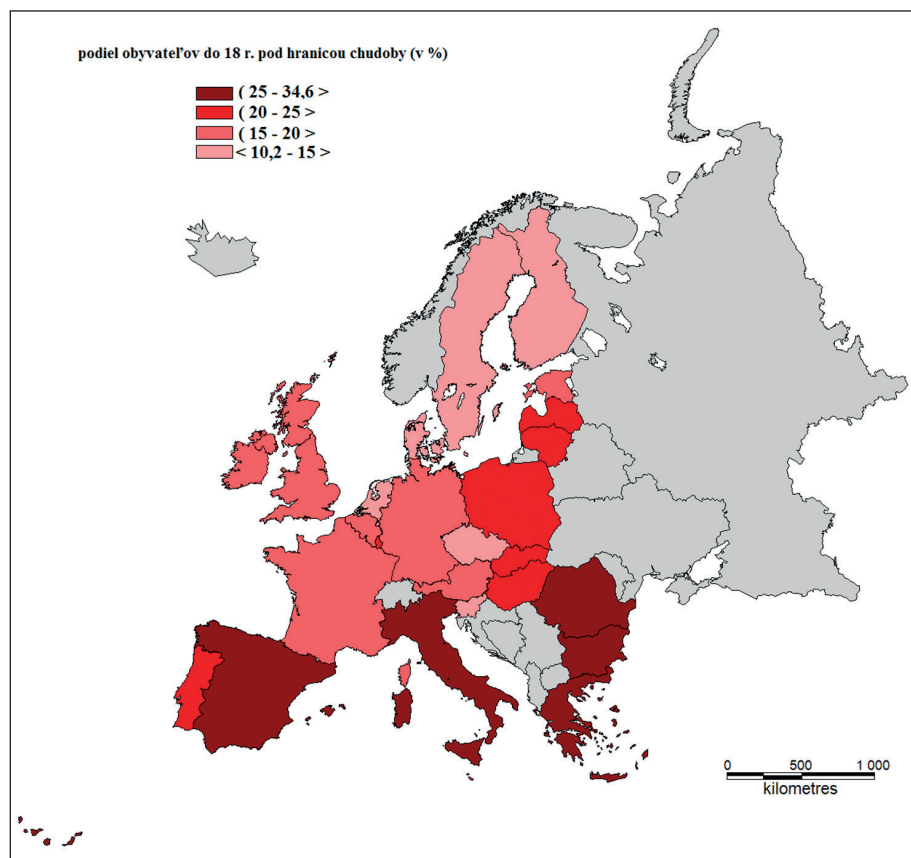
Najvyššiu mieru rizika chudoby detí v roku 2012 dosiahli podľa údajov, ktoré zobrazuje graf č. 2, Španielsko, Bulharsko, Grécko a Taliansko. Jednoznačne najvyššiu úroveň detskej chudoby má Rumunsko, kde možno sledovať aj skutočne markantný rozdiel (až 12 %) v časti detskej časti populácie pod hranicou chudoby v porovnaní s celou populáciou. Faktom tiež je, že podiel celej populácie, ktorá sa nachádza pod hranicou chudoby, je v Rumunsku v porovnaní s inými európskymi štátmi vysoký a dosahuje takmer 23 %. Podobne vysoké hodnoty sa zistili aj v Grécku, ktoré sa už niekoľko rokov zmieta v kríze. Matsaganis (2013) spája začiatok gréckej krízy

s ekonomickou krízou prebiehajúcou v Európe a najmä úspornými opatreniami vlády, ktorých dôsledok je očividný pri pohľade na rastúce hodnoty chudoby a najmä detskej chudoby. Znižovanie priemerných miezd, dôchodkov, sociálnych transferov (okrem iného aj transferov cielených na rodiny s deťmi) a rast nezamestnanosti spôsobili, že už aj tak vysoký podiel chudobných detí sa ďalej zvyšoval až na hodnotu takmer 30 % v roku 2013 (Mažgútová 2015).

Členské štáty EÚ možno z hľadiska miery rizika chudoby detí zaznamenananej v roku 2012 rozdeliť do 4 skupín na:

- štáty, v ktorých bol podiel detí žijúcich v chudobných domácnostiach (do 15 %) **pod priemerom EÚ**; patria sem Dánsko (10,2 %), Fínsko (11,1 %), Holandsko (13,2 %), Slovinsko (13,5 %), Cyprus (13,9), Česká republika (13,9 %), Švédsko (14,6 %), a Rakúsko (17,5 %);

Obrázok č. 1: Miera rizika chudoby detí v členských štátoch EÚ v roku 2012

Zdroj: Eurostat

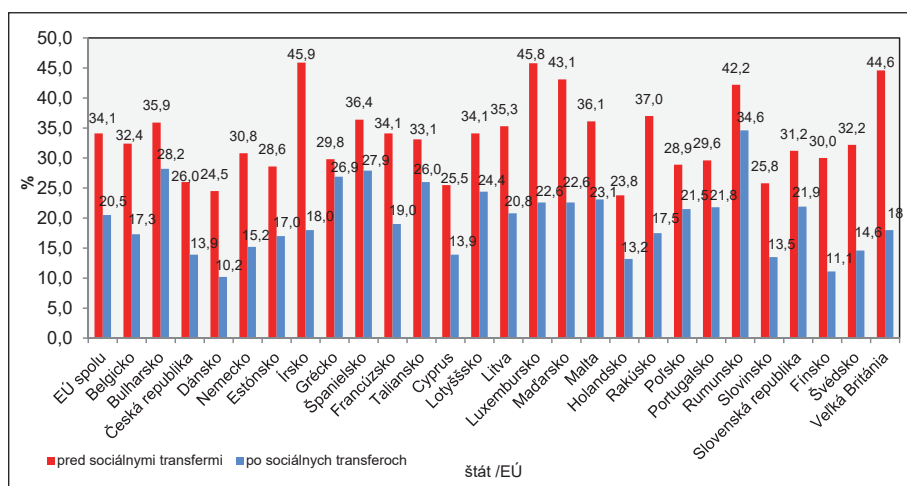

- štáty, ktoré mali porovnateľný podiel detí žijúcich v chudobných domácnostiach s priemerom EÚ, patria sem Nemecko (15,2 %), Estónsko (17 %), Belgicko (17,3 %), Veľká Británia (18 %), Írsko (18 %) a Francúzsko (19 %);
- štáty s **nadpriemerným** podielom chudobnej detskej zložky (do 25 %); patria sem Litva (20,8 %), Poľsko (21,5 %), Portugalsko (21,8 %), Slovenská republika (21,9 %), Luxembursko (22,6), Maďarsko (22,6 %), Malta (23,1) a Lotyšsko (24,4 %);
- štáty dosahujúce **vysoko nadpriemerné** hodnoty úrovne detskej chudoby (do 29 %); patria sem Rumunsko (34,6 %) a Bulharsko (28,2 %), Španielsko (27,9 %), Grécko (26,9 %) a Taliansko (26 %); pozri obrázok č. 1.

Vplyv sociálnych transferov na znižovanie chudoby detí

Sociálne transfery tvoria dôležitý prostriedok v oblasti znižovania detskej chudoby. Graf č. 4 ponúka pohľad na problematiku efektívnosti sociálnych transferov smerovaných na rodiny s deťmi. V každom členskom štáte EÚ zohrávajú tieto transfery dôležitú úlohu pri znižovaní chudoby detskej zložky populácie. V celej EÚ bola po vyplatení sociálnych transferov miera rizika chudoby detskej populácie nižšia o 13,6 percentuálneho bodu. Slovenská republika zaznamenala v roku 2012 zníženie miery rizika chudoby detí o 9,3 % v porovnaní so stavom pred vyplatením transferov. Rozdiel medzi mierou rizika chudoby detí pred a po vyplatení transferov je v SR výrazne nižší ako v celej Európskej únii. Na porovnanie: v susednej Českej republike je tento rozdiel na úrovni približujúcej sa priemeru EÚ (12,1 %), v Maďarsku je po vyplatení sociálnych transferov miera rizika chudoby detí o 20,5 % nižšia, naopak,

Graf č. 4: Miera rizika chudoby detí v členských štátoch EÚ v roku 2012 pred a po vyplatení sociálnych transferov (okrem starobných a pozostalostných dávok)

Zdroj: Eurostat

v porovnaní s Poľskom (zníženie len o 7,4 %) je poskytovanie sociálnych transferov v Slovenskej republike efektívnejšie. Na základe grafu č. 5 a pomyselného rebríčka efektivity transferov v boji s detskou chudobou, patrí Slovenskej republike nelichotivé 20. miesto, pričom na ďalších miestach sa nachádzajú už len krajiny južnej Európy (Španielsko, Portugalsko, Taliansko, Grécko) a Rumunsko s Bulharskom.

Najefektívnejšie transfery sledujeme v štátoch ako Írsko, Veľká Británia, Luxembursko a Maďarsko, kde rozdiel v miere rizika chudoby po vyplatení sociálnych transferov predstavuje viac ako 20 %. Vysoká účinnosť transferov je tiež v susednom Rakúsku, Fínsku, ale aj vo Švédsku (už bola spomenutá efektívna sociálna politika). Na príklade Írska Frazer a Devlin (2011) ukazujú, ako v praxi funguje niekoľko druhov transferov, pričom sem zaraďujú klasické detské prídavky, ktoré sa (podobne ako v SR) vyplácajú všetkým rodinám so závislými deťmi (mesačná výška tohto príspevku pre jedno dieťa bola v roku 2015 podľa Ministerstva sociálnej ochrany Írska 135 €), okrem toho existuje bonusový príspevok na dieťa, príspevok na školské uniformy a obuv a ďalšie príspevky na deti žijúce v rodinách pod hranicou chudoby.

Longford a Nicodemo (2010) sa v súvislosti so sociálnymi transfermi domnievajú, že ich účinnosť je vyššia v štátoch severnej a západnej Európy a, naopak, nižšia v oblasti južnej Európy a v celom bývalom sovietskom bloku. Sociálna situácia v štátoch ako Grécko, Bulharsko alebo Rumunsko má vážny dopad na výšku aj charakter hodnôt miery rizika detskej chudoby. Grécko je typickým príkladom členského štátu Únie, kde je aj politika zameraná na rodiny s deťmi aj efektivita transferov na nízkej úrovni, a teda sú takmer nefunkčné. Rozdiel v podiele chudobných obyvateľov do 18 rokov pred sociálnymi transfermi a po nich predstavuje len 2,9 %, čo je skutočne len veľmi mierny pokles. V súčinnosti s rôzne prijímanými úspornými opatreniami sa znižuje aj objem sociálnych transferov, s čím následne súvisí vyššie riziko chudoby obyvateľstva. Usudzujeme teda, že úsporné opatrenia majú viac negatívny ako pozitívny dosah.

Miera rizika chudoby podľa typu domácnosti

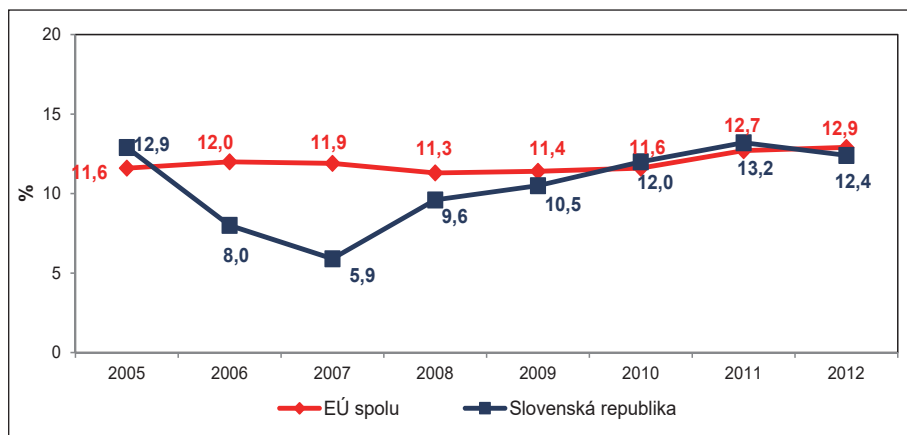
Ak chceme analyzovať chudobu detskej časti populácie musíme pomenovať hlavné faktory, ktoré ju podmieňujú. Medzi ne určite patrí zloženie domácnosti, v ktorej dieťa žije. V prípade osamelého rodiča s dieťaťom alebo viacerými deťmi je riziko vzniku detskej chudoby takmer dvakrát také vysoké ako pri riziku chudoby všetkých detí v danom štáte, resp. EÚ ako celku. Ako najrizikovejšie sa v tejto súvislosti javia rodiny s tromi a viac deťmi (Európska komisia 2008). Taktiež Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v SR za rok 2013 (Kusá 2013) potvrdzuje fakt, že v Slovenskej republike sú chudobou najviac ohrozené domácnosti jednorodičovské alebo viacdetné, teda s tromi a viac deťmi. Správnosť tohto konštatovania potvrdzujú grafy č. 5 a 6.

Graf č. 5 zachytáva vývoj miery rizika chudoby v európskych domácnostiach, ktoré by podľa predchádzajúcich tvrdení mali byť chudobou ohrozené v najmenšom rozsahu. Ide o **úplné domácnosti s dvomi dospelými a jedným závislým dieťaťom**.

Vývoj hodnôt tohto indikátora sa v EÚ počas celého sledovaného obdobia pohyboval na úrovni približne 11-13 %. Na porovnanie v SR bol v roku 2012 podiel

Graf č. 5: Vývoj miery rizika chudoby v domácnostiach 2 dospelých a jedného závislého dieťaťa v EÚ a SR v rokoch 2005 – 2012

Zdroj: Eurostat

domácností nachádzajúcich sa pod hranicou chudoby nižší ako európsky priemer. Zaujímavým momentom je výrazný pokles tohto podielu v rokoch 2006 na 8 % a v roku 2007 na 6 %. Za týmto poklesom môžu byť reformy prijaté v rokoch 2002–2006. Podľa autorov (Gonda et al 2008) za zmiernením sociálnych problémov v priestore Slovenska na niekoľko nasledujúcich rokov mohol byť vplyv reformného balíčka, ktorý sprevádzalo heslo, že pracovať sa oplatí. Išlo najmä o reformy v oblasti daňového zaťaženia, vyplácania sociálnych dávok, adresnosti systému, zavedení aktívneho príspevku a pravidelného hlásenia sa nezamestnaných na úradoch práce, čím sa podľa Gondy et al (2008) dosiahlo postupné znižovanie nezamestnanosti. Paukovič a Holovčáková (2008) výrazné zníženie miery evidovanej nezamestnanosti pripisujú aj zavedeniu dočasného zamestnania, a tiež pravidlám o poskytovaní štátnej pomoci pre investorov prijatým v roku 2005, ktoré môžu prispieť k vytvoreniu nových pracovných miest a podobne. Podľa Paukoviča a Holovčákovskej (2008) nastali zmeny na trhu práce aj po vstupe Slovenska do EÚ, napríklad znížila sa nezamestnanosť, prejavil sa výrazný odliv pracovnej sily zo Slovenska.

Z uvedeného vyplýva, že všetky tieto zmeny mohli mať pozitívny dosah na rodiny, a teda priaznivo mohli ovplyvniť aj mieru rizika chudoby domácností s deťmi.

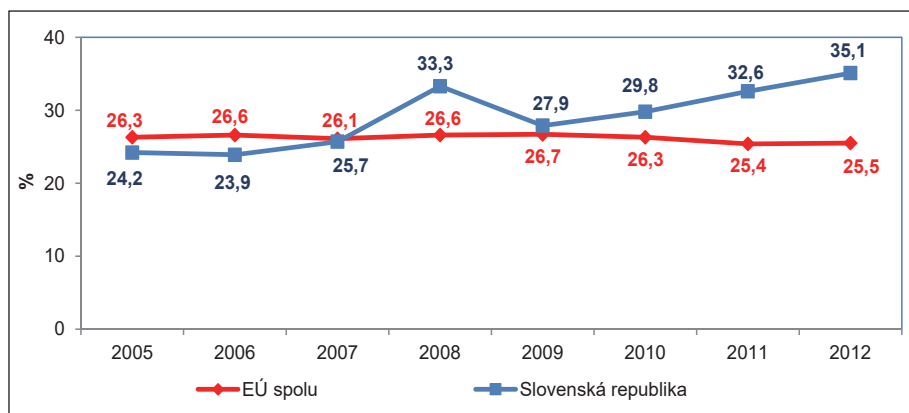
Podľa Micháleka (2004) každé ďalšie dieťa v domácnosti zvyšuje jej mieru rizika chudoby. Dôvodom sú nielen vyššie výdavky súvisiace s vyšším počtom detí v domácnosti, ale aj fakt, že narodením ďalšieho dieťaťa domácnosť stráca jeden príjem, pretože matka je nútená vzdať sa aktívneho pôsobenia na trhu práce. S každým ďalším dieťaťom sa zvyšuje počet rokov, počas ktorých žena nemôže pracovať, a teda prinášať do rodiny príjem. Michálek vypočítal, že v domácnostiach s tromi a viacerými deťmi je príjem na jedného člena nižší až o 51 % v porovnaní s domácnosťami bez detí. **Úplné domácnosti s tromi a viacerými závislými deťmi** sú v Slovenskej republike vážne ohrozené chudobou (graf č. 6); podiel takýchto domácností bol od

roku 2008 až do roku 2012 dokonca vyšší ako celoeurópsky podiel (v roku 2012 rozdiel predstavoval až takmer 10 %). V období 2005 – 2007 sa z hľadiska podielu mnohohodetných domácností nachádzajúcich sa pod hranicou chudoby v porovnaní s celkom EÚ zaradľovalo Slovensko do podpriemeru. V celej EÚ bolo v roku 2012 pod hranicou chudoby 25,5 % takýchto domácností.

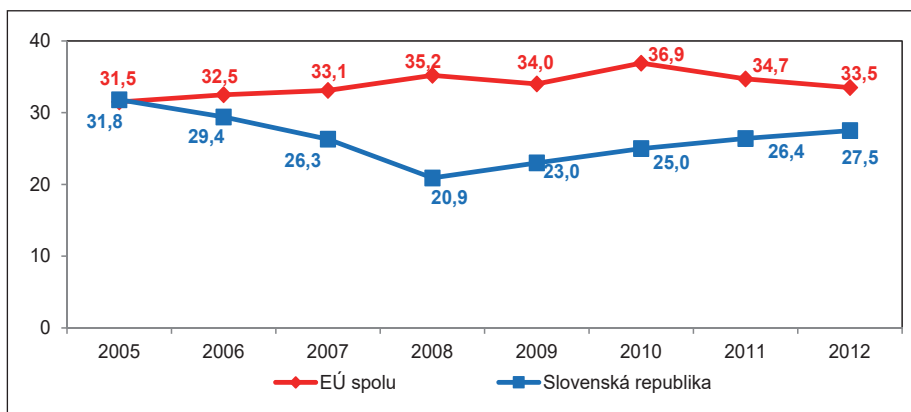
Ďalšou dôležitou kategóriou, na ktorú je potrebné poukázať z hľadiska vysokého rizika chudoby, sú **jednorodičovské domácnosti s deťmi**. Ako sme už spomenuli, chudobou sú najviac ohrozené deti vyrastajúce v jednorodičovských domácnostiach, či už s matkou alebo otcom, pričom riziko chudoby je vyššie, ak na

Graf č. 6: Vývoj a komparácia miery rizika chudoby domácností tvorených 2 dospelými členmi a aspoň 3 závislými deťmi v EÚ a SR v rokoch 2005 – 2012

Zdroj: Eurostat

Graf č. 7: Vývoj miery rizika chudoby domácností tvorených jednotlivcom so závislými deťmi v SR a EÚ v rokoch 2005 – 2012

Zdroj: Eurostat

čele jednorodičovskej domácnosti stojí žena. Takáto domácnosť má k dispozícii iba jeden príjem, ktorý sa musí deliť medzi všetkých jej členov. Graf č. 7 toto tvrdenie na základe dostupných dát potvrdzuje. V roku 2012 bolo v Európskej únii chudobou ohrozených spolu 33,5 % domácností, na ktorých čele stál jednotlivec so závislým dieťaťom. V roku 2012 bol zaznamenaný najvyšší podiel domácností pod hranicou chudoby v Grécku (až 66 %), naopak, Dánsko a Fínsko spolu so Slovenskou republikou, ale aj Cyprus mali najnižší podiel jednorodičovských domácností s deťmi nachádzajúcimi sa pod hranicou chudoby (Mažgútová 2015). Tento fakt môže súvisieť aj s relatívne nízkym počtom jednorodičovských domácností v SR v porovnaní s inými členskými štátmi. Nič to však nemení na fakte, že podiel chudobných domácností sa blíži až k jednej tretine zo všetkých neúplných domácností a takéto domácnosti predstavujú kategóriu významne ohrozenú chudobou. V súčasnosti je to po skupine viacdetných domácností druhá chudobou najohrozenejšia skupina.

ZÁVER

V príspevku sme v rámci našich analýz detskej chudoby využili indikátor relatívnej chudoby detí (miera rizika chudoby), ktorý sme sledovali ako podiel obyvateľov do 18 rokov žijúcich v domácnostiach s príjmom nižším ako relatívna hranica chudoby, pričom za hranicu chudoby sme považovali 60 % strednej hodnoty národného ekvivalentného príjmu krajiny.

Miera rizika chudoby detí v štátoch EÚ dlhodobo osciluje okolo hodnoty 20 % a je o približne štyri percentuálne body vyššia ako miera rizika chudoby celkovej populácie. Rozdiely medzi krajinami sú pomerne markantné, v roku 2012 sa pohybovali v rozpätí 8 % (Fínsko) až 35 % (Rumunsko), čo možno pripísať jednak dlhodobému ekonomickému vývoju krajín, ale najmä rozdielnemu prístupu jednotlivých krajín k riešeniu problémov chudoby prostredníctvom sociálnej politiky.

Hodnoty miery rizika chudoby detskej populácie na Slovensku sa pohybujú okolo európskeho priemeru. Rovnako sa zaraďujeme medzi väčšinu členských štátov, kde je detská chudoba v porovnaní s chudobou celej populácie vyššia (v roku 2012 bola miera rizika chudoby detí o 8,7 % vyššia ako miera rizika chudoby celej populácie). Účinnosť sociálnych transferov pre slovenské domácnosti je pomerne malá, ak uvážime, že z hľadiska porovnania podielu detí nachádzajúcich sa pod hranicou chudoby pred sociálnymi transfermi a po nich sa SR zo všetkých 27 členských krajín nachádza na 20. mieste (2012). Z výsledkov analýz je zrejmé, že v EÚ rovnako ako na Slovensku sú najohrozenejšie deti z jednorodičovských alebo viacdetných domácností.

Poznámka

Výskum podporili projekty VEGA 2/0089/15 a APVV-15-0184 Medzigeneračné sociálne siete v starnúcich mestách, kontinuita a inovácie.

LITERATÚRA

- BELLAMY, C.: The State of The World's Children 2005: Childhood Under Threat. United Nations Children's Fund. New York, 2004, p. 151.
- BODNÁROVÁ, B. – GERBERY, D.: Jednorodičovské rodiny ohrozené chudobou – správa z výskumnej úlohy „medzigeneračná reprodukcia chudoby: vlastné empirické výskumy“. Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava 2006, s. 79.
- BRADBURY, B. – JENKINS, S.P. – MICKLEWRIGHT, J.: The Dynamics in Child Poverty In Industrialised Countries. Cambridge University Press, UNICEF, 2001, p. 20.
- Bradshaw, Jonathan, and Dominic Richardson. „An index of child well-being in Europe.“ Child Indicators Research 2.3 (2009): 319-351.
- DŽAMBAZOVIČ, R. : Priestorové aspekty chudoby a sociálneho vylúčenia. Sociológia, Vol. 39, 2007, No. 5, s. 432 – 458.
- FANJUL, G.: Children of the Recession: The Impact of the economic crisis on child well-being in rich countries. UNICEF: Innocenti Report Card 12-Children in the Developed World. ABC Tipografia, Florence, 2014, p. 48.
- FORSSÉN, K.: Child Poverty in the Nordic Countries. [online]. University of Turku, Department of Social Policy, Series B:22, 2000, p. 28, [cit.2015-02-18]. Dostupné: <http://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/sospol_ja_sostyo/tutkimus2/julkaisut/Documents/forssen_child_poverty.pdf>
- FRAZER, H. – DEVLIN, M.: An Assessment of Ireland's Approach to Combating Poverty and Social Exclusion among Children from European and Local Perspectives. NUI Maynooth, Dublin, 2011, p. 148.
- GONDA, P. – NOVOTA, M. – DOSTÁL, O.: Návrh sociálnej reformy na Slovensku. Stála konferencia občianskeho inštitútu – SKOI, Bratislava, 2005, s. 77.
- GUIO, A.C.: Income Poverty and Social Exclusion in the EU 25. In: Statistics in Focus. Population and social conditions, 13, 2005, European Communities, p. 7.
- CHEN, W.H. – CORAK, M.: Child Poverty and Changes in Child Poverty in Rich Countries Since 1990. Discussion Paper No. 1574, 2005. p. 61.
- CHEN, W.H. – CORAK, M.: Child Poverty and Changes in Child Poverty. Demography, Vol. 45, 2008, No. 3, p. 537-553.
- KUSÁ, Z.: Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike za rok 2013. Slovenská sieť proti chudobe, Friedrich Ebert Stiftung, Sociologický ústav SAV. Bratislava, 2013, s. 69.
- LEWIT, E.M.: Children in Poverty. In: The Future of Children, Vol. 3, 1993, No. 1, p. 176-182.
- LONGFORD, N. T. – NICODEMO, C.: The Contribution of Social Transfers to the Reduction of Poverty. Discussion Paper Studies IZA DP, No. 5223, 2010, p. 25.
- MAREŠ, P. : Chudoba v České republice v datech (šetření sociální situace domácností) Dílčí studie projektu o možnostech monitorování chudoby v ČR. VÚPSV Praha výzkumné centrum Brno, 2004.
- MATSAGANIS, M.: The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, 2013, p. 36.

- MATTHEWS, H. – LIMB, M.: Defining an agenda for the geography of children: review and prospect. In: Progress in Human Geography, Vol. 23, 1999, No. 1, p. 61-90.
- MAŽGÚTOVÁ, I.: Chudoba detí v Slovenskej republike – rozsah, vývoj a porovnanie v kontexte EÚ. Diplomová práca, 2015, s. 103.
- MICHÁLEK, A.: Chudoba, jej koncepty a geografické dimenzie. In: Geografický časopis, Vol. 52, 2000, No. 3, s. 231 – 242.
- MICHÁLEK, A.: Meranie chudoby v regiónoch (okresoch SR). In: Sociológia, Vol. 36, 2004, No. 1, s. 7 – 30.
- MINUJIN, A. – DELAMONICA, E. – DAVIDZIUK, A. – GONZALES, E. D.: The definition of child poverty: a discussion of concepts and measurements. In: Environment and Urbanisation, International Institute for Environment and Development, Vol. 18, 2006, No. 2, p. 481-500.
- PASHARDES, P. : Why Child Poverty in Cyprus is so low. In: Cyprus Economic Policy Review, Vol. 1, 2007, No. 2, p. 3-16.
- PAUKOVIČ, V. – HOLOVČÁKOVÁ, L.: Nezamestnanosť ako sociálny jav, štruktúra nezamestnanosti, príčiny, dôsledky a riešenia problému v Slovenskej republike. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Fakulta verejnej správy, Katedra sociálnych vied, Košice, 2008, s. 194.
- RATCLIFFE, C. – MCKERNAN, S.: Child Poverty and Its Lasting Consequence. The Urban Institute, Paper 21, Washington DC, 2012, p. 25.
- Sociálna ochrana a sociálne začlenenie v Európe – kľúčové fakty a čísla, 2008. Poznámka/08/XXX. Brusel, 16. októbra 2008. [cit.2015-3-15]. Dostupné na: <<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=636 & langId=sk>>.
- STROPNIK, N. The Interplay between leave policies & Early Childhood Services Case Study: Slovenia, 2011. [online]. Institute for Economic Research, Ljubljana. [cit.2015-3-15]. Dostupné na: <http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Seminars/2011/2011_Stropnik_new.pdf>.
- WHITE, H. - LEAVY, J. - MASTERS, A. Comparative Perspectives on Child Poverty: A Review of Poverty Measures. Working Paper No.1., 2002, p. 28.
- EURÓPSKA KOMISIA.: Child Poverty and Well-Being in the EU - Current status and way forward. Luxembourg, 2008, p. 246.

SUMMARY

CHILDREN POVERTY IN SLOVAKIA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION MEMBER STATES

Poverty is a global problem faced by not only developing but also the most developed countries of the world. Poverty in Slovakia (as in other transitive societies) has been much more visible after 1989 as a result of wide economic and social reforms. An official poverty line set by the European Union is 60% of the median equivalent income.

Poverty is considered a far more serious phenomenon, as far as children are concerned. Children are the most vulnerable category threatened by poverty. Child poverty is the share of children living in households with income below the poverty line, where children are considered as persons under the age of 18 years. Throughout the European Union one in five children are at risk of poverty, but the situation in each country is specific. In each country it depends either on the labor market situation in the country or region (this can affect the level of employment and wages), followed by the household situation (its structure, size, educational and employment status of parents), but the great role is played by the impact of the state which has the possibility to affect the risk of poverty through social policy transfers to households with children.

Risk of poverty rate of children in the EU has for a long time been around the 20%, which is by four percentage points higher than the poverty rate of the total population. In different countries this may vary between lower than 10 % (Finland, Denmark) and higher than 30% (Romania). In Slovakia, the rate of risk of children poverty was 22% in 2012. These differences may result from long-term economic development of the countries, but especially from different approaches to solve the problems of child poverty through social policy. Any deterioration of the economic situation in the country automatically increases the risk of child poverty rate. This may rapidly worsen in times of crisis when the state does not use a sufficient amount of effective social policy instruments towards families with children to alleviate the problems. Greece can be used as an example of a country, where the severe economic crisis and especially government austerity measures that have affected families with children (increasing unemployment, reducing average wages, reducing social transfers directed to families with children) caused that the already high proportion of poor children even increased to almost 30% in 2013.

In general, the situation is much less favorable in southern European countries such as Italy, Greece, Spain, Portugal, followed by Bulgaria and Romania. On the contrary, countries of northern Europe have constantly strong position with lowest rates of child poverty. Except Denmark, Norway or Finland, the group of European countries with low child poverty also includes Cyprus and Slovenia. In countries that are successful in the fight against child poverty it is important to mention the high employment rate of women, a great ability to reconcile work with personal life, as well as large amount of public finances directed to families with children, for example the provision of childcare facilities at the time of parents' work.

Nevertheless, in each Member State the poverty rate increases with the number of children in the household and among the most vulnerable belong households with three or more dependent children. Single parent households with dependent children are exposed to much higher risk of child poverty, too.

ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS
ET NATURAE UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS,
PRÍRODNÉ VEDY, FOLIA GEOGRAPHICA
VOLUME 58, 2016, No. 1

Hlavný redaktor / <i>Editor-in Chief</i> :	prof. RNDr. René Matlovič, PhD.
Výkonný redaktor / <i>Executive editor</i> :	doc. RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD.
Autori / <i>Authors</i> :	kolektív / <i>team</i>
Náklad / <i>Edition</i> :	300 výtlačkov / <i>prints</i>
Rozsah diela / <i>Scope of work</i> :	72 strán / <i>pages</i>
AH / <i>AS</i> :	5,06
Vydanie / <i>Edition</i> :	prvé / <i>first</i>
Formát / <i>Format</i> :	B5
Sadzba / <i>Composition</i> :	Ing. Stanislav Kurimai
Vydavateľ / <i>Publisher</i> :	Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove
Adresa / <i>Address</i> :	Ulica 17. novembra 15, 080 01 Prešov IČO 17 070 775
Periodicita / <i>Periodicity</i> :	2x ročne / <i>twice a year</i>
Dátum vydania / <i>Date of release</i> :	jún 2016 / <i>June 2016</i>

Jednotlivé príspevky podliehajú anonymnému recenznému konaniu minimálne dvoch recenzentov /
Individual contributions are subject to anonymous peer-review procedure at least two reviewers

Časopis dodržiava štandardy týkajúce sa publikačnej etiky počas celého procesu publikovania /
The journal keeps standards related to a publication ethics during the publishing process

<http://www.unipo.sk/fakulta-humanitnych-prirodnch-vied/geografia/folia>

EV 4949/14

ISSN 1336-6149 (Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae
Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy)

ISSN 1336-6157 (Folia Geographica)